

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

JOURNAL OF MEDENİYET POLITICS

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ

ISSN: 2547-9695
e-ISSN: 2587-0815

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
**Siyasal Bilgiler
Fakültesi Dergisi**
JOURNAL OF MEDENİYET POLITICS

(Hakemli Ulusal Dergi)

Cilt/Volume: IX 2024 No: 1

İstanbul 2024

İLETİŞİM/CONTACT

Adres/Adress: İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı, Kuzey Yerleşke C Blok 7. Kat,
Ünalın Mahallesi D-100 Karayolu, Üsküdar/ İstanbul

Telefon: +90 (216) 280 25 52

Fax: +90 (216) 280 25 55

Kurumsal E-mail: siyasal@medeniyet.edu.tr;

E-mail: ismus.dergi@medeniyet.edu.tr

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS) / Journal of Medeniyet Politics (JM-P)'te yayınlanan makalelerin tüm yayın hakları, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne aittir. Dergide yayınlanan makaleler, yayın kurulunun yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz. Bilimsel çalışmalar için kurallara uygun alıntı ve atıf yapılabilir. Dergide neşredilen makalelerdeki görüş ve düşünceler, yazarların şahsına ait olup, dekanlığımızı ve editörümüzü/alan editörlerimizi sorumlu kılmamaktadır.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS)/Journal of Medeniyet Politics (JMP) elektronik olarak yayınlanmaktadır.

KURUCU VE İMTİYAZ SAHİBİ

(Rektör Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK Adına)
Prof. Dr. Hamdi GENÇ
Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı

EDİTÖR

Prof. Dr. Hamdi GENÇ

ALAN EDİTÖRLERİ

Prof. Dr. Faruk BAL
Prof. Dr. Alim YILMAZ
Prof. Dr. Fatih SARIOĞLU
Prof. Dr. Adem BALTACI
Dr. Öğr. Üy. Kadir Temiz

YARDIMCI EDİTÖR

Dr. Öğr. Üy. Meysune YAŞAR
Arş. Gör. Dr. Alperen ÖZKAN

E-DERGİ YÖNETİCİSİ

Arş. Gör. Dr. Alperen ÖZKAN

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Hamdi GENÇ
Prof. Dr. Ahmet KAVAS
Prof. Dr. M. Lütfullah KARAMAN
Prof. Dr. Murat TAŞDEMİR
Prof. Dr. Fatih SARIOĞLU
Prof. Dr. Faruk BAL
Doç. Dr. Cevdet KIZIL

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Prof. Dr. Ahmet KAVAS, (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Prof. Dr. M. Lütfullah KARAMAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Prof. Dr. Veli Denizhan KALKAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Prof. Dr. Giray GÖZGÖR (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Prof. Dr. Azmi ÖZCAN (Sakarya Üniversitesi), Prof. Dr. Thom BROOKS (Durham Üniversitesi), Prof. Dr. Lütfihak ALPKAN (İstanbul Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Osman KANE (Harvard Üniversitesi), Prof. Dr. Michelangelo GUIDA (29 Mayıs Üniversitesi), Prof. Dr. Muhammed HARON (Botsvana Üniversitesi/Pretoria Üniversitesi), Prof. Dr. Fatih SARIOĞLU (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Prof. Dr. Ferda HALICIOĞLU (Lincoln Üniversitesi), Prof. Dr. Adem BALTACI (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi M. Habib Saçmal (Marmara Üniversitesi), Dr. Samir AMGHAR (Strazburg Üniversitesi).

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS) / Journal of Medeniyet Politics (JMP)
2024, Cilt/Volume: IX, No: 1

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS), yılda iki kere çıkan ulusal hakemli akademik bir dergidir.

Journal of Medeniyet Politics (JMP) is an national refereed academic journal and has published semi-annually.

İSMUS
Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
(Journal of Medeniyet Politics)

Cilt: IX

2024

Sayı: 1

İÇİNDEKİLER

Aybars KARCI , Avrupa ve Aşırı Sağ: İngiliz Savunma Birliği Örneği	1-13
Gülcan YILDIRIM & Emre SAYGIN , Türkiye’de Afet Yönetişimi: AFAD’ın Ürettiği Politika Belgelerinin İçerik Analizi	15-35
Sadullah YILDIRIM , Osmanlı İstanbul’unda Vakıf Kurulumunda Yaşanan Mevsimsel Hareketler: Dindarlığın Rolü	37-47
Nuray ÇETİN & Ferhat SAYIM , Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi	49-72
Erkin ERDİM , Kitap Değerlendirmesi: İktidar ve Teknoloji: Bin Yıllık Mücadele	73-80

JMP
Journal of Medeniyet Politics

Volume: IX

2024

No: 1

CONTENTS

Aybars KARCI , Europe and Far Right: The Case of English Defence League ...	1-13
Gülcan YILDIRIM & Emre SAYGIN , Disaster Governance in Türkiye: Content Analysis of Policy Documents Produced By AFAD	15-35
Sadullah YILDIRIM , Seasonal Variations in Waqf Creation in Ottoman İstanbul: The Role of Piousness	37-47
Nuray ÇETİN & Ferhat SAYIM , Discourse Analysis as a Research Method..	49-72
Erkin ERDİM , Book Review: Power and Progress: Our Thousand – Year Struggle Over Technology and Prosperity	73-80

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), IX/1 (2024), s. 1-13

AVRUPA VE AŞIRI SAĞ: İNGİLİZ SAVUNMA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

Aybars KARCI*

Özet

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da başlayan ve yıllar geçtikçe artan göç dalgası, ekonomik bunalımların yabancılara bağlanması ve nihayetinde 2000'lerin başında uluslararası ilişkileri derinden değiştiren gelişmeler, aşırı sağcı parti ve grupların siyasette ve kamuoyunda görünürlüklerini arttırmasına yol açmıştır. Liberal demokratik ve çok-kültürlü yapısıyla bilinen İngiltere de bu eğilimden etkilenmiş ve ülkede Müslümanlar özelinde yabancı düşmanlığının yükseldiği görülmüştür. Bu çalışmaya konu olan ve Türkçe literatürde daha önce detaylı biçimde incelenmemiş, "Militan İslam'ı barışçıl şekilde protesto etme" mottosu üzerine bir sokak hareketi olarak ortaya çıkan İngiliz Savunma Birliği'nin (English Defence League) böylesi bir ortamın ürünü olduğu söylenebilir. 2009-2013 yılları arasında Avrupa'nın en büyük Müslüman karşıtı protesto gruplarından biri haline gelen örgüt, bu makalede literatür taraması yöntemi kullanılarak İngiliz kaynakları üzerinden analiz edilmiştir. Bu bağlamda aşırı sağ akımının genel özellikleri, İngiltere aşırı sağ, örgütün yapısı, kullanılan anlatılar, destekçi profili ortaya konmuş ve hareketin geleneksel aşırı sağ ile benzeşen/ayrışan yönleri saptanarak; İngiliz ve Avrupa aşırı sağının anaakımlaşmasına katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Savunma Birliği, İngiltere, Aşırı Sağ, İslamofobi

* Araş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.
aybars.karci@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8233-7253

EUROPE AND THE FAR RIGHT: THE CASE OF ENGLISH DEFENCE LEAGUE

Abstract

The wave of immigration that started in Europe after the Second World War and increased over the years, the attribution of economic crises to foreigners, and ultimately the developments that profoundly changed international relations in the early 2000s, led far-right parties and groups to increase their visibility in politics and public opinion. England, known for its liberal democratic and multicultural structure, was also affected by this trend and it was observed that xenophobia, especially towards Muslims, increased in the country. It can be said that the English Defence League, which is the subject of this study and has not been examined in detail in Turkish literature before, and emerged as a street movement with the motto of "peacefully protesting militant Islam", is the product of such an environment. The organization, which became one of the largest anti-Muslim protest groups in Europe between 2009 and 2013, was analyzed in this article through the British sources using the literature review method. In this context, the general characteristics of the far-right movement, the UK far-right, the structure of the organization, the narratives used, the supporter profile are revealed and the similarities/dissimilarities of the movement with the traditional far-right are determined; It was concluded that it contributed to the mainstreaming of the British and European far-right.

Keywords: *English Defence League, England, Far Right, Islamophobia*

Giriş

İngiliz Savunma Birliği (*English Defence League, EDL*) genellikle İngiliz akademisine konu olmuş bir harekettir. 2009 yılında Birleşik Krallık'ın Luton şehrinde İslamcı bir grubun (Ahle Sunnah al Jamah ya da Ahlus Sunnah wal Jamaah), Afganistan'dan dönen Britanya askerlerini protesto etmesi üzerine ortaya çıkan bir örgüt olarak bilinse de, İngiliz Savunma Birliği'nin (İSB) 2000'li yıllar boyunca etkisini arttıran aşırı sağ akımın yanı sıra İngiltere kamuoyu ve medyasına hakim olan bir iklimin ürünü olduğu söylenebilir. Bu iklim, 11 Eylül 2001 İkiz Kule Saldırıları ve 7 Temmuz 2005 Londra Bombalamaları sonrası Batı dünyasında gelişmeye başlayan İslam karşıtı önyargılar ile ilintilidir. Literatürdeki yazarlar ve araştırmacılar İSB örgütünü tanımlamak için, aşırı sağ, aşırı-milliyetçilik, aşırı-vatanseverlik, aşırıçılık, popülizm, kültürel milliyetçilik, kültürel ırkçılık gibi kavramlar kullanmaktadır. Tüm bu ayrı tanımlamaların dışında neredeyse ortak olan görüş ise İSB'nin İslamofobik bir yapı olduğudur. Tek bir soruna yoğunlaşmış hareket (single-issue movement) örneği olarak nitelendirilen İSB, (söylem bazında) Birleşik Krallık'ta militan İslam'a karşı barışçıl protesto yapmak amacıyla kurulmuştur. Örgütün isminde Britanyalı değil de İngiliz olma vurgusu, örgütün kültürel kimliğe verdiği önemi göstermektedir. Bu kimliğin bileşenlerinde İngiliz hayat tarzına sahip çıkma, dinsel öğeleri sahiplenme ve kullanma, demokrasinin ve sivil hakların korunması vurgulanırken bunların gerçekleştirilmesinin önkoşulu olarak İngiltere'de İslamlaşmanın durdurulması önerilmektedir.

Araştırmacı Joe Mullhall'a göre bugün İngiltere'deki görece başarılı ve anaakım aşırı sağ hareketin temellerini atan örgüt, 2009-2012 arası, Avrupadaki en önemli ve en çok tanınan Müslüman karşıtı grup olmuştur (Mulhall, 2019: 4-6). Örgüt ayrıca Birleşik Krallık'ta olduğu gibi başka ülkelerde de kendisi gibi savunma birlikleri kurulmasına ilham olmuştur. Bu bakımdan örgütün incelenmesi ve bu konuda Türkçe literatüre katkı yapılması önem arz etmektedir. Günümüzde örgütün sosyal medya hesapları ve web sitesi kapalı durumda olduğu için, örgütün hedef tanımına, Facebook grubu ve internet forumlarındaki üye mesajlarına ulaşmak ancak konuyu inceleyen akademik eserler üzerinden mümkündür. Bu bağlamda bu bilgiler söz konusu eserlerden aktarılarak üzerine değerlendirmeler yapılacaktır. Çalışmada öncelikle "Aşırı sağ nedir?" sorusuna yanıt aranacak, daha sonra İngiltere'de aşırı sağın bileşenleri anlatılacaktır. İSB başlıklı bölümde ise örgütün söylemleri, izlediği taktikler, destekçi yapısı ve düşün dünyaları ortaya konulurken, hareketin geleneksel aşırı sağ ile benzeşen ve ayrışan noktaları belirtilecektir. Son kerte de İngiliz ve Avrupa aşırı sağı için örgütün ne anlam ifade ettiği saptanmaya çalışılacaktır.

Teorik Arka Plan: Aşırı Sağ: Öğeler ve Anlatılar

Bir tanıma göre aşırı sağ, "sosyal adalete karşı bir politika izleyen, etnik azınlıkların topluma entegrasyonunun önünü kapatan, yabancı düşmanlığını, antisemitizmi ve ırkçılığı temel alan, irili ufaklı sosyo-politik parti ve kurumların tümünü kapsayan harekettir" (Taş, 1999: 76). Aşırı sağ ideoloji hem fikir ve hem hizip bağlamında çok çeşitli bir görünüm arz etse de ortak olarak kullanılan öğeler ve anlatılara sahiptir. Bu öğelerin başında gelen yerlilik (*nativism*), farklı etnik ve ulusal özelliklerin, ulusun bir parçası olarak tanınmasını ve özüm-senmesini reddeder (Perliger, 2012: 16). Doğuştan gelen kültürel, dinsel, normatif özelliklerin muhafaza edilmesini ve dış etkilere karşı korunmasını öngörür. Mudde'ye (2022: 40-41) göre; milliyetçilik ve yabancı düşmanlığının bir bileşimi olan yerlilikte, antisemitizm ve

İslamofobi de önemli rol oynamaktadır. Fakat hem yukarıdaki tanımda ve hem de yerlilik kavramı içinde bulunan antisemitizmin yerini özellikle son yıllarda Avrupadaki aşırı sağ hareketler bağlamında İslamofobinin aldığını söylemek mümkündür.

Aşırı sağ ideolojide kullanılan ortak elementleri kabaca iki gruba ayıran Perlinger'e (2012: 16-18) göre, ilk grup elementler, yabancı düşmanlığı (yaşam tarzı, günlük davranışlar vb. düşmanlık konusu olabilir), ırkçılık (biyolojik temelli bir bakışla kendini diğer gruplardan üstün görme) ve dışlamadır (bu hislerin toplumsal ve devlet düzeyinde hayata geçirilmesi). İkinci grup elementler ise 'güçlü devlet' ve 'anti-demokratik hissiyat' bağlamında kabul edilen geleneksel değerlerdir. Bu bağlamda devletin liberal-demokratik kısıtlamalardan kurtarılarak, toplumun düzeltilmesi ve ülkenin bir zamanlar olduğu gibi şanlı geçmişine kavuşarak, kendi değerleri ile yeniden yükselmesi öngörülmüştür. Mulhall'ın (2019: 2), bir şemsiye kavram olarak tanımladığı aşırı sağ betimlemesinde, ulus bir çürüme ve kriz içindedir ve bunu tersine çevirmek için radikal eyleme geçmek gereklidir. Ulus, (coğrafik ya da ırksal olarak) tehdit altında olan bir iç grup ve bir düşman/dış grup içermektedir.

Lee'ye göre ise (2019: 2), aşırı sağ tanımında bir toplum içindeki 'yerli' gruba karşı yabancı olarak algılanan gruptan gelen ırksal ya da kültürel tehdit anlatısı en önemli özelliktir. Günümüzde Avrupadaki çoğu aşırı sağ grup için bu dış grup/yabancı grup artık İslam ya da Müslümanlardır. Nitekim bu tespiti, İSB'nin de içinde doğduğu aşırı sağ iklimini 'Yeni Aşırı Sağ' dönemi olarak imleyen Paul Jackson'ın yaptığı tanımlama da doğrulamaktadır. Jackson'a (2011: 8) göre Yeni Aşırı Sağ, "günümüz anaakım siyasal düzenini ciddi bir çürüme ve bozulma içindeymişçesine gösterme eğiliminde olan; üstü kapalı bir şekilde etnik milliyetçilik hissiyatıyla Müslümanları toplumdaki dış grup olarak kurgulayan, aşırı-vatanseverlikle bezenmiş bir sosyal harektir."

Aşırı sağ grupların taraftar bulmak ve toplumsal etkilerini arttırmak için kullandıkları diğer ortak anlatıları Lee (2019: 6) şu şekilde özetlemektedir: azınlık-karşıtı anlatılar (antisemitizm vb.), demografik tehdit (Beyaz Soykırımı, Büyük Yer Değiştirme Teorisi vb.), çöküş (azınlıklar yüzünden ortaya çıkacak toplumsal kargaşa ve iç savaş), komplo teorileri (Siyonist İşgal Hükümeti, Avrabiya, Kalergi Planı vb.), elit-karşıtı anlatılar (halkı bastıran küreselci, sol, kültürel-Marksist elitler vb.) ve tarihsel revizyonculuk (Holokost'un reddedilmesi vb.). Aşırı sağın, bu genel anlamda ırkçılık içeren ve mantık dışı görünen söylemlerle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uzun bir süre Avrupada taraftar ve seçmen anlamında kayda değer bir destek bulamadığı aşıkardır. Fakat gerek dekolonizasyonun etkileri gerekse uluslararası ilişkilerin seyri aşırı sağa beklediği fırsatları özellikle 1980'lerden sonra yaratacaktır.

Mudde (2019: 24-35), Klaus von Beyme'den ödünç aldığı modelleme ile 1945 sonrası Avrupada aşırı sağın gelişimini dört ana dalgaya ayırmıştır. Buna göre ilk dalga 1945-1955 arası Neo-Faşizm, ikinci dalga 1955-1980 arası Sağ Popülizm ve üçüncü dalga 1980-2000 arası Radikal Sağ dönemidir. Yazara göre aşırı sağ, ekstrem sağ ve radikal sağ olarak ikiye ayırmak mümkündür. Ekstrem sağ, demokrasiyi reddederken; radikal sağ, azınlık haklarını, hukukun üstünlüğünü ve erkler ayrılığını reddeder. Yani radikal sağ hareket, liberal-demokratik sistem içinde hareket ederek, sistemi kendi ajandasına uygun hale getirmeye çalışır. Üçüncü dalganın en belirgin özelliği Avrupa siyasetinde göç temasının ön plana çıkması ve radikal sağ partilerin bu tema üzerinden etkilerini arttırmalarıdır. Muddé'nin von Beyme'ye ek olarak öne sürdüğü aşırı sağda dördüncü dalga ise, 2000'den günümüze uzanan süreçtir.

Ünver Noi'ye (2007: 111) göre, küreselleşme, Batı Avrupa'ya kitlesel göç, egemenliklerin Avrupa Birliği'ne devri, refah devletinin sürdürülebilirliği ve ekonomik problemler, solun zayıflaması gibi yapısal faktörlerin temelini oluşturduğu aşırı sağ yükseliş dönemi ile çakışan; Mudde'ye göre (2019: 32), 11 Eylül 2001 Terör saldırıları, 2008 Büyük Durgunluğu ve 2015'teki mülteci krizinin tetiklediği dördüncü dalganın en önemli özelliği, aşırı sağın anaakımlaşmasıdır. Bu dalgada, 2000'lere kadar genel olarak Avrupada olduğu gibi İngiltere'de de fazla etkili olmayan radikal sağ partiler, kendi çıkarları ve gündemleri peşindeki siyasal elitler ile onların karşısında ihtiyaçları ve değerleri göz ardı edilen sıradan vatandaşlar şeklinde kurdukları popülist gündemle, görünürlük ve kamuoyunu etkileme anlamında ülke siyasetlerinde anaakımlaşmaya başlayacaktır.

İngiltere'de Aşırı Sağ

Benjamin Lee (2019: 8), Birleşik Krallık'ta faaliyet gösteren aşırı sağ grupların izlediği dört ana stratejiyi şu şekilde belirtmiştir: seçimlere katılma, protesto, normalleştirme ve şiddet. Bu bölümde bu stratejileri uygulayan gruplar hakkında genel bir panorama sunulacaktır.

1 – Seçimlere Katılma

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin öne çıkan iki ana aşırı sağ partisi, 1967 yılında kurulan National Front (NF) (*Ulusal Cephe*) ve 1982 yılında kurulan British National Party'dir (BNP) (*Britanya Ulusal Partisi*). Daha sonra bu iki partiye 1993 yılında kurulan United Kingdom Independence Party (UKIP) (*Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi*) eklenmiştir. NF ve BNP'nin aksine UKIP'te, ırkçılık tandansı, yerini Avrupa-şüpheciliği ve sağ kanat popülizmine bırakmıştır. Bu üç parti içinde seçimler bağlamında en başarılısı UKIP'tir. Dördüncü dalganın başladığı 2000 yılından itibaren Birleşik Krallık sınırları içinde altı genel seçim yapılmış ve aşırı sağ partilerin aldığı oy sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1: Dördüncü Dalga içinde gerçekleşen Birleşik Krallık Genel Seçimleri

	2001	2005	2010	2015	2017	2019
NATIONAL FRONT	2,484	8,079	10,784	1,114	-	-
BRITISH NATIONAL PARTY	47,129	192,745	564,321	1,667	4,580	510
UKIP	390,563	605,973	919,471	3,888,1099	594,068	22,817

Kaynak: UK Parliament, Previous general elections in the UK

1970'lerde klasik antisemitik duruşunun yanına göç karşıtlığını ekleyen İngiliz aşırı sağı, 1980'ler ile beraber Müslüman karşıtı bir tutum izlemeye evrilmış; 1990'lar boyu süren bu eğilim, 2000'lerde direkt bir hedef politikası haline gelmiştir (Mulhall, 2019: 3). İngiliz aşırı sağının modernleşmesi 1999 yılında BNP liderliğine gelen Nick Griffin tarafından gerçekleştirilmiş; Nick Griffin liberalizmi totaliterlik, liberalizm taraftarlarını da despotlar ola-

rak yansıtarak, kendi partisini bir tür özgürlük savunucusu olarak lanse etmiştir (Mulhall, 2019: 4). Griffin, İslam'ı ve Müslümanları açıkça hedef gösterdiği 2006 yılındaki bir konuşmasında, şu cümleleri kullanmıştır: “(İslam) gelecek on yıllarda siyaseti domine edecek etken budur. Halkın görüp anlayabileceği düşman budur. Bizi iktidara getirebilecek tehdit budur...” (Mulhall, 2019: 3). 2010 yılındaki seçimde en yüksek oy sayısına ulaşan BNP, kitleselleşme konusunda başarıya ulaşamamış ve NF ile beraber oyları ilerleyen yıllarda giderek azalmıştır. Göç ve Müslüman karşıtlığının yanı sıra Avrupa Birliği karşıtlığını da kullanan UKIP, 2015 yılında genel oyların %12,6'sını almayı başarmış fakat bu başarıyı sonraki seçimlerde sürdürmemiştir.

2 - Protesto

Aşırı sağ grupların en sık başvurduğu yöntemlerden biri olan protesto, sokak gösterileri başta olmak üzere boykot, broşür dağıtma, imza kampanyaları, anma törenleri gibi faaliyetleri kapsamaktadır (Lee, 2019: 8-9). Bu çalışmaya konu olan İSB'nin yanı sıra, 2017 yılında Futbol Gençleri İttifakı adıyla kurulan daha sonra Demokratik Futbol Gençleri İttifakı'na (*Democratic Football Lads Alliance*) dönüşen holigan grubu, Britain First ve Stoke Infidels adlı gösteri grupları protesto yöntemini kullanan İngiliz aşırı sağcı gruplara örnek verilebilir (Allen, 2019: 641).

3 - Normalleştirme

Aşırı sağ, kabul gören toplumsal tartışmaların 'sınırlarını' değiştirmeyi hedefler (Lee, 2019: 9). Aşırı sağın fikirlerini görünür hale getirebilmesi, yaygınlaştırabilmesi ve günlük konuların bir parçası haline dönüştürülebilmesi için internet en önemli araç durumundadır. Carter'a göre (2016: 158-159), internet bu tarz bir radikalleşme için bir katalizör görevi görmüş, aşırı gruplarla temas edebilme ve çevrimiçi 'destek gruplarına' erişim sağlayabilme imkanı, günümüzde İngiliz aşırı sağcı camianın nüfuz alanını genişletmiştir. Kaynağı İngiltere olmayan fakat tüm ülkelerden aşırı sağ grupların etkileşime girebildiği, bazıları artık kapanmış bulunan Stormfront, Gates of Vienna, the Brussels Journal, Voice of Europe gibi web siteleri/blog siteleri ve tabii olarak Youtube aşırı sağın normalleştirme stratejisini kullanabildiği mecralar olarak belirtilebilir.

4 - Şiddet

İngiltere'de aşırı sağ kaynaklı şiddet genellikle holigan grupların sokak gösterilerinde toplumsal düzeni bozması ve çevreye zarar vermeleri şeklinde vuku bulurken, kişilere yönelik spontane nefret suçları da görülebilmektedir. Açıkça Neo-Nazi tandanslı bazı aşırı sağ gruplara (Combat 18, Blood and Honour, the British Movement, National Action gibi) üye kişiler tarafından gerçekleştirilen terör olayları nadir olarak yaşanabilmektedir. Örnek olarak 1992 yılında kurulan ve paramiliter öğeler içeren Combat 18, 1990'lar boyunca birtakım bombalama eylemlerine karışmış; 1999 Nisan ayında David Copeland adlı kişinin gerçekleştirdiği Londra Çivi Bombalaması olayı, Britanya tarihindeki en ölümcül aşırı sağ saldırısı olarak kayıtlara geçmiştir (Carter, 2016: 157).

İngiliz Savunma Birliği

İngiliz ve Avrupa aşırı sağında yeni bir dönemi başlatacak olan İSB, 27 Haziran 2009'da Facebook üzerinden kurulmuş ve aynı gün örgüt Doğu Londra'da ilk gösterisini gerçekleştirmiştir. Örgütün eş-kurucusu ve en önemli lideri eski bir BNP üyesi olan Stephen Yaxley-Lennon'dır. Bu çalışmada Lennon'dan, kamuoyunda kullandığı ismi olan 'Tommy Robinson' şeklinde bahsedilecektir. Tommy Robinson'un yanı sıra örgütün öne çıkan isimleri olarak finansör Alan Lake, cihat-karşıtı blogger Paul Ray ve Robinson'un kuzeni Kevin Carroll dikkat çekmektedir. Örgütün resmi olarak kayıtlı bir üyelik sistemi olmadığı için destekçilerin kati bir profilini çıkarmak zordur. Üyeler Facebook grubu ve İSB web sitesi forumu üzerinden organize olarak sokak gösterilerine katılım sağlamakta, gene çevrimiçi şekilde birbirleriyle fikir teatisinde bulunmaktadır. İSB Facebook grubu (yasaklanmadan önce) en yüksek noktasında yaklaşık 100.000 takipçiye ulaşırken, sokak protestolarına katılanların ortalaması 1.000-3.000 kişi arasında değişmektedir (Cleland et al, 2017: 3). Bu bağlamda çevrimiçi desteğin sokağa yansımını söylemek mümkün değildir.

İSB üzerine ilk akademik araştırma yapan kişilerden biri olan Nigel Copsey'ye (2010: 5-31) göre örgütün özellikleri şunlardır: İngiliz kimliğini İslam'a karşı silah olarak kullanmayı amaçlayan İslamofobik yeni bir sosyal harekettir, aşırı-sağ ile bağlantıları vardır, kökeni futbol kültürüne dayanan cihat-karşıtı gruplardan gelmektedir, cihat-karşıtı uluslararası bir hareketin parçası olup; Avrupa ve Kuzey Amerika'daki benzer gruplar ile temas halindedir, destekçilerinin büyük çoğunluğu genç-beyaz-işçi sınıfı erkeklerden oluşmaktadır, üyeleri arasında Pakistanlılar özelinde Müslümanlara karşı kültürel ırkçılık eğilimleri bulunmaktadır ve Facebook devriminin bir ürünüdür. Copsey'in sunduğu bu kapsamlı betimlemeyi, konu hakkında çalışan diğer yazarların incelemeleriyle genişleterek, bu fenomeni daha iyi anlamak mümkün olacaktır.

İlk olarak örgütün İngilizliği ve İslam'a bakış açısını ortaya koymak için kendi web sitesinde ve Facebook sayfalarında resmi açıklamalar, makaleler ve üyeler tarafından yazılmış mesajlar üzerinden yapılan araştırmalara göz atmak yararlı olacaktır. Şu an kapalı bulunan İSB web sitesinde yer alan hedef tanımından önemli bazı kısımlar şu şekildedir: "İSB, İngiltere'de İngiliz kültürünün var olma ve gelişme hakkına inanmaktadır... Eğer insanlar bu ülkeye göç ediyorsa, onlardan bizim kültürümüze, kanunlarımıza ve geleneklerimize saygı göstermesi beklenmelidir... Asıl yükümlülük yabancı kültürlerin adapte ve entegre olmasıdır... İSB, tüm ırklardan, tüm inançlardan, tüm politik görüşlerden ve hayat tarzlarından destek almayı beklemektedir... İngiltere'deki tüm insanlar, geçmişleri ve kökenleri ne olursa olsun, İslam kurallarının inanmayan kişilere uygulanmasına karşı birlikte durmalıdır... Kültürümüzün ve kurumlarının devamını sağlama amacıyla İSB, ülkemizin İslamlaşmasına karşı durmaktadır çünkü İslam dininin yayılmasıyla çok yakından bağlantılı olarak biricik hayat tarzımıza karşı demokratik olmayan bir siyasal alternatif uygulama arzusu mevcuttur: şeriat..." (Meleagrou-Hitchens ve Brun, 2013: 34-35).

Hedef tanımında açıkça görülen kültür vurgusu, örgütün dahil olduğu akımın kültürel milliyetçi olarak tanımlanabilmesine sebebiyet vermektedir. Kültürel milliyetçilik, ulusun ve bireylerinin ortak paylaşılan bir tarih ve kültüre göre tanımlandığı bir milliyetçilik türüdür (Meleagrou-Hitchens ve Brun, 2013: 1). İSB felsefesinde bu ortak tarih ve kültürde Müslümanlara ve İslam'a yer verilmemektedir ve bu durum da İslamofobinin, İslam'ı ayrı (separate) olarak tanımlayan görüşünün bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Allen (2011:

291) İSB'nin kim oldukları ve olmadıkları hakkında keskin bir ayırım yaparak, bir tür 'diğer' yarattığını vurgulamaktadır. Kim olmadıkları konusunda nettirler: cihatçı, aşırı, radikal imamlar ve ülkeyi İslamileştirmeye çalışan kimseler değildirler. Kim oldukları tanımlarına da İslam ve Müslümanlar dahil edilmemektedir. Kassimeris ve Jackson (2015: 176), İSB web sitesinde 2012 Şubat ayında halihazırda yayımlanmış bulunan 86 makalede İslam ve Müslümanların konu edildiğini belirtmiş ve bu makalelerde 'tekrar eden' 3 anlatı tespit etmişlerdir. İlk anlatıda, Müslümanlar kendi içinde problematik olarak kabul edilip, Britanya halkına ve değerlerine tehdit olarak sunulmaktadır. İkinci anlatıda Müslümanlar yüzünden ortaya çıkan sorunların kaynağı olarak İslam gösterilmektedir. Üçüncü anlatıda Müslümanlar, dindashlarının davranışlarından ve kendi dinlerini 'reform etmekten' sorumlu tutulmaktadır. Konuya dair araştırma yapan bir diğer yazar Andrew Brindle'nin (2016: 457) İSB web sitesi ve Facebook grubundaki mesajları inceleyerek yaptığı analiz ise, lider takımının İslami aşırıcılığa karşı bir söylem kullandıkları; buna karşın destekçilerin aşırı ve aşırı olmayan İslam ayırımını yapamadıkları, dini bir bütün olarak 'İngilizliğe', Müslümanları da kendi toplumsal konularına tehdit olarak algıladıkları yönündedir.

Aşırı sağın klasik anlatısı bağlamında kendini bir 'dış grup' tarafından kültürel tehdit altında hissedenen, yani İSB'ye sempati duyan, internet üzerinden destekleyen ve sokak gösterilerine katılan kişiler kimlerdir? Bu kişilerin tipolojisini anlayabilmek için İSB'nin de ilintili olduğu cihat-karşıtı hareket hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Matthew Goodwin (2013), cihat karşıtı hareket destekçilerini kategorize etmek için dört grup saptamıştır: İlk grup, kendini küreselleşmenin kurbanları ve finansal krizlerin umursanmayanları olarak görenlerdir. İkinci grup, Avrupadaki yerleşik siyasal düzene ve partilere itimadı kalmamış bireylerdir. Üçüncü grup, kendilerini çevreleyen 'tehditlere' (bu tehdit İslam ve Müslümanlar olarak sunulmaktadır) sırtını çeviren elitlere karşı ortaya çıkan savunma birlikleridir. Son grup ise genel olarak göçmenlere ve etnik azınlıklara olumsuz olarak bakan orta-yaş işçi sınıfı erkeklerdir. İSB özelinde örgütün genel olarak üçüncü gruba dahil olduğu, destekçilerinin ise büyük oranda dördüncü gruptaki kişilerden oluştuğu söylenebilir. Avrupa Cihat-Karşıtı Hareketi retoriğini, Müslümanların göç ettikleri ülkelerde demografik çoğunluk sağlayarak, yerel kültürleri yok edeceği ve buldukları ülkeleri İslamleştirerek (kafir bir toplumun, aydınlanmış [İslami] bir topluma dönüştürülmesi) ele geçireceği komplo teorisi üzerine kurmaktadır. Bu retoriğe göre 'içerideki düşman' olarak görülen Müslümanlar yekpare hareket etmekte ve Avrupa kültürünü yok etmeye çalışmaktadırlar. Avrupalı siyasal elitler de bu komplonun bir parçası olmakla, İslami aşırıcılığa karşı gerekli önlemleri almamakla itham edilmektedir (Meleagrou-Hitchens ve Brun, 2013: 1-2)

Genel olarak bu İslamleşme anlatısından etkilenmiş, mevcut siyasal düzene ve aktörlerine itimadı kalmamış, kendi ekonomik açmazlarının ağırlığını bir 'kurbanlaşma' hissiyatı içinde yaşayan ve ülkesinin Müslüman kültürü tarafından tehdit altında olduğuna inanan kişilerin İSB destekçilerinin genel profilini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Julian Richards (2013: 182), İSB protestolarına katılanların ekonomik ve sosyal tabanını araştırdığı makalesinde, katılımcıların üç gruba ayrıldığını belirtmektedir: futbol taraftarları ve holiganlar, sosyo-ekonomik olarak marjinalleştirilmiş (çoğunlukla) genç erkekler, bazıları geleneksel aşırı sağcı ve ırkçı olan radikal İslam karşıtı ideologlar. İlk grup olan futbol taraftarları ve holiganlar için Garland ve Treadwell (2010: 25-27), İngiltere'deki aşırı sağ parti ve örgütlerin (NF, BNP, Combat 18 vb.) bu kişileri potansiyel bir taban olarak gördüklerini ve İSB'nin de Casuals United isimli grup üzerinden bu bağlantıyı sağladığını söylemektedir. Casuals United, İngiltere'de şeriat kanununun uygulanmasını önlemek için 2009'da

bir araya gelmiş bir futbol taraftarları grubudur. Yazarlara göre İSB ve Causals United çok yakın ilişki içindedir ve herhangi bir İSB gösterisi için Luton Town, Aston Villa, Queens Park Rangers, Southampton, Wolverhampton, West Bromwich Albion gibi çeşitli futbol kulüplerinden holigan devşirebilmektedir.

İkinci grup olan ve kendini ekonomik-sosyal anlamda dışlanmış gören erkekler üzerine araştırma yapan Cleland, Anderson ve Aldridge-Deacon (2017), İSB web sitesindeki mesaj panolarında 20 Eylül – 4 Ekim 2013 tarihleri arasında yer alan 78 konu başlığı ve 845 mesajı incelemiş; üyelerin kendilerini suçsuz kurbanlar olarak gördüklerini ve mesajlarında İslam ve Müslümanlara karşı önyargı, günah keçisi haline getirme ve tek tipleştirme örnekleri bulunduğunu belirtmişlerdir. Vardıkları sonuçta üyeler arasında ırkçılık bazlı nefret söylemlerinin yaygınlığına ve genel olarak İslam ve Müslüman karşıtlığına dayanan bir ortak kimliğe vurgu yapmışlardır (Cleland et al, 2017: 13). Ayrıca Brindle'ye göre (2016: 444) İSB destekçileri kendilerini ülkedeki siyasal ortamın, polis ve etnik azınlıkların eline düşmüş kurbanlar olarak resmetmektedirler. Hatta Oaten'a göre (2014: 331) örgüt tamamen kolektif bir mağduriyet üzerine kurulmuştur ve üyeler kendilerini hükümetin ve Müslümanların suistimaline uğrayan gerçek kurbanlar olarak görmektedir.

Üçüncü grup olan (Copsey'in de örgütün bağlantıları olduğunu vurguladığı) aşırı sağcı/ırkçı kişi ve grupların sokak gösteriline katılımı örgüt tarafından engellenmemekle beraber bu durumun, lider takımının kamuoyu önünde aşırı sağ ile aralarına açıkça mesafe koyma politikasına ters düştüğü söylenebilir. 2011'de yayımladıkları Manifestoda kendini bir "insan hakları örgütü" olarak tanımlayan ve amacının demokrasiyi desteklemek olduğunu belirten İSB (Mulhall, 2019: 5), çeşitli stratejiler izleyerek klasik aşırı sağ örgütlerden ayrılmıştır. İSB'yi klasik aşırı sağ hareketlerden ayıran bir yönünün çeşitli etnik kökenlere ve ihmal edilen gruplara ait (Yahudi bölümü, Siyahiler bölümü, Sihler bölümü, kadınlar bölümü, engelliler bölümü gibi) alt-gruplara sahip olması olduğu vurgulanmaktadır. Örgüt bu şekilde hedef tanımında belirttiği üzere toplumun her kesimine hitap ettiğini iddia etmekte ve ırkçılık-faşizm suçlamalarına karşı çıkmaktadır. Treadwell ve Garland (2011: 623), örgütün kadın hakları ve İsrail meselesi gibi konulara sahip çıkarak, demokratik yönünü ve aşırı olmayan yapısını öne çıkardığını ve İslam'ın bu konulara olan bakışını eleştiri konusu yaptığını belirtmektedir. Örgütün yürüyüşlerinde İsrail bayraklarının açılması klasik bir Avrupalı aşırı-sağ gruptan beklenmeyecek bir davranış olmasından ötürü zekice bir strateji olarak değerlendirilebilir. Braouezec (2016) makalesinde İSB'nin yeni bir tür popülist, milliyetçi ve İslam-karşıtı hareket olarak alışıldık ırkçı söylemleri bir kenara bırakarak, modern iletişim yöntemleri kullandığını bu sayede de yeni bir tür aşırılık ideolojisi oluşturduğunu iddia etmektedir.

Öte yandan literatürde İSB ve destekçilerini direkt olarak faşizmle bağdaştıran çalışmalar da mevcuttur. Alessio ve Meredith (2013: 108), İSB destekçilerini İtalyan faşist grubu Kara Gömlekçiler ile benzeştirdikleri çalışmalarında, göstericilerin özellikle 'kapüşonlu sweats-hirtler' ile bir tür siyasal sokak üniforması yarattıklarını belirtmişlerdir. İSB web sitesinde satılan logolu sweatshirt, tişört ve bileklikleri satın alan göstericiler hem kolektif bir aidiyet duygusu yaratmakta hem de bazen gösterilerinde Aziz George maskeleri takarak korkutucu bir imaj sergilemektedir. Aziz George imgesi ve Aziz George Haçı, İngiliz aşırı sağının ve İSB'nin İngilizlik ve İngiliz kültürü algısında önemli yer tutmaktadır. Örneğin, aşırı sağcı Önce Britanya Partisi'nin (Britain First Party) web sitesinde kültür politikaları kısmında Aziz George gününün resmi tatil günü olarak kutlanması ve yerel yönetimlerin bu kut-

lamaları teşvik etmesi önerilmektedir (BritainFirst, 2024). Allchorn'a göre (2018: 9-19), İSB'nin Aziz George gününün kutlanmasının ve bayraklarının kullanılmasının İngiliz otoritelerce engellendiği iddiası, 'kurbanlaştırma' anlatısının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Yani esasen sıradan halka şu söylenmektedir; İngilizlerin İngiliz kültürünü yaşaması kendi seçtikleri yöneticiler tarafından engellenmekte buna karşın, müsaade edildiği için ülke giderek İslamlaşmakta ve sokaktaki İngilizler kendi ülkesinde adeta düzenin bir kurbanı haline gelmektedir.

2009-2013 yılları arasında düzenlediği İslam karşıtı sokak gösterileriyle İngiltere'de ve Avrupa'da aşırı sağcı hareketler içinde önemli bir yer edinen İSB, 5 Şubat 2011'de doğdukları kent Luton'da yaptıkları gösteride 3.000 kişiyi toplamayı başarmıştır. 2011'den sonra gösterilere ve yürüyüşlere katılım görece azalmış, 8 Ekim 2013'de Tommy Robinson'un liderlikten istifa etmesinden sonra örgüt etkinliğini yitirmiştir. Fakat İSB'nin kitleleri mobilize etmedeki başarısı, İngiltere'deki protesto kültürünü kullanan aşırı sağcı gruplar için bir emsal teşkil etmiş ve Futbol Gençleri İttifakı 2017 Ekim'inde Londra'da 50.000 kişilik bir gösteri düzenleyebilmiştir. Tommy Robinson bugün halen İngiliz aşırı sağında önemli ve saygı duyulan bir figürdür ve de aşırı sağ gösterilere kişisel katılımıyla destek olmaktadır. Mayıs 2018'de katıldığı Özgürlük Günü (Day for Freedom) etkinliğinde Robinson, binlerce katılımcıya şu cümleleri söylemiştir: *"Bunu üç yıl öncesinde yapamazdık. Dört yıl önce de. Şu an anaakımız. Halk bizi destekliyor."* (Mulhall, 2019: 1). İngiltere'de ve Avrupa'da aşırı sağın geldiği durumu özetleyen bu cümleler, 22 Kasım 2023 Hollanda Genel Seçimlerini aşırı sağcı Geert Wilders liderliğindeki Özgürlük Partisi'nin birinci parti olarak kazanmasıyla bir kez daha doğrulanmıştır.

Sonuç

İngiliz Savunma Birliği, aşırı sağın dördüncü dalgası içinde doğan, bu bağlamda hem aşırı sağın anaakımlaşmasından fayda sağlamış hem de bu anaakımlaşmaya katkıda bulunan bir sokak gösterisi hareketi olarak İngiliz aşırı sağ tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Örgütün geleneksel aşırı sağ akımla benzeşen ve ayrışan noktaları bulunmaktadır. Benzeşen yanları, yerlilik (doğuştan gelen İngiliz kültürü ve dini özelliklerinin Müslümanlara karşı korunması), (Müslümanlara indirgenmiş) yabancı düşmanlığı, İngilizlerin iç grup Müslümanların dış grup olarak betimlendiği ulusun kriz/çürüme içinde olduğu anlatısı, yerli gruba (İngilizlere) karşı kültürel tehdit (İslam) vurgusu ve bu tehdiye karşı kendi halkının (İngilizlerin) çıkarlarını gözetmeyen siyasal elitler popülizmi olarak ifade edilebilir. Ayrışan yanları ise örgüt yapısında Yahudi, siyahiler, kadınlar gibi alt gruplar kurarak klasik anlamda antisemitizm, biyolojik ırkçılık ve aşırı sağ tarafından genel olarak ailesiyle ilgilenen anne modeline indirgenen kadın imgesini reddetmesi; toplumun her kesimine açık demokratik bir örgüt olma iddiası ve demokrasiyi ve insan haklarını koruma söylemi gösterilebilir.

Cas Mudde, aşırı sağın dördüncü dalgası üzerine sunduğu on iki tezden onuncusunda, şu saptamayı yapmıştır: *“Aşırı Sağ Kalıcı Olarak Burada”* (Mudde, 2022: 183). Bu bağlamda çalışmaya konu olan İngiliz Savunma Birliği örgütünün İngiltere’de aşırı sağın kalıcılılaşmasına ve Avrupada Müslüman karşıtı hareketlerin yayılmasına hizmet ettiği söylenebilir. Geleneksel aşırı sağ öğelerini de içeren fakat izlediği taktikler ve geliştirdiği retorikle kendini bu hareketlerden de ayırmasını bilen örgüt, çok-kültürlü bir yaşam modeline sahip İngiltere’de kayda değer bir destek sağlamıştır. Her ne kadar bu destek aşırı sağ bağlamında güçlü bir siyasal temsiliyet kazanamasa da, İSB’nin başlattığı ‘kültürel yabancılaşmaya’ karşı potansiyel reaksiyonerliğin canlı kalacağı öngörülebilir. Bu noktada Macklin’in (2016: 169) konuyla ilgili saptamasını belirtmek yararlı olacaktır: *“Müslüman karşıtı militanlık kalıcı, sürdürülebilir ve birbiriyle ilişkili sosyal bir hareket olarak karşımızda duruyor ve 2009’da İSB’yi doğuran şartlar gibi bir katalizör olayla yeniden aktive olabilir.”*

Çalışmanın kapsamı gereği, İngiltere’deki aşırı sağ bileşenleri ve Avrupadaki Müslüman/cihat karşıtı hareketler detaylı olarak ele alınamamıştır. Konuyla ilgili birincil kaynaklara ulaşmak ancak İngiliz akademisinde yapılmış çalışmaları inceleyerek mümkün olmuştur. Son kertede, aşırı sağ hareketler bağlamında Türkçe literatüre yapılan bu katkının ileride yapılacak başka çalışmalar için faydalı olacağı beklenebilir.

Kaynakça

Alessio, D., & Meredith, K. (2014). Blackshirts for the twenty-first century? Fascism and the English Defence League. *Social Identities*, 20(1), 104–118.

Allchorn, W. (2018). Beyond Islamophobia? The role of Englishness and English national identity within English Defence League discourse and politics. *National Identities*, 21(5), 527–539.

Allen, C. (2011). Opposing Islamification or promoting Islamophobia? Understanding the English Defence League, *Patterns of Prejudice*, 45(4), 279–294.

Allen, C. (2019). The Football Lads Alliance and Democratic Football Lad's Alliance: An insight into the dynamism and diversification of Britain's counter-jihad movement. *Social Movement Studies*, 18(5), 639–646.

Braouezec, K. (2016). Identifying Common Patterns of Discourse and Strategy among the New Extremist Movements in Europe: The Case of the English Defence League and the Bloc Identitaire. *Journal of Intercultural Studies*, 37(6), 637–648.

Brindle, A. (2016). Cancer has nothing on Islam: A study of discourses by group elite and supporters of the English defence league. *Critical Discourse Studies*, 13(4), 444–459.

BritainFirst Party Policies (2024, Şubat) Erişim adresi <https://www.britainfirst.org/policies>

Carter, A. (2016). Right-Wing Terrorism and Hate Crime in the UK: A Historical Perspective. İçinde M. Fielitz & L. L. Laoire (Eds.), *Trouble on the Far Right: Contemporary Right-Wing Strategies and Practices in Europe* (ss. 155-160). Bielefeld: transcript.

Cleland, J., Anderson, C., & Aldridge-Deacon, J. (2018). Islamophobia, war and non-Muslims as victims: An analysis of online discourse on an English Defence League message board. *Ethnic and Racial Studies*, 41(9), 1541–1557.

Copsey, N. (2010). The English Defence League: Challenging Our Country and Our Values of Social Inclusion, Fairness and Equality. *On Behalf of Faith Matters*.

Garland, J., & Treadwell, J. (2010). 'No Surrender to the Taliban': Football Hooliganism, Islamophobia and the Rise of the English Defence League. *British Criminology Conference Panel Paper*, Vol 10: 19-35.

Goodwin, M. (2013). The Roots of Extremism: The English Defence League and the Counter-Jihad Challenge. Chatham House Briefing Paper.

Jackson, P. (2011). The EDL: Britain's 'new far right social movement'. Northampton: Radicalism and New Media group.

Kassimeris, G., & Jackson, L. (2015). The Ideology and Discourse of the English Defence League: 'Not Racist, Not Violent, Just No Longer Silent'. *British Journal of Politics and International Relations*, 17(1), 171-188.

Lee, B. (2019). Overview of the Far-Right. Centre for Research and Evidence on Security Threats (CREST). Erişim adresi <https://www.gov.uk/government/publications/overview-of-the-far-right>

Macklin, G. (2016). Patterns of Far Right and Anti-Muslim Mobilization in the United Kingdom. İçinde M. Fielitz & L. L. Laoire (Eds.), *Trouble on the Far Right: Contemporary Right-Wing Strategies and Practices in Europe* (ss. 165-172). Bielefeld: transcript.

Meleagrou-Hitchens, A. & Brun, H. (2013). A Neo-Nationalist Network: The English Defence League and Europe's Counter-Jihad Movement. The International Centre for the Study of Radicalisation and Violence (ICSR) Report.

Mudde, C. (2022). *Günümüzde Aşırı Sağ*. çev. S. Erdem Türközü. Ankara: Nika Yayınevi.

Oaten, A. (2014). The cult of the victim: An analysis of the collective identity of the English Defence League. *Patterns of Prejudice*, 48(4), 331–349.

Mulhall, J. (2019). Modernising and Mainstreaming: The Contemporary British Far Right. HOPE Not Hate. Erişim adresi <https://www.gov.uk/government/publications/modernising-and-mainstreaming-the-contemporary-british-far-right>

Perliger, A. (2012). *Conceptualizing the Far Right* (Challengers from the Sidelines, ss. 13–18). Combatting Terrorism Center at West Point.

Richards, J. (2013). Reactive community mobilization in Europe: The case of the English Defence League. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 5(3), 177–193.

Taş, M. (1999). *Avrupa'da İrkçılık*. Ankara: İmge Kitabevi.

Treadwell J., & Garland J. (2011). Masculinity, Marginalization and Violence: A Case Study of the English Defence League. *The British Journal of Criminology*, 51(4), 621–634.

UK Parliament, (2024, Şubat), Previous general elections in the UK. Erişim adresi <https://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/general/previous-general-elections-in-the-uk/>

Ünver Noi, A. (2007). *Avrupa'da Yükselen Milliyetçilik*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), IX/1 (2024), s. 15-35

TÜRKİYE'DE AFET YÖNETİMİ PARADİGMASI: AFAD'IN ÜRETTİĞİ POLİTİKA BELGELERİNİN İÇERİK ANALİZİ*

Gülcan YILDIRIM**
Emre SAYGIN***

Özet

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin neden olduğu yıkıcı etkilerinden sonra 2009 yılında kurulmuş, afet yönetimine ilişkin görev, yetki ve sorumluluklar tek bir kurumda toplanmıştır. Ayrıca Türkiye'de kriz yönetimi anlayışı terk edilmiş ve risk yönetimini esas alan bütünlük afet yönetim modeline geçilmiştir. Bu çalışmada, AFAD'ın uygulamaya koyduğu afet yönetim modelinin bütünlük afet yönetimi modeline uygunluğu araştırılmıştır. Araştırma kapsamında AFAD'ın hazırladığı Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP), Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) ve Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP) içerik analizi ile çözümlenmiştir. İncelenen planların içeriğinden, afet öncesi süreçteki hazırlık ve risk azaltma aşamalarının bütünlük afet yönetiminin gerektirdiği kapsam ve içeriği karşılamadığı görülmüştür. Ayrıca AFAD'ın ürettiği TARAP, TAMP ve TASİP belgelerinin, afetlerin ortaya çıkaracağı birincil olumsuz etkileri üzerinde durulduğu görülmüştür. Ancak küreselleşen dünyada güvenliğin çok boyutlu bir hale gelmesi ile afetlerin sebep olacağı etkilerin can ve mal kayıplarının ötesinde birer millî güvenlik problemi de ortaya çıkarabilecektir. Türkiye gibi jeopolitik riskleri önem arz eden bir ülkenin ontolojik varlığını tehlikeye atacak her türlü millî güvenlik riskine yönelik kapsamlı bir afet ulusal güvenlik planı üretmesi tavsiye edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Riskler, Afet Yönetimi, AFAD, Bütünlük Afet Yönetimi, Ulusal Güvenlik

* Bu çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi S.B.E. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında yürütülen "Bir Millî Güvenlik Riski Olarak Doğal Afetler: Türkiye'nin Deprem Yönetimi Politikaları Üzerine Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi S.B.E. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, GSM: 554 2710444, ORCID: 0009-0009-0046-1169

*** Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, emre.saygin@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2939-1562

THE PARADIGM OF DISASTER MANAGEMENT IN TÜRKİYE: CONTENT ANALYSIS OF POLICY DOCUMENTS PRODUCED BY AFAD

Abstract

Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD) was established in 2009 after the devastating effects of the Marmara Earthquake of August 17, 1999, and the duties, authorities and responsibilities related to disaster management were gathered under a single institution. In addition, crisis management approach was abandoned in Türkiye and an integrated disaster management model based on risk management was adopted. In this study, the eligibility of the disaster management model implemented by AFAD with the integrated disaster management model was researched. Within the scope of the research Türkiye Disaster Risk Reduction Plan (TARAP), Türkiye Disaster Response Plan (TAMP) and Türkiye Post-Disaster Recovery Plan (TASIP) prepared by AFAD were analyzed through content analysis method. From the content of the analyzed plans, it is observed that the preparation and mitigation (risk reduction) stages in the pre-disaster process do not fulfill/cover/provide the scope and content required by integrated disaster (emergency)management. In addition, the TARAP, TAMP and TASIP documents produced by AFAD, emphasize the primary negative impacts of disasters. However, with the multidimensionalization of security in a globalizing world, the effects of disasters may cause national security problems beyond the loss of life and property. It is recommended that a country with significant geopolitical risks like Türkiye should produce a comprehensive disaster national security plan for all kinds of national security risks that could jeopardize its ontological existence.

Keywords: *Global Risks, Disaster Management, AFAD, Integrated Disaster Management, National Security*

Giriş

Dünya Ekonomik Forumu'nun her yıl uzman görüşlerine başvurarak hazırladığı ve düzenli olarak yayımladığı Küresel Riskler Raporu, insanlığı bekleyen en önemli tehlikeler konusunda uyarıda bulunmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu'nun 2023 Küresel Riskler Raporu'na göre, son yıllarda ilk 10 risk grubunun içerisinde istikrarlı olarak doğal afetler ön sıralarda yer almaktadır. Etkin bir risk yönetimi modeliyle kontrol altına alınamaması durumunda doğal afetler sonucunda ekonomik sistemlerin üzerindeki yükün artması, doğal ekosistemin çöküşün eşliğine gelmesi, geçim kaynaklarının tükenmesi, toplumsal yapıların kırılgan hale gelmesi, siyasal kutuplaşmaların artması gibi ciddi ikincil sonuçlarla karşı karşıya kalınması muhtemeldir. Bu durumda ulus devletler, etkin risk yönetimi modelleri uygulamaya koyarak doğal afetler sonucunda ortaya çıkması muhtemel ekonomik, siyasal, toplumsal, çevresel ve sair riskleri yöneterek bir yandan ulusal kırılganlıklarını azaltmaya, bir yandan da küresel yaşam maliyeti krizinin yönetişimine katkı vermeye çalışmaktadırlar (WEF, 2023).

Türkiye, jeolojik ve topografik yapısı sebebiyle deprem, heyelan ve sel gibi ciddi can ve mal kayıplarına sebep olan doğal afetlerin sıklıkla meydana geldiği ülkelerden bir tanesidir. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi bu anlamda afet yönetim ve koordinasyonu alanında önemli bir dönüm noktası olarak afet ve acil durumlarda koordinasyon ve yetkinin tek bir yerde toplanması zorunluluğunu gerekli kılmıştır. Böylece 2009 yılında Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurularak yetki ve görevler tek bir yerde birleştirilerek kriz yönetimi modelinden risk yönetimi paradigmasına geçilmiştir. Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi olarak isimlendirilen bu model ile afetlerin sebep olduğu zararların engellenmesi için tehlike ve risklerin önceden tespit edilerek meydana gelebilecek zararların önlenmesi veya en aza indirgeyebilecek önlemlerin alınması ile etkin müdahale ve koordinasyonun sağlanması hedeflenmiştir.

Bu bağlamda çalışmada, 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin sebep olduğu yıkıcı etkilerinden sonra 2009 yılında kurulan AFAD'ın nasıl bir bütünleşik risk yönetim modeli ortaya koyduğu ve bu modelin hangi riskleri öncelikle ele aldığı ilgili politika belgelerinin incelenmesi suretiyle ortaya konulması amaçlanmaktadır. Araştırma nitel bir çalışma olup ikincil kaynaklardan yararlanılacaktır. Bu bağlamda AFAD'ın kurumsal organizasyonunu tamamlaması sonrasında afetle mücadeleye yönelik olarak uygulamaya koyduğu Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP), Türkiye Afetle Mücadele Planı (TAMP) ve Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP) doküman analizi yöntemlerinden birisi olan içerik analizi incelenerek elde edilen bulgular ortaya konulacaktır.

AFAD genel olarak afet risklerini il ya da bölge düzeyinde tanımlamakta ve etkilerini yıkım, can kaybı ve ekonomik zarar gibi dar bir çerçevede ele almaktadır. Oysaki küreselleşme sürecinde değişen güvenlik algılamaları dikkate alındığında Türkiye gibi jeostratejik önemi yüksek olan bir ülkede afet risklerinin ulusal ve uluslararası riskleri de içerecek şekilde daha kapsamlı olarak tanımlanması beklenmektedir. Bu çerçevede kriz yönetimi modelinden bütünleşik afet yönetimi paradigmasına geçildiyse de 6 Şubat depremi sonrasında ortaya çıkan aksaklıklar göz önüne alındığında bahsi geçen planların içeriğinin, öncesi ve sonrasıyla Türkiye'nin deprem riski bileşenlerine yönelik gereksinimleri karşılayamadığı varsayılmaktadır.

1. AFET YÖNETİM MODELLERİ

Afet, yerel kapasiteyi aşan, ulusal veya uluslararası yardım gerektiren, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, büyük zarara ve insan ölümüne neden olan, insan faaliyetlerini aksatarak normal yaşamı ve insan faaliyetlerini kesintiye uğratan olay olarak tanımlanmaktadır (Öcal, 2019: 51). Doğal afet ise çığ, kuraklık, toprak kayması, deprem, su taşkınları, fırtına gibi oluşumları insan tarafından engellenemeyen meteorolojik, jeolojik, klimatolojik ya da hidrolojik doğa kaynaklı felaketlerdir (Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğü, 2014:64).

Türkiye'de doğal afetler içerisinde en sık görülen ve etkileri en yıkıcı olan afet türü deprem olması sebebiyle çalışmalar ve afetlere yönelik gerçekleştirilen planlamalar depremlere yönelik olarak hazırlanmaktadır (Gülnerman, 2014:7). Bir doğal afet türü olan deprem, esnek yapılı yer kabuğunun tabakasının kırılması veya dengesinin bozulmasının sonucunda oluşan şok ile açığa çıkan enerjinin sarsıntı biçiminde yeryüzüne dağılması olayı olarak tanımlanmaktadır (Kızıloğlu vd., 2006:57). Doğal afetler çeşitli ülkelerde içerisinde buldukları coğrafî şartlara göre çeşitlilik göstermektedir. Bu bağlamda meydana gelen afetlerin kontrol altına alınması amacıyla etkili bir afet yönetiminin gerekliliği önem arz etmektedir (Yolcu, 2021:2). Herhangi bir afet meydana geldiğinde uygulanan bir süreç veya strateji afet yönetimi olarak tanımlanmaktadır (Caymaz, Akyon ve Erenel, 2013:610). Türkiye'de 17 Ağustos 1999 yılında meydana gelen Marmara Depremi ile afet yönetimi anlayışında bir değişim meydana gelmiş; kriz yönetimi anlayışı terk edilerek risk yönetimi modeline geçilmiştir (Eflanili, 2021:19).

Kriz, bir olayın veya işin geçtiği içinden çıkılması zor durum, aniden oluşan kötüye gidiş yönündeki gelişmeler ve tehlikeler olarak tanımlanırken (Şengezer ve Kansu, 2001: 3), kriz yönetimi ise meydana gelen afet anı ve sonrasında iyileştirmeye ve yeniden yapılandırmaya ilişkin gerçekleştirilen faaliyetleri içeren süreçtir (Akyüz, 2020: 35). Afet sebebiyle ortaya çıkan krizleri öteki krizlerden ayıran temel fark çoğunlukla riskin tahmin edilememesinden kaynaklanmaktadır (Bilici, 2021: 2129). Doğal afetler, afet öncesi, anı ve sonrasında kapsamlı bir risk yönetim sürecini zorunlu kılmaktadır (Kök, 2023: 4). Risk, bir tehlikenin bir topluluktaki insanlar, hizmetler, altyapı ve fiziksel varlıklar üzerinde yaratacağı tahmini etkidir (Chaudhary ve Piracha, 2021: 1104). Afet risk yönetimi ise afet öncesi hazırlık, risk azaltma, afet esnası ve sonrasında müdahale ve iyileştirme faaliyetlerinin ilgili kurum, kuruluş ve kişilerle beraber toplum destekli olarak gerçekleştirilmesi sürecidir (Özler, 2021: 904).

1.1. Kriz Yönetimi Yaklaşımı

Kriz yönetimi, kriz olarak tanımlanan durumun ortadan kaldırılması için gerçekleştirilen belirli bir plana ve akla uygun, düzenli şekilde uygulanan faaliyetler topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Kriz yönetimi, kademe kademe sistematik olarak verilecek kararları, bu kararları faaliyete koyacak ekibin oluşturulmasını, faaliyetlerin sonuçlarını hızlı bir şekilde alarak yeni kararların verilmesini kapsamına alır (Tüz, 2004: 85).

Büyükkaracığan (2016), kriz yönetiminin özelliklerini belirtirken; çok aşamalı, devamlı, uzun süreli ve dairesel bir süreç olduğunu, komplike ve karşlıklı etkilere dayanan disiplinler arası bir yaklaşım olduğunu, olası krizleri öngörüp hazırlık olunmasına yardımcı oldu-

ğunu, meydana gelen tehlike ve tehdit faktörleri ile ilgili olduğunu, devamlılığı esas alan bir durum olduğunu, krizin özelliklerine göre farklılık gösterip krizin kontrol altına alınmasını ve en az kayıpla atlatılmasını öngördüğünü ifade etmektedir. Geleneksel yaklaşımda afet politikalarına yönelik uygulamalara bakıldığında kriz yönetime yönelik gerçekleştirilen çalışmaların çoğunlukla “bekleyip olacakları görme” konsepti ile gerçekleştirildiği, bu bağlamda yazgıci bir anlayışı içerdiği görülmektedir (Akay ve Özmen, 2019: 68).

Ölümler ile alınan hasarların ortadan kaldırılması veya düşürülmesi, hazırlık, tahmin ve erken uyarı, afetleri anlamak gibi afetlerin gerçekleşmesinden önce korumaya yönelik modern afet yönetim kavramında yer alan çalışmalar “risk yönetimi” olarak değerlendirilirken; müdahale, iyileştirme, yeniden yapılanma gibi afet sonrasında gerçekleştirilen çalışmalar “kriz yönetimi” olarak kabul edilmektedir (Bilici, 2021: 2129).

1.2. Bütünleşik Afet Yönetimi Paradigması

Bütünleşik afet yönetimi paradigması; doğa ya da insan kaynaklı afetlerin ortaya çıkardığı hasarların engellenmesi amacıyla risk ile tehlikelerin meydana gelmeden önce belirlenmesi ve ortaya çıkabilecek olası hasarları engelleyecek ya da minimum seviyeye düşürecek tedbirlerin gerçekleştirilmesi, eşgüdümlülüğün yapılması ile ortaya çıkan felaketlerin sonrasında rehabilitasyon faaliyetlerinin uyumlu olarak hareket edilmesi sağlanmaktadır (AFAD, 2019: 24). Bu model afetlerin sebep olduğu hasarların minimum seviyeye indirilmesi ile hazırlık aşamaları olan afetin meydana gelmeden öncesi, müdahale aşaması olan afet sırası ve iyileştirme aşaması olan afet sonrasında yapılacak çalışmalar olarak üç ana başlıkta toplanmaktadır (Akil ve Önal, 2023: 601).

Bu aşamalardan ilki zarar azaltma safhasıdır. Bu çerçevede doğa ve teknoloji sebepli tehlikelerle, ekolojik tahribatların sonucunda ortaya çıkabilecek felaketlerin engellenmesi ile tesirlerinin en aşağı seviyeye düşürülmesi için uygulanması gerekli tedbir ile çalışmaların tamamı zarar azaltma şeklinde tanımlanmaktadır (Sarı, 2023:108). Zarar azaltma aşamasında gerçekleştirilmesi gereken çalışmalar şu şekilde özetlenebilir: Afet yönetim süreciyle ilişkisi olan kanuni yeniliklerin ve değişikliklerin incelenmesi ve düzenlenmesi, olabilecek afet ve acil durumlardan vatandaşların en düşük fiziki kayıplarla ve hasarlarla çıkması amacıyla ilgili önlemlerin olaylar gerçekleşmeden önce alınması, imkan dahilinde olayları önlemek olayın engellenmesinin imkansız olduğu hallerde ise kurtarma, sağlık hizmetleri, rehabilitasyon faaliyetlerinin zamanında, verimli ve seri biçimde gerçekleştirilmesi, yapı denetim ve afet yönetmeliklerinin incelenmesi ve gerektiğinde düzenlenmesi, küçük ve büyük ölçekte afet risklerinin tekrardan tespit edilmesi, geliştirilmesi, risklerine yönelik planların ve projelerin yapılması, erken uyarı ve kontrol sistemlerinin kurulması, gereken bilimsel çalışmaların planlanıp yapılması, afetlerin sebep olacağı hasarların kaldırılması hususunda alakalı kesimleri ilgilendiren bilgilendirici çalışmaların sağlanması ve bu bağlamda toplumda bir zarar azaltma kültürünün oluşturulması, kalkınmanın her aşamasına zarar azaltma kavramının dahil edilerek uygulanmasının sağlanması, zarar azaltıcı mühendislik tedbirlerinin geliştirilerek uygulanması (Akay ve Özmen, 2019:14-15).

Afet yönetiminde bir diğer safha hazırlık aşaması olup, olası bir afet durumunda hazırlıklı olmayı hedefleyen bu evre, afetin sebep olduğu olumsuz etkilerini en aza indirmek, krizden sonra yeniden yapılanma ve iyileştirme faaliyetlerini kolaylaştırmak, arama kur-

tarma imkanlarını geliştirmek ile yardım dağıtımını gerçekleştirmek için etkili tedbirlerin alınması sürecidir (Kahraman, 2022: 20). İlk aşamada gerçekleştirilen tedbirlerin meydana gelen afetlerin ve acil durumların engellenmesinde hep etkili olamayacağından bu aşamada da bireylerin hayatı ile maddi kaynaklarını felaketlerin sonucunda ortaya çıkan ciddi tesirlerinden koruyacak çalışmalar gerekmektedir. Afete yönelik gerçekleştirilmek zorunda olan çalışmalar şu şekildedir: merkezi düzeyde gereken taslakların hazırlanması ve bunların ilerletilmesi, yerel düzeyde afetlere ve acil durumlara yönelik projelerin ve taslakların hazırlanması, ilgili metinlerde sorumlu olan elemanların görevlerinin açık bir şekilde belirtilmesi ve bu personelin gereken uygulamalarla bilgi seviyelerinin genişletilmesi, önemli materyallerin depolanmasına yönelik yerlerin oluşturulması, afet ve acil durumlarda kayıp kişileri arama ve bulma için gereken faaliyetlerde örgütlenmenin sağlanması, önceden ikaz sistemlerinin kurularak geliştirilmesi ve uygulanması v. faaliyetlerdir (şahin 2014: 135).

Afet yönetiminin diğer bir evresi müdahale aşamasıdır. AFAD Başkanlığı, ilgili mevzuatta afet ya da acil olaylarda iaşe, barınma, emniyet, ruhsal ya da toplumsal destek, mülk ve hayat kurtarılması faaliyetlerini müdahale aşaması olarak tanımlanmaktadır (Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, 2023: 3). Afetin olmasından sonra afetin büyüklüğü ile ilişkili olarak ilk saatlerde yoğun şekilde gerçekleştirilen afet bölgesinde afetzede kalmayınca ve bölgedeki hayatın yaşanabilir hale getirilinceye kadar devam eden faaliyetleri kapsayan aşama olduğu söylenebilir (Küpelioglu, 2022:56). Bu aşamada yer alan faaliyetler; arama ve bulma çalışmaları kapsamında olabildiğinde çok kişinin hayatının kurtarılması, sağlık, gıda, barınma ve ilaç gibi zaruri ihtiyaçların karşılanması, ulaşım, çevre ve insan sağlığı, hasar tespit, enkaz kaldırma, yanma olayları ve salgınların sebep olacağı negatif tesirlerle mücadele edilmesi gibi çalışmaları kapsamaktadır (şahin, 2019: 191).

Nihayet iyileştirme aşaması ise gelecekteki afet riskini önlemek veya azaltmak için afetten etkilenen topluluk veya toplumun geçim kaynaklarının ve sağlığının yanında ekonomik, fiziksel kültürel, sosyal ve çevresel varlıkları, sistemleri ve faaliyetlerini sürdürülebilir kılınma ve daha iyi bir şekilde yeniden inşa etme ilkeleriyle uyumlu hale getirmek şeklinde tanımlanmaktadır (UNDRR, 2023). Bu aşamada yer alan faaliyetlerin ana hedefi afete uğrayan toplumların iletişim, ulaştırma, temel altyapı hizmetleri vb. önemli gereksinimlerinin karşılanması, kalıcı yerleşim yerlerinin oluşturulması, toplumsal, iktisadi ve öğretici çalışmalar önde gelmek şartıyla kamu hizmetlerinin toplumsal hayatta eski haline getirilmesidir (Akay ve Özmen, 2019: 17).

2. Türkiye'de Afet Yönetimi Politikaları

Türkiye'de afet yönetiminin tarihsel süreci dört dönemde ele alınmaktadır. Bunlar; 1944 öncesi afet yönetiminin müdahale aşaması ile sınırlı olduğu dönem, 1944-1958 arası kısmen hasar azaltıcı politikaların uygulanmaya çalışıldığı dönem, 1958-1999 arası hasar azaltıcı politikaların yaygınlaşmaya başladığı dönem ve 17 Ağustos Depremi sonrasında bütünleşik afet yönetiminin uygulamaya başlandığı, risk ve hasar azaltma politikalarının temel alındığı 1999 sonrası dönemdir (Kahraman, 2022: 37).

1944 Öncesi dönemde 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi ile ilk kez sınırlı olmasına rağmen İstanbul içinde yapılaşma ile ilgili esaslar belirlenmiş, 1877 yılında ise belirlenen bu esaslar imparatorluğun tamamında geçerli kılınmıştır (Erkan, 2010: 76). Dönemin en önemli yasal uygulamalarından bir diğeri 1930 senesinde yürürlüğe giren kent arazilerinin düzenlenmesine ilişkin 1580 sayılı kanundur. Bu kanun ile imar planı hazırlama, yerleşim ve yapılaşmaya yönelik denetim ve ihtiyaç duyanlara konut yapma görevi belediyelere verilmiştir (Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri, 2018: 18).

Bu dönemin önemli gelişmesi 1939 yılında ciddi ölümlere ve yıkımlara sebep olan Erzincan depreminin 17 Ocak 1940 tarihinde 3773 sayılı Erzincan'da ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mıntıklarda Zarar Görenlere Yapılacak Yapılar Hakkında Kanununun çıkarılmasıdır. (Ertürkmen, 2006: 42). Ayrıca yine bu dönemde 1935-1943 arası dönemde meydana gelen su taşkınlarından dolayı 1943 tarihinde 4373 sayılı Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu çıkarılmıştır (Tercan, 2018: 109).

1944-1958 arası döneme gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti, Niksar-Erbaa, Adapazarı-Hendek, Tosya-Lâdik Bolu-Gerede depremleri ile karşı karşıya kalmıştır. Meydana gelen bu afetlerin sonucunda çok sayıda can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Bu olayların üzerine depremlerin ortaya çıkardığı sonuçların sadece yıkılan konutların yerine yenilerinin yapılarak çözülemeyeceği, depremin sebep olduğu zararların azaltılması amacıyla bazı faaliyetlerin de gerçekleştirilmesinin gerekliliğine değinilerek 18.07.1944 yılında 4623 sayılı Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanunu çıkartılmıştır (Öztürk, 2003: 50).

1958-1999 arası dönem ise ülkemizde doğal afetlere yönelik çalışmaların tekrardan hız kazandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde özellikle afet sonrasında uygulanacak politikalar ile gelişmekte olmasına karşın yetersiz olan afet öncesi faaliyetlerin geleneksel afet yönetim modelinin uygulandığı görülmektedir. Dönemin en önemli gelişmelerinden birisi 7269 sayılı Afetler Kanununun çıkarılmasıdır. İlgili kanuna ilişkin olarak 1965'te Afet İşleri Genel Müdürlüğü; 1971'de ise doğrudan Bakanlığa bağlı olarak Deprem Araştırma Enstitüsü Başkanlığı oluşturulmuştur (Tercan, 2018: 110).

1958'de 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu yürürlüğe konulmuş ve meydana gelen afet sonrasında uygulanması gereken arama-kurtarma ile ilkyardım esaslarının belirlenmesinin yanında düşman saldırıları ile geniş çaplı yangınlarla mücadele vb. acil durumlarda sivil savunma ile ilişkili örgütlenme, görev ve sorumlulukların tanımlanması hususunda kararlar belirlenmiştir (Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri, 2018: 22). Dönemin en önemli gelişmesi ise 1959 tarihli 7269 sayılı Afet Kanunu olarak da bilinen Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısı ile Alınacak Tedbirler ile Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun çıkarılması ile Cumhuriyet döneminde çıkarılan tüm yasaların tek bir çatı altında toplanması olmuştur. Bu yasa ile doğal afet sebebiyle olabilecek ölümlerin ve mal kayıplarının en az seviyeye düşürülmesi, afet anı ve ardından etkili işlevsel bir yapının kurulması amaçlanmıştır (Erkan, 2010: 80). Dönemin afet yönetimi alanında diğer bir önemli gelişmesi 1997 yılında Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliğinin hazırlanması olmuştur. İlgili yönetmelik ile doğal afetler gibi kriz durumlarında faaliyet gösterecek olan Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi'nin örgütlenme, çalışma esasları ve görevleri ortaya konmuştur (Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri, 2018: 22).

Türkiye'de afet yönetim politikaları açısından 1999-2009 arası dönem önem arz etmektedir. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi, Türkiye için afet yönetimi alanında bir dönüm noktası olmuştur. Ciddi can ve mal kayıplarına sebep olan bu olay ülkemizde afet yönetim anlayışının tekrar incelenmesinin önemini acı bir biçimde göstermiştir. Meydana gelen depremin sonrasında bölgede hayatın normale döndürülmesi, bölgenin ekonomisinin düzeltilmesi ve gereken yasal tedbirlerin hızlı bir şekilde alınabilmesi için 27 Ağustos 1999 tarihinde 4452 sayılı Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu yasa kapsamında 2000 yılının temmuz ayının başına kadar pek çok KHK, kanun, yönetmelik ve tüzük yürürlüğe konulmuştur (Azimli Çilingir, 2018: 16).

17 Ağustos 1999 Marmara Depreminden sonra modern bir afet yönetim sisteminin oluşturulması yönünde adımlar atılmıştır. Örneğin yeni bir acil durum yönetimi teşkilatı kurulmuştur. Bu dönemde afete hazırlık, yönetim ve müdahaleye ilişkin yeni düzenlemeler geliştirilmiştir. Afetlere yönelik hasar tespit ve yeniden inşa sorumluluğu Afet İşleri Başkanlığına verilmiştir. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremine kadar ülkede olan doğa kaynaklı felaketlerin zararlarının giderilmesi amacıyla yurtdışından gelen yardımlar ve ülke içinde gerçekleştirilen destekler dışında bir kaynak bulunmuyor iken, depremden sonra ülkenin afetlere yönelik değişen anlayış güvence faaliyetlerinin gelişmesinde tesirli olmuştur. Doğal afet sigortasının olmamasının ciddi hasarlara sebep olduğu ve bunun başlı başına bir sorun olduğunun anlaşılması üzerine Türkiye'de Doğal Afet Sigortaları Acentası (DASK) kurulmuştur (İskender, 2021: 249; Akın, 2020: 37).

Dönemin afet yönetimi alanında diğer önemli bir gelişmesi 10 Nisan 2000 tarihli 595 sayılı Yapı Denetim Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamesidir. Kararname ile doğal afetlerin muhtemel hasarlarının azaltılması için yapı güvenliğinin sağlanması ile sorunlu inşaatlar sebebi ile ölümlerin ve kayıpların azaltılması için etkili bir yapı denetim sisteminin sadece deneyimli, bağımsız, uzman kişi ve kuruluşlar ile gerçekleştirilebileceğinden hareketle 27 ilde uygulanmak üzere çıkartılmıştır (Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri, 2018: 24).

Ülkemizde afetlerin koordinasyonu ile yönetimi alanında 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi önemli bir etken olmuştur. Büyük çaplı zararlara, yüksek can kayıpları ortaya çıkaran bu olayın neticesinde ülkemizde doğa kaynaklı olayların yönetimi hususunda tekrar değerlendirilme zorunluluğunu üzücü biçimde açığa çıkarmıştır (AFAD, 2023). Koordinasyon oluşturulmasının ihtiyaç duyulduğu yapıların afetle alakalı sorumluluklarının ve görevlerinin tekrardan belirlenmesi gereksinimi ilgili konularda görev ve sorumlulukların aynı çatı altında toplanması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda İçişleri Bakanlığına bağlı afetlerle ilgili görev yapan önceki kurum ve kuruluşlar kaldırılarak yerine 5902 sayılı Kanunun amir hükümleri doğrultusunda Başbakanlığa bağlı AFAD kurulmuş, afetlerle ilgili görev ve yetkiler tek elde birleştirilmiştir. 15 Temmuz 2018 tarihinde cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesiyle uygulamaya koyulan 4 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile AFAD İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır (AFAD, 2023). Böylece Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, afet öncesi, anı ve sonrasında bütün çalışmaların yürütülmesinden sorumlu olan temel örgüt olmuştur (Sezer ve Tozbey, 2023: 89).

3. Afet Yönetimi Belgelerinin İçerik Analizi

Çalışmanın bu kısmında Afet ve Acil Durum Yönetmeliği Başkanlığı'nın hazırladığı belgeler olan TARAP, TAMP ve TASİP belgeleri, doküman analizi yöntemlerinden birisi olan içerik analizi ile incelenmiştir. Bu doğrultuda ilk önce yöntem kısmı açıklanmış, daha sonra belgelere ilişkin analizin sonuçları makale boyutunu aşmayacak şekilde özetlenmiştir.

3.1. Yöntem

Bilimsel araştırmalarda kullanılan metotlar nitel ve nicel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Şimşek, 2018: 84). Pozitivist paradigma kapsamı içerisinde genellenebilir ve nesnel bilgilere ulaşmak amacıyla gerçekleştirilen araştırmalar nicel çalışmalar olarak tanımlanırken post pozitivist paradigma kapsamında yorumlayıcı, bütüncül ve eleştirel bakış açılarına önem verilerek gerçekleştirilen araştırmalar nitel çalışmalar olarak tanımlanmaktadır (Altun ve Yazıcı, 2014: 373). Nitel araştırma, bireylerin kendilerine has özelliklerin doğasına odaklanması bakımından genellemelere dayanan nicel araştırma yönteminden ayrılmaktadır. Bu doğrultuda daha küçük çalışma gruplarından elde edilen verilere odaklanan nitel araştırma yöntemine göre bilginin özgünlüğü ve derinliği önem arz etmektedir. Nitel araştırma bu yönü ile nicel yöntemin genellemeler ile insana gereken önemi vermeyen yapısına eleştiri getirmektedir (Baltacı, 2019: 369). Nitel araştırmayı nicel araştırmadan değerli kılan şey çalışma konusu olan olguları kendi doğal ortamlarında ele alarak her bir olguyu, bireylerin olgulara yükledikleri anlamlar açısından yorumlamasıdır (Ergutay, 2019:52).

Nitel araştırma yöntemini tercih eden araştırmacıların bu alanda pek çok seçeneği bulunmaktadır (Creswell, 2023: 7). Nitel araştırmaya yönelik yaklaşımlar farklı kişiler tarafından muhtelif şekillerde tasnif edilmiş ancak bunların sayısı konusunda ortak bir karara varılamamıştır (Sak vd., 2021: 229). Örneğin, Denzin ve Lincoln (1994) durum çalışması, etnografi, fenomenoloji, etnometodoloji, yorumlanan uygulamalar, kuram oluşturma, biyografik araştırma, tarihsel araştırmalar ve klinik araştırma; Miles ve Huberman (1994) sosyal antropoloji, işbirlikçi sosyal araştırmalar, yorumculuk; Merriam (2009) fenomenoloji, temellendirilmiş kuram, anlatı analizi, durum çalışması, eleştirel nitel analiz ve temel nitel araştırma olarak sınıflandırırken Travers (2001)'a göre ise araştırmacı nitel bir çalışma gerçekleştirirken gözlem, görüşme, etnografik saha çalışması, söylem analizi ve metin/belge analizi yöntemlerinden yararlanmaktadır (Sak vd., 2021: 229; Creswell, 2023: 9).

Nitel çalışmalarda çoğunlukla nicel veriler kullanılmadığından araştırmacının gözlemleri, çalışılan konuyla bağlantılı metin ve söylem analizi gibi yöntemler bulunmaktadır (Baltacı, 2019: 370). Bu çalışmada bir nitel araştırma metodu olarak doküman analizi yöntemi kullanılmış, veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi siyasal bilimler, sosyoloji, psikoloji gibi alanlarda çeşitli şekillerde uygulanabilen bir araştırma yöntemidir. Özünde davranışların direkt olarak gözlemi yerine görsel, işitsel ya da yazılı materyallerin analizine dayanmaktadır (Öğülmüş, 1991: 213).

İçerik analizinde metni çözümlmek ve anlamak önemlidir. Metin kategorilerle değerlendirilmekte ve yorum bağlam içerisinde sağlanmaktadır. Metnin içerisindeki gizli anlamların ortaya çıkarılmasına yönelik kategorileştirme yoruma dayanmakta olup sürekli olarak yoruma açıktır. Bir süreç olarak görülen metnin ortaya çıktığı zaman ve metin dışı unsurlar

yorumu dahil edilmektedir (Yüksel, 2019: 140). İçerik analizinde beş temel aşama bulunmaktadır: Öncelikle analiz edilecek içerik belirlenmektedir. Araştırma da cevabı aranan soruya göre çözümlenecek metinler (öykü anlatısı, yasa tutanağı vb.) seçilmektedir. Daha sonra analiz birimleri belirlenerek kategoriler tanımlanmaktadır. Üçüncü olarak kodlama için bir takım kural oluşturulur. Dördüncü aşamada değişkenler araştırmanın soruları veya hipotezleri bağlamında oluşturulmaktadır. Beşinci aşamada da metinler analiz edilerek elde edilen sonuçlar yorumlanmaktadır (Sallan Gül ve Kahya Nizam, 2021: 183). Bu açıklamalar kapsamında çalışmanın bu bölümünde 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonrasında kurulan AFAD'ın, afet ve acil durumlara yönelik ürettiği belgeler olan TARAP, TAMP ve TASİP belgelerine içerik analizi yöntemi uygulanmıştır.

3.2. Dokümanlar ve Bulgular

Türkiye'de afetlerin sebep olduğu hasarların azaltılmasına yönelik çeşitli belgeler hazırlanmış, planlar oluşturulmuş ve stratejiler ortaya konulmuştur. Türkiye'de afet ve acil durumlara yönelik ortaya konulan bu doküman içerisinde, Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP), Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) ve Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP) taktiksel seviyedeki belgeler olarak belirtilmektedir (Ceren, 2023: 95). Bu planlar, daha önce bütünlüşik afet yönetimi paradigması çerçevesinde de belirtildiği üzere afetesini, afet esnası ve afet sonrası çalışmaları içerecek şekilde hazırlanmış detaylı ve kapsamlı dokümanlardır. Alt bölümlerde her bir planın içeriğinin bütünlüşik afet yönetimi paradigmasının gerekliliklerinin ne ölçüde karşıladığı tespit edilecektir.

3.2.1. Risk Azaltma Aşaması: Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP)

Türkiye Afet Risk Azaltma Planı, afet meydana gelmeden önce afetlerin olası risklerini düşük seviyeye indirmeyi amaçlamaktadır. TARAP ile kaynakların doğru bir şekilde kullanılarak azami ölçüde risk azaltma hedeflenmektedir. Afete dirençli toplumlar ve güvenli yerleşim bölgeleri yapılarak, afet nedenli can ve mal kayıpları mümkünse engellenecek ya da en aza indirgenecektir. Bu kapsamda TARAP bu hususta yol haritası niteliğinde bir belge olup doğal afeti riskini yöneterek Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sağlaması beklenmektedir. Planda afet risk profili oluşturularak en sık görülen afet türleri olarak deprem, kütle hareketleri, sel-taşkın, kitlesel göç, bulaşıcı ve salgın hastalıklar, kimyasal, biyolojik, radyolojik, nükleer tehditler, orman yangınları, büyük endüstriyel kazalar, maden kazaları ve tasman, tehlikeli madde taşımacılığı ve diğer afetler (obruk, fırtına vb) olmak üzere belirtilmiş ve bu afet türlerine göre hedef ve eylemler belirlenmiştir (TARAP, 2024: 3).

TARAP'ın amacı, afetlerin neden olabileceği fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel, psikolojik zarar ve kayıpları önlemek veya etkilerini en aza indirmek, dayanıklı, güvenli, hazırlıklı, sürdürülebilir, afete dirençli yaşam çevreleri oluşturmak ile afet öncesinde hazırlanması ve uygulanması gereken afet risk azaltma çalışmalarının temel prensiplerini belirlemektir. Planın kapsamı ise Türkiye'de meydana gelme olasılığı bulunan her tür ve ölçekteki afetler için risk azaltma çalışmalarını yapacak bakanlık, kurum ve kuruluşlar, özel sektör, STK'lar ve gerçek kişiler ile sınırlandırılmıştır (TARAP, 2024: 13).

Planda depreme yönelik olarak ülkenin kabuk yapısına yönelik araştırmaların artırılması, bölgesel ve yerel düzeyde deprem risk haritalarının geliştirilmesi, planlama ve şehircilik faaliyetlerinde deprem risklerinin azaltılmasına ilişkin yasal düzenlemelerin sağlanması, önemli yapıların güvenli hale getirilmesi; kütle hareketlerine ilişkin olarak farkındalığın artırılması; sel-taşkınlarla yönelik olarak akarsu yataklarının korunması, erken uyarı için gerekli mekanizmanın hazırlanması; iklim değişikliğine yönelik olarak ar-ge kapasitesinin geliştirilmesi, iklim değişikliği risklerinin azaltılması için mali kaynakların etkin kullanılması; kitlesel göçlere yönelik olarak kitlesel göç risklerinin azaltılmasına ilişkin konularda eğitim verilmesi, göç ile gelen bireylerin topluma adaptasyonlarının sağlanması, kitlesel göçün sosyo-ekonomik vb. olumsuz etkilerinin engellenmesi; bulaşıcı ve salgın hastalıklara yönelik olarak kurumlar arası işbirliğinin sağlanması, salgın hastalık riskini azaltmaya ilişkin finansman sağlanması, teknik kapasitenin artırılarak farkındalık geliştirilmesi; KBRN risklerine yönelik olarak erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve kaynak planlaması, KBRN strateji belgelerinin hazırlanması; orman yangınlarına yönelik olarak yangınlarla ilişkin yönetim planlarının yaygın hale getirilmesi, bilişim sistemlerinden faydalanılması, gönüllülük sisteminin geliştirilmesi ve müdahale de etkinliğin sağlanması, uluslararası işbirliğinin sağlanması; büyük endüstriyel kaza risklerine yönelik olarak kurumlar arası koordinasyon ve veri bilgi paylaşımının sağlanması; maden kazalarına yönelik hedefler: kazaları azaltacak kaynakların etkin kullanımı, teknolojinin maden işletmelerinde yenilenmesi ve teknik kapasitenin artırılması; tehlikeli madde taşımacılığı risklerine yönelik olarak teknik kapasitenin artırılması ile olası tehlikenin azaltılması, olay türü planlarının hazırlanması, denetim altyapısının güçlendirilmesi, tehlikeli maddelere ilişkin olayların raporlanması ve bildirilmesi hedeflenmiştir (TARAP, 2024).

Türkiye Afet Risk Azaltma Planının amaç kısmında kaynakların etkin ve etkili kullanımı ile risklerin azami düzeye indirilerek afet sebebi ile ortaya çıkan kayıpların azaltılmasının hedeflendiği belirtilmiştir. Ancak 06 Şubat 2023 depremlerinin ortaya çıkardığı can ve mal kayıpları göz önüne alındığında planın amacını tam olarak karşılayamadığı görülmüştür. Kuşkusuz bu depremler oldukça geniş bir bölgeyi etkilemiş, bu nedenle operasyon planlarının icra kabiliyeti azalmıştır. Öyle ki böyle kapsamlı bir deprem riskinin ortaya çıkaracağı operasyonel risklerin tam ve doğru olarak tahmin edilememesi ve dolayısıyla da deprem anında hayata geçirilememesi riskini bertaraf etmeye yönelik ikinci bir planlamanın (alternatif B planı) olmadığı görülmüştür. Bu noktada konunun uzmanlarının bölge özelinde defaatle vurguladığı bir deprem riskine yönelik sağlıklı bir afet yönetim kapasitesi geliştirilememiş olması TARAP'ın en büyük eksikliği olarak belirtilebilir. Zira yaygın bir sivil toplum ağı yanında teknik altyapı ve diğer teçhizat planlamasının koşullara uygun olarak oluşturulması, deprem anında öngörülemeyen risklerin yönetilebilmesi ve olaya etkili şekilde müdahale edilebilmesi bakımından yetkililere esneklik sağlayacaktır.

3.2.2. Müdahale Aşaması: Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)

Türkiye'de, meydana gelen afetlerin sonunca yaşanan deneyimler doğrultusunda afetlere karşı daha etkili bir müdahale sağlamak için 2014 yılında Türkiye Afet Müdahale Planı hazırlanmıştır. Planın amacı, afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak çalışma grupları ve koordinasyon birimlerine ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamak ile afet öncesi, sırası ve sonrasında müdahale planlamasının temel prensiplerini

belirlemek olarak ifade edilmiştir. Planın kapsamı ise TARAP ile benzer şekilde her tür ve ölçekte afet ve acil durumlara müdahalede görev alacak bakanlık, kurum ve kuruluşlar, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK) ve gerçek kişiler olarak tespit edilmiştir (TAMP, 2024: 3).

17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonrasında afet yönetimi, değişim ve dönüşüm sürecinde özellikle planlama ve organizasyon konularına önem vermiş ve bu alanlarda değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Böylece bu değişikliklerin sonucunda Türkiye Afet Müdahale Planı, müdahale evresini merkeze koyan yeni bir plan olarak uygulamaya konulmuştur (Şahin, 2020: 143). Bu planda hayat kurtarmak, afet ve acil durum sonucunda kesintiye uğrayan hayatın en kısa zamanda eski haline döndürülmesi, müdahale faaliyetlerinin planlı ve hızlı bir biçimde uygulanması, afet alanı ile çevresinin emniyetinin sağlanması, toplum sağlığının korunması ve sürdürülmesi, mülkiyet, çevre ve kültürel mirasın korunması, iktisadi ve toplumsal kayıpların düşürülmesi, ikincil afetlerin engellenmesi veya etkilerinin azaltılması, vatandaşların bilgilendirilerek süreçle alakalı iletişimin devamlılığının sağlanması, kaynakların etkin bir şekilde kullanımının sağlanması hedeflenmektedir (TAMP, 2024: 11).

Planda meydana gelen afet ve acil durumun etki derecesine göre müdahale seviyeleri dört gruba ayrılmıştır. S1 olay seviyesinde yerel imkanlar yeterlidir. Burada İl Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi faaliyete geçmekte ve AFAD ise olayları takip ederek değerlendirmede bulunmaktadır. Gerek görülen durumlarda AFAD çalışma grubunun ana çözüm ortağı bakanlık, kurum, kuruluş ve Türk Kızılay’ın kapasitesini yönlendirmektedir. S2 seviyesinde destek illerin takviyesine ihtiyaç duyulmaktadır. Meydana gelen afetin türü ya da şiddetine göre sırasıyla İl AFAD Merkezi ve 1.grup destek illeri talimat beklemeden afet alanına hareket etmektedir. Aynı şekilde gerekli durumlarda AFAD Başkanlık Merkezi tarafından ihtiyaç duyulan çalışma gruplarının ana çözüm ortaklarını ve Türk Kızılay’ın kapasitesini yönlendirir. S3 olay seviyesinde ulusal desteğe ihtiyaç duyulmaktadır. Başkanlık AFAD Merkezi, çalışma gruplarının ana çözüm ortağı temsilcilerini başkanlık merkezine çağırılmaktadır. Meydana gelen afetin türü ve şiddetine göre 1. ve 2.grup destek illeri afet alanına talimat beklemeden hareket etmekte ve gerektiği durumda 2.grup destek iller yönetimi devralmaktadır. S4 olay seviyesinde ise bütün ulusal kapasite müdahaleye katılmakta ve uluslararası destek çağrısında bulunmaktadır (TAMP, 2024: 20).

TAMP belgeleri gizli nitelikte olup sadece yetki sahibi kişiler tarafından görülebilmektedir. Destek iller birbirlerinin planlarına yetki düzeylerine göre ulaşabilmekte iken diğer iller ilgili planlara erişim sağlayamamaktadır. İlde bulunan stratejik önem barındıran kaynakları içerdiği için yerel halk ya da ilgisi bulunmayan kurumların bu planlara ulaşımı sınırlandırılmıştır (Müftüoğlu, 2019: 121). Planda, haberleşme, nakliye, ulaşım ve altyapı, güvenlik ve trafik, arama ve kurtarma, sağlık, yangın, barınma, beslenme, psikososyal destek, kimliklendirme ve defin, hasar tespit, enkaz kaldırma, tarım, orman, su, gıda ve hayvancılık, altyapı, enerji, tahliye ve yerleşirme planlama çalışma grubu olarak sınıflandırılmış olup bu gruplar ile ilgili ana ve destek çözüm ortaklarının sorumluluk ve görevleri detaylı bir şekilde belirtilmiştir (TAMP, 2024).

Planda ilgili çalışma grupları ile ilgili afetlere yönelik müdahale aşamasında gerçekleştirilecek bazı faaliyetler; geçici iletişim tesisleri kurmak, afet alanı ile sürekli iletişimin sağlanması, ikaz ve alarm sistemlerini aktif tutmak, afet bölgesindeki altyapılarda meydana gelen hasarların onarımının gerçekleştirilmesi, riskli yerlere yetkisiz kişilerin girilmesinin

engellenmesi, afet bölgesinde önceden belirlenen insanların, tesislerin, binaların, araçların güvenliğinin sağlanması, kayıp ihbarlarına yönelik arama kurtarma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, afet bölgesinde devletin güvenliği ile kamu düzeninin aleyhine yönelik çalışma gerçekleştiren kişiler ile terör örgütlerinin eylemlerinin önlenmesine ilişkin faaliyetler gerçekleştirmek, güvenlik ve casusluk çalışmaları hakkında rapor hazırlayarak yetkili kişilere iletmek, bireylerin yıkılacak, riskli yerlere girmesini engellemek, afet esnasında ortaya çıkabilecek yangınları kontrol altında tutmak, ortaya çıkması muhtemel ikincil afet durumlarına yönelik gereken tedbirleri almak, arama kurtarma faaliyetlerini yürütmek için gereken personel, malzeme ve araç gereçlerin teminini sağlamak, hasta ve yaralıların tahliyesini gerçekleştirmek, sınır kapılarında salgın hastalıklara ve tehlikeli maddelere yönelik gereken tedbirlerin alınması, afetzedelerin acil barınma ihtiyaçlarının karşılanması, afet bölgesine temel ihtiyaçların temini sağlamak olarak belirtilmiştir (TAMP, 2024).

Türkiye Afet Müdahale Planı hazırlanırken; olası bir afet durumunda bölgede daha önce meydana gelen afetten daha büyük olabileceği, geçmişte görülen bir afet hasarı olmasa bile afet tehlike haritasındaki afetlerin meydana gelebileceği, afet sonrasında ikincil afetlerin (yangın, patlama vb.) ortaya çıkabileceği bunun sonucunda ise aynı anda birden çok afetle mücadele edilmesi gerekebileceği, kişilerin yaşayabileceği barınma problemleri, ulaşım, iletişim ve haberleşme de kesintilerin yaşanabileceği, bina ve tesislerde meydana gelen yıkımlar sonucunda can ve mal kayıplarının olabileceği, salgın hastalık, susuzluk, ısınma ve aydınlatma sorunları meydana gelebileceği, afetlerin hangi zamanlarda (gece, sabaha karşı, kışın, yazın)meydana gelebileceği, enkaz altında vatandaşların kalabileceği, afet sonrasında ortaya çıkabilecek artçı depremlerin neticesinde binaların hasar düzeylerinin artabileceği ya da yıkılabileceği, insanların temel ihtiyaçlarında sıkıntıların yaşanabileceği, sağlık, eğitim, hükümet binası gibi kritik yapılarda yıkımların olabileceği, görevli personelin ve ailelerin de afetten etkilenebileceği, afet bölgesinde görevli olan personelin de temel gereksinimlere ihtiyacının olabileceği, afet bölgesinde güvenlik sorunlarının meydana gelebileceği ve toplumsal olayların olabileceği, acil yardım ihtiyaçlarının belirlenip temin edilmesinde acil yardım süresinin 15 günü geçebileceği, kış ve yaz ayları şartlarının hayatı olumsuz şekilde etkileyebileceği ve afetin geniş bir alanda etkili olması sonucunda destek illerden yardım gerekebileceği hususları göz önüne alınmıştır (TAMP, 2024: 16-17).

Yukarıda belirtilen varsayımlar doğrultusunda değerlendirildiğinde afet ve acil durumlara ilişkin planlama yapılırken planda afetlerin birincil etkilerinin dikkate alındığı görülmektedir. Ancak küreselleşme sürecinde güvenliğin çok boyutlu bir hale gelmesi ile birlikte olası bir doğal afet senaryosunun sonuçları kritik bir ulusal güvenlik riski oluşturabilme potansiyelini taşımaktadır. Buna göre TAMP'ta afet bölgesinde devletin güvenliği rağmına ve kamu düzeni aleyhine eylem gerçekleştirmesi muhtemel şahısların ve grupların eylemlerinin önlenmesine ilişkin faaliyetlerin planlanması, güvenlik ve casusluk faaliyetlerine yönelik hazırlıklar tamamlanarak yetkili kişi ve kurumlara iletilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak, günümüzde güvenlik kavramının boyutlarının genişlediği dikkate alındığında plandaki milli güvenlik risklerinin "dar" anlamı ile ele alındığı görülmektedir.

TAMP su baskını, orman yangını, biyolojik afetler ve salgın hastalıklar, kuraklık, deprem vb. afet ve acil durumlarda görev alacak bakanlık, kurum ve kuruluşlar, özel sektör, STK'lar ve gerçek kişileri kapsamaktadır. Bu bağlamda planda anayasal kuruluş olan meslek odalarına yer verilmediği görülmektedir. Meslek odaları uzmanlıklarıyla afet sonrasında gerçekleştirilen iyileştirme faaliyetlerinde önemli katkı sağlayabilecektir. Ancak planda meslek

odalarının özel olarak görevlendirilmediği görölmektedir. Bu bağlamda bakıldığında kent, altyapı ve yapı planlarını hazırlayıp uygulayan Türkiye Maden Mühendisleri Odası Birliği bileşenlerinin yer alması önem arz etmektedir (TMMBO, 2023: 25).

Türkiye Afet Müdahale Planı’nın etkili bir biçimde yürütölebilmesi, AFAD ve afet yönetiminin ilgili ekip ve kuruluşlarla koordineli bir çalışmanın sağlanması ve bilgi teknolojilerinden daha hızlı bir sonuç almak üzere Afet Yönetim ve Karar Destek Sistemi (AYDES) oluşturulmuştur (Tuncer, 2022: 170). Günümüzde bilişim teknolojilerinin hızlı bir şekilde ilerlemesi, afetlere yönelik faaliyetlerde etkili yöntemlerin kullanılmasının önünü açmaktadır. Dünyada afetlerin etkilerinin hızlı bir şekilde artması ve çeşitlilik göstermesi toplumlarda teknolojinin tüm alanlarının kullanılmasını mecburi kılmaktadır. Bu kapsamda 2009 yılında kurulan Afet ve Acil Durum Yönetmeliği Başkanlığı, kurulduğu zamandan itibaren Türkiye’de bu eksikliği fark ederek bilişim altyapısını geliştirmeye çalışmıştır. Afet yönetimi içerisinde AFAD’ın risk azaltma çerçevesinde kullandığı bilgi ve veri sistemleri AYDES, HF/SSB Telsiz Sistemi Altyapısı, Afet Sonrası Anlık Görüntü Aktarımı, Kesintisiz ve Güvenli Haberleşme Sistemi, KBRN Kapasite Geliştirme Projesi, Bütönlöşik İkaz ve Alarm Sistemi, AFAD Gönöllölük Sistemi, Deprem Gözlem Ağları, Deprem Mobil Uygulaması, AFAD-RED, Türkiye Afet Bilgi Bankası, Türkiye Deprem Veri Merkezi Sistemi, Geçici Kent Yönetim Sistemidir. Bu sistemlerin içerisinde AFAD’ın en önem verdiği ve üzerinde durulması gereken sistem AYDES’tir (Usta, 2019: 57).

Coğrafi Bilgi Sistemleri temelinde hazırlanan AYDES, afet ve acil durumlara yönelik hallerde kaynakları etkin biçimde yönetebilen, karar destek mekanizmaları bulunduran web tabanlı bir uygulamadır (Kaya, 2023: 97). AFAD’ın geliştirdiği AYDES ile bütönlöşik afet yönetiminin tüm aşamalarının elektronik ortamda takip edilerek yönetilmesi, karar vericilerin afet yönetim süreçlerinde ihtiyaç duydukları verileri hızlı ve en doğru şekilde elde etmesi amaçlanmaktadır (AFAD, 2024). TAMP yönetmeliğine uygun şekilde hazırlanan AYDES, Mekânsal Bilgi Sistemi, Olay Komuta Sistemi ve İyileştirme Sistemi olmak üzere üç bileşenden meydana gelmektedir (Tuncer, 2022: 170).

Olay Komuta Sistemi, TAMP kapsamında belirlenen hizmet gruplarının hazırlık, planlama ve müdahale süreçlerinin bütönlöşik bir sistem üzerinde yönetilebilmesine imkân sağlayan bir bileşendir. Afet ve acil durumlarda oluşan ihtiyaçlar nakliye, kaynak ve talep yönetimi süreçleriyle esnek ve etkin şekilde yönetilebilmektedir. Ulusal ya da yerel düzeyde bir afet olayı gerçekleştiği andan itibaren olay bildirimleri, ekiplere SMS ve e-posta ile gönderilebilmektedir. Mekânsal Bilgi Sistemi, afet öncesi, sırası ve sonrası veriye hızlı ve doğru bir şekilde ulaşılması, veriden hızlı bir şekilde yeni bilgi üretilmesi ve bu bilgi ile afete uğramış ve uğrayabilecek bölgelerde yapılacak mekânsal sorgu ve analizler ile ilgili hızlı karar verilebilmesine imkân verecek şekilde tasarlanmıştır. İyileştirme Sistemi ise afet sonrası yürütölen iyileştirme çalışmalarının bilişim ortamında CBS destekli olarak gerçekleştirilebilmesi hedeflenmiştir. Böylece birbirleriyle ilişkili olarak ilerleyen hasar tespit, hak sahipliği, yer seçimi vb. süreçlerin aksamadan yürütölmeleri sağlanacaktır. Sistemin mobil uygulamalar ile desteklenmesi, özellikle sahada yapılan çalışmalardan elde edilen verilerin toplanmasını, konum içeren bilgilerin elde edilmesini sağlamaktadır (AFAD, 2024).

6 Şubat’ta meydana gelen depremlerde müdahale S4 seviyesinde ilan edilmiştir. 1. ve 2. grup destek iller ile ulusal kapasitenin yanı sıra uluslararası yardım ile müdahale gerekmiştir. Ancak Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinin ilk iki gününe bakıldığında afet

bölgesine ulaşımında sıkıntıların yaşadığı görülmektedir. Ulaşımında meydana gelen sıkıntı yüzünden arama-kurtarma faaliyetlerine geç bir şekilde başlanmış, bölgeye götürülmesi gereken acil yardım malzemeleri zamanında temin edilememiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde TAMP' da bazı eksikliklerin olduğu görülmektedir. Afet ve acil yönetim alanında karşımıza çıkan en temel sorun organizasyon ve koordinasyonun sağlanamaması olarak görülmektedir. Böylece TAMP'ın müdahale aşamasında sadece belgelerde kaldığı görülmüştür. Afet esnasında müdahale ve afet sonrası iyileştirme, yeniden yapılandırma faaliyetlerinde planın iyi şekilde uygulandığı görülürken risk azaltma aşamasında daha eksiklikleri olduğu görülmüştür (TMMOB, 2023: 29).

Her ülke içerisinde bulunduğu koşullara, jeolojik özelliklerine ve karşılaştıkları afet türlerine göre afet yönetim sistemleri hazırlayarak uygulamaya koymaktadır. Genel olarak bakıldığında dünyada ülkelerin afet yönetim sistemleri benzerlik göstermektedir. Afet yönetim sistemlerinin en temel özelliği hazırlanan yapının afet öncesi, anı ve sonrasında etkin bir şekilde uygulanarak işe yaramasıdır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Türkiye'de afet yönetim sistemi olan TAMP'ın iyi bir şekilde hazırlanarak afet esnası ve sonrasında etkin bir faaliyet gösterdiği görülmektedir. Ancak buna karşın afet öncesinde gerçekleştirilen risk yönetimi konusunda istenilen seviyede faaliyetlerin gerçekleştirildiği görülememektedir. Bunun sebebi olarak Türkiye'nin tarihsel süreçte takip edilen politika ile afet yönetim sistemlerinin yeterli kadar etkili özellik göstermemesinden kaynaklandığı görülmektedir. TAMP'ın on senelik bir geçmişi olduğu bilinerek bu bağlamda süreç içerisinde afet öncesi hazırlık ve organizasyon konusunda gelişme göstereceği belirtilmektedir (Aydemir, Öngören ve Sarıkaya 2023: 80).

3.2.3. İyileştirme Aşaması: Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP)

Doğal afetler, maddi ve manevi zararlar vererek toplumsal hayatın sürekliliği üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Doğal afetler aynı zamanda çevrenin, tarihsel ve kültürel mirasların yok olmasına ve yerleşim bölgelerinde ciddi iktisadi, toplumsal ve psikolojik hasarlara yol açarak bölgesel ilerleme ile kalkınma üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu kapsamda afet sonrasında hayatın eski haline dönmesi ile yapısal, iktisadi ve toplumsal iyileşmenin kaynakların etkin kullanımı ile en kısa zamanda gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda iyileştirme aşamasının etkin biçimde yönetilmesi için Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı hazırlanmıştır.

TASİP'in amaçları; meydana gelen afetin ardından gerçekleştirilen iyileştirme faaliyetlerinin planlı, sistemli ve seri bir şekilde gerçekleştirilmesi, bu alanda kurumlar arasındaki iş birliğinin sağlanması, yapılması gereken işleri önemine göre listelerek kaynakların etkin şekilde kullanılması, iyileştirme çalışmalarının etkin biçimde takip edilmesi ve değerlendirilmesi, iyileştirme çalışmaları ve masraflarına yönelik rapor tutularak gelecek afetlerde afet yönetim kabiliyetinin artırılması, raporda belirtilen amaç ve stratejiler ile var olan iyileştirme faaliyetlerinin güçlendirilmesi olarak belirtilmiştir. TASİP köy, kasaba, şehir ve benzeri bütün yerleşim alanlarında meydana gelen afetlerden etki alan sektörlerin yeniden yapılanma ile iyileştirme faaliyetleri, bu faaliyetleri gerçekleştirecek kurum, kuruluşlar ile hizmet ve eylemlerinin zaman planlaması ile maliyetlerinin takip edilmesini kapsamaktadır (TASİP, 2023: 2).

Planda afet sonrasında etkilenen sektörlere yönelik iyileştirme faaliyetleri; barınma, çevresel varlıklar, eğitim ve sağlık altyapı sektörü, ekonomik destek, enerji altyapısı, güvenlik altyapısı, haberleşme altyapısı, kültürel ve sosyal hizmetler, suya bağlı altyapı, ulaşım altyapısı ve hizmet binaları olarak 11 alt başlık altında ele alınmıştır. Bu bağlamda gerçekleştirilecek iyileştirme faaliyetleri olarak afetzedelere nakdi yardım, enkaz kaldırma, binaların güçlendirilmesi ya da yeniden inşası, geçici barınmanın sağlanması, su havzalarının iyileştirilmesi, ağaçlandırma, imar ve ıslah çalışmalarına yönelik faaliyetler, orman ekosistemlerinin onarılması, afet sonucunda hasar alan işletme ve fabrikalardan sızan atıkların havaya, suya bulaşmasının önlenmesine, temizlenmesine yönelik çalışmalar, KBRN maddelerin afet sonucunda yayılması ile meydana gelen zararlı ve tehlikeli atıkların bertaraf edilmesine ilişkin çalışmalar, deniz yüzeyinin iyileştirilmesi, eğitim binaları, laboratuvar, kütüphane, araştırma merkezi, hastane ve sağlık merkezi, kongre merkezi, spor tesisleri ve sosyal tesis, yurt binalarının güçlendirilmesi ya da yeniden inşası, ekonomik hayatın devamlılığı için destek sağlanması, afet sonrasında internet, ses vb. gibi haberleşme altyapısının iyileştirilmesi, kültür varlıklarının onarımı ve güçlendirilmesi, içme, sulama ve kullanma suyu, arıtma sistemlerinin onarımı ve iyileştirilmesi, afet sebebi ile zarar gören karayolu, denizyolu, hava yolu ya da demiryolu ulaşım sistemlerinin iyileştirilmesi sayılabilir (TASİP, 2023).

Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı ile afet sonrasında gerçekleştirilen iyileştirme ve yeniden yapılandırma faaliyetlerinin hızlı ve planlı bir biçimde gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Planda gerçekleştirilecek iyileştirme faaliyetleri anılan başlıklar altında detaylı biçimde açıklanmıştır. Gerek 6 Şubat depremlerinin sonuçları gerekse olası İstanbul depreminin muhtemel etkileri dikkate alınarak değerlendirildiğinde, afetlerin ortaya çıkaracağı sonuçlarla mücadele çerçevesinin oldukça geniş olduğu, bununla birlikte çizilen kapsamlı iyileştirme stratejisinin kaynak yönetimi modelinin de detaylandırılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca

Sonuç

Türkiye, jeolojik yapısı ve coğrafi konumu gereği doğal afetlerle sık sık karşı karşıya kalan bir ülkedir. Bu kapsamda ülkeye en çok zarar veren doğal afet türü kuşkusuz depremdir. Doğal afetlerin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar afet yönetim ve koordinasyonun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Türkiye’de afet yönetim ve koordinasyon alanında en büyük dönüm noktası 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi ile yaşanmıştır. Ülkede çok fazla kişinin yaşamını yitirmesine, birçok yapının yıkılmasına ve hasar görmesine sebep olan deprem ile afet yönetim konusu tekrar gözden geçirilmiş, afet ve acil durumlara yönelik yetki ve koordinasyonun tek elde birleştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Böylece 2009 tarihinde 5902 sayılı Kanun ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurularak afet yönetimine ilişkin görev, yetki ve sorumluluklar tek bir kurumda toplanmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de kriz yönetimi anlayışı terk edilmiş ve risk yönetimini esas alan bütünlükli afet yönetim modeline geçilmiştir.

AFAD’ın kurulması ve bütünlükli afet yönetimi modeline geçiş ile kriz yönetiminden risk yönetimine geçişte ne kadar başarı sağlandığını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada AFAD’ın hazırladığı Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP), Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) ve Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP) içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. TARAP’ın, bütünlükli afet yönetim modelinin gereği olarak afet ve acil durumlara yönelik risklerin yönetilebilmesi amacıyla hazırladığı, afet öncesinde yapılması gereken faaliyetleri içerdiği ve afetin ortaya çıkarabileceği can ve mal kayıplarının engellenmesi ya da en az seviyeye düşürülmesini hedefiyle 11 afet türü belirlendiği ve bu afetlerin ortaya çıkaracağı olumsuzluklara yönelik stratejiler geliştirildiği görülmüştür. Ancak oldukça kapsamlı etkiler ortaya çıkarması muhtemel deprem risklerinin muhatası olan Türkiye’de kamu-özel-üçüncü sektör işbirliğini kapsayan yaygın bir afet yönetimi kapasitesinin oluşturulmasının, öngörülemeyen tehditlerle mücadele bakımından yönetsel esneklik kabiliyeti kazandıracaktır.

Bütünlükli afet yönetimi modeli çerçevesinde AFAD’ın hazırladığı diğer kritik doküman afet ve acil durumlara yönelik etkin müdahalenin sağlanması için oluşturulan TAMP’tır. Planda 17 tane çalışma grubu belirtildiği, bu gruplarla ilgili görev alacak olan ana ve destek çözüm ortaklarının sorumluluk ve görevlerinin detaylı bir şekilde açıklandığı, planın etkili şekilde yürütülebilmesi, afet yönetiminde ilgili ekip ve kuruluşlarla koordineli bir çalışma yürütülebilmesi ve bilgi teknolojilerinden daha etkin şekilde yararlanılabilmesi amacıyla AYDES’in devreye alındığı anlaşılmıştır. Keza 2023 yılında hazırlanan TASİP ile afet sonrasında gerçekleştirilmesi beklenen iyileştirme ve yeniden yapılandırma faaliyetleri 11 sektör özelinde ele alınmış, hayatın olağan akışına dönmesi için kaynakların etkili şekilde kullanılmasını planlanmıştır. Bütünlükli afet yönetiminin aşamaları göz önüne alındığında TARAP, TAMP ve TASİP’in risk azaltma, müdahale ve iyileştirme süreçlerini karşıladığı ancak bu üç belgenin içerisinde kısmen değinilmesi dışında hazırlık aşaması için ayrı bir taktik ya da uygulama planı oluşturulmadığı görülmüştür.

Yine aynı şekilde belgelerin içerisinde afet ve acil durumlara ilişkin düzenlemeler ele alındığı zaman milli güvenlik unsuruna geniş perspektifte değinilmediği ve buna yönelik bir stratejinin geliştirilmediği görülmektedir. Her ne kadar TAMP’ta “Afet ve acil durum bölgesinde genel kamu düzeni ve devlet güvenliği aleyhine faaliyet gösteren şahıs, grup ve terör örgütlerinin faaliyetlerinin engellenmesine yönelik çalışmalar yapmak, güvenlik ve

istihbarat çalışmaları hakkında rapor hazırlayarak ilgililere iletmek" şeklinde bir açıklama yapılmış olsa bile burada milli güvenlik kavramı i tehditlere ve askeri alana yönelik dar anlamıyla ele alınmıştır. Ancak günümüzde küreselleşme ile güvenlik kavramı askeri anlamının ötesine çıkararak çok boyutlu bir hale gelmiştir. Güvenliğin değişen anlamı ile artık iklim değişikliği, salgın hastalıklar ve doğal afetlerde devletlerin milli güvenliklerini tehlikeye sokan birer tehdit unsuru olarak görülmektedir. Bundan dolayı Türkiye gibi coğrafi konumundan dolayı jeostratejik öneme sahip ve sıklıkla doğal afetlerle mücadele etmek zorunda kalan bir ülkenin ontolojik varlığını tehlikeye atacak her türlü duruma karşı kapsamlı bir afet ulusal güvenlik planı üretmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- AFAD (2018). Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri.
- AFAD (2023). Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği.
- AFAD (2023). Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı.
- AFAD (2024). Türkiye Afet Müdahale Planı.
- AFAD (2024). Türkiye Afet Risk Azaltma Planı.
- Akın, M. (2010). Afet ve Acil Durumlarda Etkin Kriz Yönetimi. Yüksek Lisans Tezi. Van.
- Akil, K. ve İnal Önal E. (2023). Düzce Depremi Sonrası Gazete Manşetlerinin Bütünleşik Afet Yönetimi Sürecine Göre Değerlendirilmesi. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(2), 597-608.
- Akyüz, D. (2020). Kriz ve Afet Yönetiminde Bir STK Örneği: Kızılay. Yüksek Lisans Tezi. Manisa.
- Aydemir, İ., Öngören, B., Temiz Sarıkaya, S. (2023). Afet ve Krizlerde Sosyal Hizmet. *Dünyada ve Türkiye'de Afet Yönetim Sistemleri* (s.50-80) içinde. Akademisyen Kitabevi: Ankara.
- Azimli Çilingir, G. (2018). Türkiye'de Uygulanan Afet Yönetimi Politikalarının İncelenmesi: Yasal Düzenlemeler ve DASK. *Dirençlilik Dergisi*, 2(1),13-21.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bilici, G. (2021). Afetle Mücadelede Kriz Yönetimi: Konya İlinde Nitel Bir Araştırma, *International Social Sciences Studies Journal*, Vol 7, Issue 82, P. 2125-2134.
- Çaymaz, E., Akyon, F. V., Erenel, F. (2013). A Model Proposal for Efficient Disaster Management: The Turkish Sample. *Social and Behavioral Sciences* 99, 609-618.
- Ceren, A. (2023). Türkiye'de Afet Yönetimi ve Afetlerde Teknoloji Kullanımının Önemi. *R&SResearch Studies Anatolia Journal*, 6(1). 78-106.
- Chaudhary, M. T. ve Piracha, A. (2021). Natural Disasters-Origins, Impacts, Management. *Encyclopedia*, 1, 1101-1131.
- Eflanili, B. (2021). Türkiye'de Afet Yönetimi: Depremler. Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu.
- Erkan, E. A. (2010). Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Afet Yönetiminde Karşılaşılan Sorunlar

Ertürkmen, C. (2006). Afet Yönetimi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Göktürk, D. ve Yılmaz, M. (2001). Ülkemizde Afet Politikaları ve Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Bir Değerlendirme. Afet Sonrası Yardımlarda Jandarmanın Rolü Semineri'nde Sunulan Bildiri.

Gülnerman, A. G. (2014). Afet Kriz Yönetimine Coğrafi Bilgi Teknolojilerinin Katkısı ve Hayat Kurtaran Büfe Önerisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

İskender, H. (2021). Establishment Of Modern Disaster Management in Turkey: Operational Improvements. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 52, 243-255.

Kahraman, D. (2022). Türkiye'de Afet Yönetiminde Jandarmanın Rolü. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Kızıloğlu vd., (2006). Kırsal Yerleşimler ve Doğal Afetler, GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi, 23(2), 53-58.

Kök, H. (2023). Afetlerde Kriz Yönetimi ve Sosyal Hizmet Örgütleri. Sosyal alışma Dergisi, 7(1), 1-17.

Küpelioğlu, E. (2022). Bütünleşik Afet Yönetim Sisteminin Önemi ve Kazanımları. Yüksek Lisans Tezi. Osmaniye.

Müftüoğlu, F. (2019). Türkiye'de Afet Yönetiminde Akreditasyon Ve Standardizasyon Sorunları. Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar.

Öcal, A. (2019). Natural Disasters in Turkey: Social and Economic Perspective. International Journal of Disaster Risk Management, 1(1), 51-61.

Öğülmüş, S. (1991). İçerik özümlemesi. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 24(1), 213-228.

Özalp, T. (2000). TBMM Tutanak Dergisi, 21.Dönem 2.Yasama Yılı, 60.Birleşim. <https://www.5.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil2/bas/b060m.htm> (Erişim Tarihi: 07.03.2024).

Özler, M. (2021). Kamu Yönetimi Bağlamında Afete Dirençli Toplum ve Bütünleşik Afet Risk Yönetimi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(3), 901-917.

Özmen vd. (2019). Afet Yönetimi 2. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.

Öztük, N. (2003). Türkiye'de Afet Yönetimi: Karşılaşılan Sorunlar ve özüm Önerileri. Çağdaş Yerel Yönetimler, 12(4), 42-63.

Sallan Gül, S. ve Kahya Nizam, Ö. (2021). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 42 (1), 181-198.

Sarı, B. (2023). Historical Deveploment of Disaster Management. H. Akgün, S. Sağlık, & U. İnan (Dü) içinde, Academic Studies in Social, Human and Administratative Sciences (s.97-121). Ankara: Gece Kitaplığı.

Sezer, Ö. ve Tozbey, Ş. (2023). Türkiye'de Afet Yönetiminin Merkezi ve Yerel Düzeyde Örgütlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS), 8(1), 79-102.

Şahin, A. U. (2020). Afet Yönetimi ve Planlaması Perspektifinden Türkiye Afet Müdahale Planının Değerlendirilmesi. Dirençlilik Dergisi.4(1), 129-158.

Şahin, N (2014). Afet Yönetimi ve Acil Yardım Planları.

Şengezer, B. ve Kansu, H. (2001). Kapsamlı Afet Yönetimi. İstanbul.

Tercan, B. (2018). Türkiye'de Afet Politikaları ve Kentsel Dönüşüm. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3(5), 102-120.

TMMOB (2023). Mühendis ve Makine Güncel, Sayı 74, 25-29. <https://www.mmo.org.tr/merkez/muhendis-ve-makina-guncel/subat-2023-sayi-74> (Erişim Tarihi: 28.04.2024).

Tuncer, C. O. (2022). Kamu Yönetimi Bağlamında Afet Yönetiminde Örnek Bir Uygulama: AYDES. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı 59, 159-180.

Usta, E. (2019). Afet Yönetiminde Risk Azaltmanın Önemi, Tecrübeler Ve Türkiye'deki Uygulama Örnekleri. Yüksek Lisans Tezi. İzmir.

WEF, The Global Risks Report 2023 Insight Report (18th Edition), <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2023/>

Yolcu, M. (2021). Deprem Karakterine Göre Deprem Kültürü ve Farkındalık Çalışmaları. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale.

Yüksel, E. (2019). Türkiye'de İletişim Araştırmalarında İçerik Analizi Uygulamaları, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. International Euroasia Congress On Scientific Researches And Recent (s. 134-152) içinde. Bakü: Hazar Üniversitesi.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), IX/1 (2024), s. 37-47

OSMANLI İSTANBUL'UNDA VAKIF KURULUMUNDA YAŞANAN MEVSİMSEL HAREKETLER: DİNDARLIĞIN ROLÜ

Sadullah YILDIRIM*

Özet

Bu makalede vakıf kurulumunda yaşanan mevsimsel dalgalanmalar incelenmiştir. Özellikle, vakıfların dini saiklerle kurulduğu iddiası merkeze alınarak dini bakımdan kutsal sayılan zamanlarda insanların vakıf kurma davranışının nasıl değiştiği ele alınmıştır. Bunu yaparken 1550-1900 yılları arasında İstanbul'da kurulan on bin dört yüz vakfiye kaydına ait bilgiler kullanılmıştır. Bu verilerle yapılan analize göre en az vakfın ramazan ayında kurulduğu tespit edilmiştir. Recep ve şaban aylarında ise yüksek sayıda vakıf kurulduğu görülmüştür. Vakıf kurulumunda gözlemlenen bu eğilim sosyal gruplara ve vakfın faaliyet alanı veya sunduğu hizmetlere göre değişiklik göstermemektedir. Dini saiklerle vakıf kurma davranışı üç ayların girişiyle başlatılacak olursa bu bulgular vakıf kurulumunda dini motivasyonun önemli olabileceği yönünde ipuçları vermektedir. Ramazan ayında görülen vakıf sayısındaki düşüş ise bu ayda yaşanan iktisadi faaliyetteki azalmanın bir uzantısı olarak düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, Vakıf, Dini saik, Mevsimsel Hareket*

* Dr. Öğr. Üy., Marmara Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı Yönetim Ekonomisi,
Sadullah.yildirim@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8742-0478.

SEASONAL VARIATIONS IN WAQF CREATION IN OTTOMAN ISTANBUL: THE ROLE OF PIOUSNESS

Abstract

This paper studies seasonal fluctuations in the establishment of waqfs by using information from ten thousand four hundred foundation records established in Ottoman Istanbul between 1550 and 1900. In particular, considering the role of religious motives in the creation of waqf, it examines the extent to which individuals in Ottoman Istanbul get involved in the in the waqf sector as founders during religiously important times. Results show that the fewest waqf are founded during the holy month of Ramadan, which is at odds with the religious motivation hypothesis. However, during the other holy months, Sha'ban and Rajab, a large number of waqfs were established, which fits the premise of religious motivations. This monthly pattern observed in the establishment of waqfs does not vary by social groups or services provided by waqfs. One possible explanation for the decline in waqf creation during Ramadan could be the month-long slowdown in economic activity.

Key words: *Ottoman, Waqf, Religious motives, Seasonal Fluctuations*

Giriş

Osmanlı toplumunda günümüzde devlet eliyle sunulan birçok kamusal mal vakıflar aracılığıyla sunulmuştur. Fakirlere yardım, su yollarının ıslahı, eğitim ve din hizmetleri gibi toplumun genel faydasına olan birçok iş vakıflar tarafından yerine getirilmiştir. Bu yönüyle vakıflar dini bakımdan birer hayır kurumu olarak da görülmüştür. Toplumsal hayatın hemen her yerinde önemli roller oynayan vakıfların kuruluşunda bir mevsimsellik olup olmadığı vakıf çalışmalarında hala geniş verilerle ortaya konulamamıştır. Vakıfların dini saiklerle kurulduğu yönündeki genel kabul dikkate alınacak olursa dini bakımdan önemli kabul edilen zamanlarda insanların vakıf sektörüne kurucu olarak daha fazla katkı vermesini beklemek gerekir. Bu çalışmada da dini motivasyonun rolü merkeze alınarak vakıf kurulumunda yaşanan aylık dalgalanmalar geniş bir veri seti ile incelenmiştir. Spesifik olarak makalede şu sorulara cevap aranmıştır: Oruç ayı olan ve dini duyguların yoğun yaşandığı ramazan ayında birer hayır kurumu olarak da görülen vakıflara insanların vakıf olarak katılımı nasıldı? Yine, Osmanlı dini geleneğinde önemli kabul edilen Regaib, Mirac ve Berat gecelerinin bulunduğu recep ve şaban aylarında insanların vakıf kurma davranışı nasıldı? Toplumunu oluşturan sosyal grupların vakıf kurma davranışı ile sundukları hizmetlerin türüne göre kurulan vakıflar aylara göre sistematik olarak değişiyor muydu?

Vakıf kuruluşundaki aylık dalgalanmaları tespit etmek için 1550-1900 yılları arasında İstanbul'da kurulan vakıflara ait vakfiyelerden yararlanılmıştır. Bu vakfiyelere ait özet bilgiler İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından yayınlanan İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu'nda bulunmaktadır. Vakfiye vakfın kuruluş belgesidir ve kanunen mahkemece tescil edilip onaylanması gerekmektedir. Vakfiyeler, vakıf kurucuları, yöneticileri ve vakıftan yaralanan kişilerin yanı sıra vakfa bağışlanan varlıklar da dahil olmak üzere bir dizi konu hakkında zengin bilgiler içermektedir. İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu, İstanbul'daki 26 yerel şer'iyye mahkemesinin kayıtlarını derlemekte ve vakfın adı ve unvanı, vakfın kuruluş tarihi, vakfın ciheti ve bağışlanan varlık türleri (ev, nakit vs.) gibi vakfiyelerde yer alan bilgileri özet olarak ihtiva etmektedir. Analizde on bin dört yüz adet vakfiyeye ait veriler kullanılmıştır. Şunun akılda tutulması gerekir ki İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu herhangi bir zamandaki vakıf stokunu değil, akışı, yani sadece belirli bir tarihte kurulan yeni vakıfları göstermektedir.¹

Vakıf Kurma Saikleri ve Mevsimsellik

Osmanlı toplumunda insanları vakıf kurmaya sevk eden saiklerin tartışılması vakıf kuruluşunda yaşanan mevsimsel hareketlerin anlaşılmasına yardımcı olabilir, zira belirli mevsimlerde belirli saikler temayüz edebilir.

Vakıfların sosyal, ekonomik ve hatta politik hayatın birçok yerinde önemli rol oynamaları ve Osmanlı toplumunda çok yaygın olarak faaliyette bulunmaları araştırmacıları vakıf kurulumuna sevk eden motifler üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Yaygın kanaatlerden birisine göre Osmanlı toplumunda insanların vakıf kurmak için bu denli istekli olmasının sebebi vakfın kurucusuna sağladığı bazı dünyevi faydalardır. Bu faydalar çeşitli şekiller-

¹ Çalışmanın veri kaynağını oluşturan İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu için bkz. Bilgin vd. (2015).

de ortaya çıkabilmektedir. Bir görüşe göre vakıf müessesesi vakfedilen malları müsadere tehlikesine karşı koruduğu için insanlar yoğun olarak vakıf kurmuşlardır (Kuran, 2001; Köprülü, 1942; Yediylıdız, 1982). Vakfın kurumunun vakfedilen mallara sağladığı diğer bir koruma ise miras hukuku gibi aile mülkiyetini potansiyel olarak parçalayabilecek unsurların oluşturabileceği tehdide karşı nesiller boyu aile mülkiyetinin muhafazasına imkân vermesidir ki böyle bir faydanın temini için insanlar vakıf kurmaya yönelmiş olabilir. Bu bağlamda Doumani (1998) Osmanlı Suriye'sinde vakıf kurma yoluyla aile çıkarlarının nasıl korunduğunu kadı sicillerinden hareketle göstermektedir.²

Diğer bir dünyevi saik ise vakıfların devletin sosyal ve iktisadi müdahalelerinin bir aracı olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle sultan ve etrafı ile üst askeri zümrenin kurduğu vakıfların hem büyüklüğü dolayısıyla ekonomiyi etkileme kapasitesi hem de sunduğu hizmetlerin sosyal yardım ve kamusal mal niteliğinde olması bu vakıfların bir sosyal ve iktisadi politika aracı olmasını beraberinde getirmiştir; böyle bir müdahale isteğinin söz konusu zümreleri vakıf kurmaya sevk ettiği düşünülebilir (Orbay, 2017; Peri, 1992). Literatürde tartışılan diğer bir saik ise prestij ve politik meşruiyet için insanların özellikle nüfuz sahibi kişilerin vakıf kurdukları iddiasıdır. Singer (2012), Hürrem Sultan'ının Kudüs'te kurmuş olduğu bir vakıf üzerinden hanedan mensuplarının vakıfları prestij, meşruiyet ve bir şehre müdahalede bulunmak için nasıl kullanabildiklerini göstermektedir.³

Sadece dünyevi saiklerle insanların vakıf kurmadığı yönünde yaklaşımlar da vardır. Geniş kabul gören önemli bir vakıf kurma saikinin ise insanların dindarlığı ve bundan kaynaklanan hayırseverlik ve diğerkâmlık (altruism) duygusu olduğu ifade edilmiştir (Özcan, 2003; Kurt, 1996). Vakıf kurmak bir taraftan sadaka olarak düşünülürken diğer taraftan hayırseverlikle Allah'a yaklaşmanın bir aracı olarak görülmüştür (Anderson, 1951). Hem vakıflar aracılığıyla sunulan hizmetlerin hayır işi niteliğinde olması hem de vakfiyelerde kullanılan yoğun dini referanslar vakıf kurarken dini saiklerin ne derece önemli olabileceği yönünde ipuçları vermektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi insanlar birçok saikle vakıf kurabilmektedir. Bu çalışmada dini saik temelli davranış merkeze alınarak vakıf kuruluşunda yaşanan mevsimsel dalgalanmalar ele alınmıştır; çünkü yılın belli dönemleri dini bakımdan daha fazla önem taşımaktadır. Osmanlı dini geleneğinde de recep, şaban ve ramazan aylarından oluşan üç aylar dini duyguların yoğun yaşandığı aylardır. Dolayısıyla eğer vakıf kurulumunda dini motifin bir rolü varsa bu tür kutsal zamanlarda vakıf kurulumunun artmasını beklemek gerekir.⁴

² Koçi Bey vakıf aracılığıyla kendilerine ya da aile bireylerine fayda temin etmek isteyen yöneticileri eleştirmektedir. Ona göre "memleketten devlet hâzinesine âit birçok köy ve tarlaları birer yolunu bulup, kendine ve evlâtlarına mülk ettirse, sonra diledikleri yeri vakfedip, bazılarını dahi vakıf adıyla evlâtlarına gelir sağlayan mal ve yapı yaparsa, o çeşit vakıf nasıl sahih olur? Ve onu bismillâh diye yemek nasıl câiz olur?" (Danışman, 1972, s.58).

³ Mottahedeh (1980)'ın Büveyhî emirleri bağlamında yöneticilerin sağladıkları "nimet" karşılığında halkın sadakatini nasıl kazandıklarını tartıştığı araştırma bu tür saiklerin anlaşılmasında önemli bir çerçeve sunmaktadır.

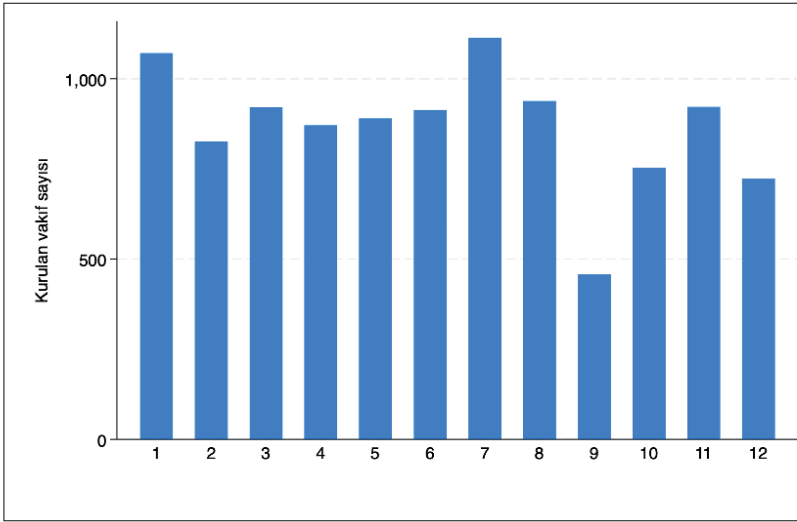
⁴ Üç aylar olarak da bilinen recep, şaban ve ramazan aylarının dini gelenekteki önemi için bkz. Yaşaroğlu (2012).

Vakıf Kurma Mevsimi

Vakıf kuruluşunda yaşanan sezonluk dalgalanmaları tespit etmek için vakfiyelerde geçen tarih bilgileri kullanılarak her bir hicri ayda kurulan vakıf sayısı hesaplanmış ve grafik yardımıyla gösterilmiştir.

Şekil 1 İstanbul'da 1550-1900 yılları arasında kurulan vakıf miktarını hicri aylara göre göstermektedir. Buna göre Müslümanlar için dini açıdan en önemli ay olan ramazan ayında kurulan vakıf miktarı yılın diğer aylarıyla karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Bununla birlikte en fazla vakfın üç ayların başlangıcı olan Recep ayında kurulduğu görülmektedir. Üç aylardan bir diğeri olan Şaban ayında da kurulan vakıf miktarının yüksekliği dikkat çekmektedir.

Şekil 1. Hicri Aylara Göre Kurulan Vakıf Sayıları

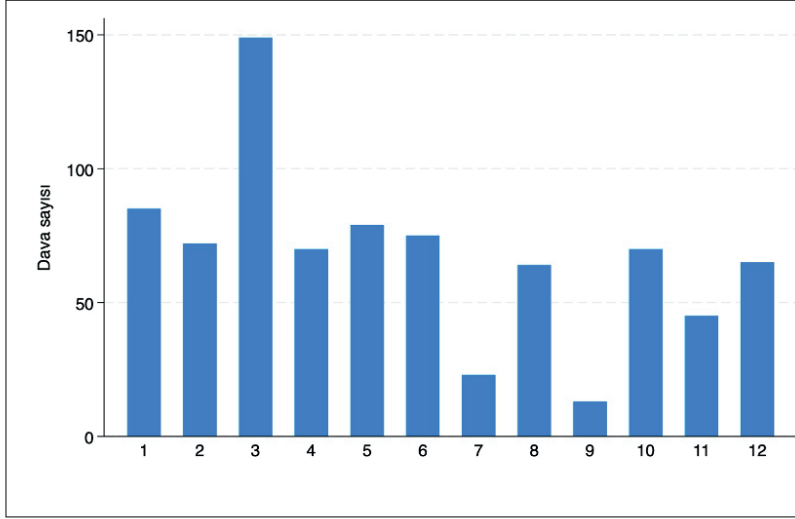
Not: 1-Muharrem, 2-Safer, 3-Rebiülevvel, 4-Rebiülahir, 5-Cemaziyelevvel, 6-Cemaziyelahir, 7-Recep, 8-Şaban, 9-Ramazan, 10-Şevval, 11-Zilkade ve 12-Zilhicce. Kaynak: Bilgin vd. (2015).

Şekilde dikkat çeken diğer bir ay ise hicri yılın ilk ayı olan muharrem ayıdır. Recep ayından sonra en yüksek vakıf bu ayda kurulmuştur. Ramazan ayından sonraki aylarda kurulan vakıf sayılarına bakılırsa bunların ortalamasının ramazan ayından yüksek ama ramazan ayından önceki aylardan daha düşük olduğu görülmektedir.

Dini duyguların yoğun yaşandığı ramazan ayında beklenenin aksine en az sayıda vakıf kurulmuştur. Bu sonucun dini saiklerin vakıf kurmada önemli rol oynadığı teziyle örtüşmediği düşünülebilir. Fakat, dini hassasiyetle vakıf kurma davranışı üç ayların girişile başlatılırsa dini motivasyonun önemli olabileceği yönünde bir ihtimal ortaya çıkmaktadır; zira recep ve şaban ayında kurulan vakıf miktarının yüksek olduğu görülmektedir. Oruç ayı olan ramazan ayında yaşanan iktisadi aktivite düşüklüğü en az sayıda vakfın bu ayda

kurulmasına sebep olmuş olabilir. Bunu destekler nitelikte güncel çalışmalar vardır. Bu bağlamda Ramazan ayında coğrafi konumu gibi sebeplerle daha uzun süre oruç tutan ülkelerin ekonomik büyümesinin gün içinde daha az süreyle oruç tutan ülkelere göre daha düşük olduğunu gösteren çalışmalar vardır. Diğer yandan uzun süreli oruç tutulan ülkelere göre ise mutluluk düzeyinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.⁵

Şekil 2. Hicri Aylara Göre Konya ve Kütahya Mahkemelerine Kayıtlı Dava Sayıları

Not: 1-Muharrem, 2-Safer, 3-Rebiülevvel, 4-Rebiülahir, 5-Cemaziyelevvel, 6-Cemaziyelahir, 7-Recep, 8-Şaban, 9-Ramazan, 10-Şevval, 11-Zilkade ve 12-Zilhicce. Kaynak: Özer (2020).

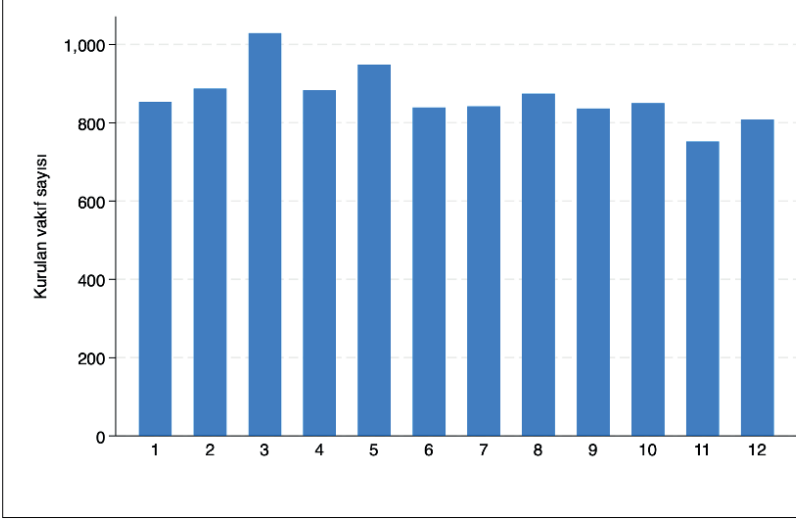
Şekil 1'de gözlemlenen eğilimin arkasında yatan diğer bir sebep ise mahkemelerin kayıt tutma teamülleri olabilir. Örneğin mahkemeler bir önceki yılın tamamlanmamış kayıtlarını muharrem ayında tamamlıyor veya ramazan ayında daha az mesai yapıyor olabilirler. Maalesef mahkemelerin kayıt tutma teamülleriyle ilgili elimizde detaylı çalışmalar olmadığından bu tür sorulara kesin cevap vermek mümkün değil. Bununla birlikte vakıf kayıtları dışındaki mahkeme kayıtlarında yaşanan aylık dalgalanmalara bakarak konu ile ilgili kesin olmamakla birlikte bir fikir elde edilebilir. 1210-1258 hicri yılları arasında Konya ve kütahya mahkemelerinde kayıtlı sekiz yüz otuz dört adet dava kaydındaki aylık dalgalanmalar Şekil 2'de verilmiştir.⁶ Mahkemeye giden dava sayısının rebiülevvel ayında en yüksek olduğu ramazan ayında ise en düşük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte önemli sayıda dava muharrem ayında mahkeme kayıtlarına geçmiştir. Muharrem ve ramazan ayı hariç Şekil 1 ile Şekil 2 arasında bir paralellik görülmemektedir. Davalardaki mevsimsel hareketlere kıyasla vakıflara bakıldığında recep ve şaban aylarındaki kayıt sayısının yüksekliği dini motifle vakıf kurulumu teziyle paralel düşmektedir.

⁵ Campante ve Yanagizawa-Drott (2015).

⁶ Konya ve Kütahya mahkemelerine ait bu veriler için bkz. Özer (2020).

Osmanlı ekonomisinin zirai bir ekonomi olduğu düşünülürse hasat mevsimlerinde gelirlerin artmasını ve buna bağlı olarak daha çok vakıf kurulmasını beklemek mümkündür. Bu beklentinin ne derece vakaya tetabuk ettiğini tespit etmek için Şekil 3'te miladi aylarda kurulan vakıf sayısına bakılmıştır. Buna göre mart ve mayıs gibi bahar aylarında görece bir miktar daha fazla vakfın kurulduğu görülmekle birlikte kurulan vakıf miktarının miladi yılın aylarına göre belirgin bir şekilde farklılaşmadığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu Osmanlı toplumunda hayatın hicri takvime göre organize edildiği yönünde işaretler vermektedir.

Şekil 3. Miladi Aylara Göre Kurulan Vakıf Sayıları

Not: 1-Muharrem, 2-Safer, 3-Rebiülevvel, 4-Rebiülahir, 5-Cemaziyelevvel, 6-Cemaziyelahir, 7-Recep, 8-Şaban, 9-Ramazan, 10-Şevval, 11-Zilkade ve 12-Zilhicce. Kaynak: Bilgin vd. (2015).

Sosyal Gruplara Göre Vakıf Kurma Mevsimi

Bu kısımda Osmanlı toplumunu oluşturan farklı sosyal grupların vakıf kurma davranışında bir mevsimselliğin olup olmadığı incelenecektir. Bunun için öncelikle Osmanlı sosyal tabakalaşmasından bahsetmek gerekir.

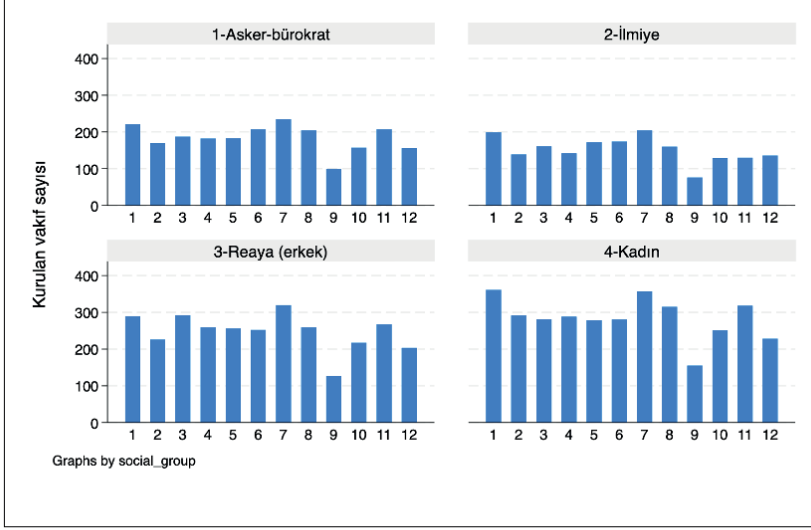
Osmanlı toplumunu tanımlayan ana ayırım, askeri ve reaya arasındaki vergi temelli ayırımdı. Askeri zümre mensupları vergi ödemekten muaf olup devlet yönetimiyle ilgili işlerle uğraşırken, reaya iktisadi ve ticari faaliyetlerde bulunarak devlete vergi vermekteydi. Askeriler aldıkları eğitime ve sundukları hizmetin türüne göre kendi aralarında seyfiye, kalemiye ve ilmiye olarak ayrışmaktaydı. İlmiye sınıfı mensupları eğitim ve hukuk işleriyle, seyfiye mensupları askeri ve idari işlerle, kalemiye mensupları ise bürokratik işlerle uğraşırlardı. Genel olarak, askeriler Osmanlı toplumunda daha yüksek sosyo-ekonomik bir statüye sahipti ve reaya göre geniş maddi imkanlara sahipti. Bununla birlikte askeri zümrenin devletin kaynaklarına hem erişimi kolaydı hem de bu kaynakları harekete geçirme yetenekleri vardı.⁷

⁷ Benzer bir tabakalaşma modeli için bkz. Özvar ve Yıldırım (2022). Ayrıca Osmanlı'da toplumsal tabakalaşma tartışmaları için bkz. Tabakoğlu (2011, s. 201-224)

Veri setinde önemli sayıda kadın vâkıf mevcuttur. Kişinin toplumdaki sosyoekonomik statüsünü belirlemede önemli bir unsurun cinsiyet olduğu gerçeği göz önüne alınarak kadınlar ayrı bir toplumsal kategori olarak ele alınmıştır.

Vakfiyelerdeki isim ve unvan bilgileri kullanılarak vâkıflar asker-bürokrat, ilmiye mensubu, reaya ve kadınlar olarak birbiriyle kesişmeyen dört gruba ayrılmıştır.⁸

Şekil 4: Sosyal Gruplar Bazında Hicri Aylara Göre Kurulan Vakıf Sayıları

Not: 1-Muharrem, 2-Safer, 3-Rebiülevvel, 4-Rebiülahir, 5-Cemaziyelevvel, 6-Cemaziyelahir, 7-Recep, 8-Şaban, 9-Ramazan, 10-Şevval, 11-Zilkade ve 12-Zilhicce. Kaynak: Bilgin vd. (2015).

Şekil 4'te sosyal gruplar bazında 1550-1900 yılları arası aylık kurulan vakıf sayıları gösterilmiştir. Buna Şekil 1'de bütün vakıf kurucular için gözlemlenen ana eğilim sosyal gruplar bazında bakılınca da görülmektedir. Bütün sosyal grupların kurduğu vakıf adedi ramazan ayında en düşüktür. Bununla birlikte recep, şaban ve muharrem aylarında kurulan vakıf sayılarının yüksekliği dikkat çekmektedir.

Faaliyet Alanlarına Göre Vakıf Kurma Mevsimi

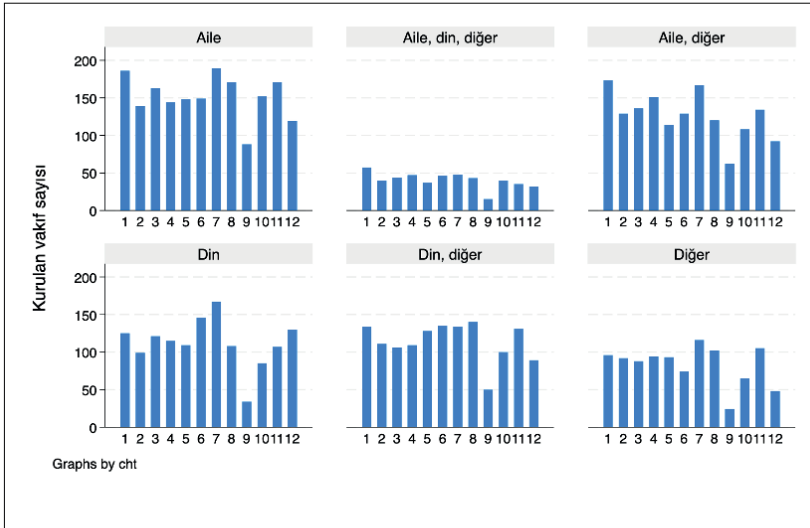
Bu kısımda vakıf kuruluşunda yaşanan mevsimsel dalgalanmaların vakıfların kuruluş amacına göre nasıl değiştiği incelenecektir. Vakıfların kuruluş gerekçelerine bakıldığında çok çeşitli hizmetleri yerine getirmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu çalışmada kullanılan veri setinde de birbirinden farklı birçok amaca rastlanmıştır. Bunların içerisinde aile bireylerinin faydalanması için kurulan vakıflar olduğu gibi bir dini hizmeti yerine getirmek veya eğitim ve su yollarının tamiri gibi kamusal malların arzını gerçekleştirmek amacıyla kurulan vakıflar da vardır. Kullandığımız verilerin içerdiği bu zengin amaç setini özetlemek

⁸ Unvanların sosyal statü göstergesi olarak kullanımıyla ilgili bkz. Coşğel ve Ergene (2016)

amacıyla aile ile ilgili (x), din ile ilgili (y) ve bu ikisi dışında kalan diğer hizmetlerle ilgili (z) amaçlar olarak bunlar üç kategoriye ayrılmıştır. Diğer yandan vakıf kuran kişi birden fazla amacı yerine getirmek için bir vakıf kurabilmektedir; yani bir vakıf hem aile bireylerinin faydalanması için hem de diğer hizmetleri sunmak için faaliyette bulunabilir. Kullanılan veri setinde hangi amaç için ne kadar kaynak/para ayrıldığı belirsiz olduğu için zikrettiğimiz üç ana amacın çeşitli kombinasyonlarından oluşan bir kategorileştirmeye gitmek gerekmektedir. Böyle bir kategorileştirme neticesinde vakıfların sunduğu hizmet kombinasyonu şöyle olacaktır: (x,y,z), (x,y) (x,z), (y,z), (x), (y), (z).

Şekil 5 vakıfların sunduğu hizmetler bazında 1550-1900 yılları arasında kurulan vakıfların hicri aylara göre dağılımını göstermektedir. Sadece aile bireylerinin faydalanması için kurulan vakıflara bakılırsa Tablo 1'deki eğilimin neredeyse aynı görülecektir. Aile üyelerinin faydalanması, dini hizmetler ve bunların dışındaki diğer amaçlar için kurulan vakıflar ise en az ramazan ayında en çok ise muharrem ayında kurulmuştur. Aile bireylerinin faydalanması ve dini olmayan diğer hizmetlerin desteklenmesi için kurulan vakıfların kuruluşunda muharrem ve recep ayları dikkat çekmektedir. Sadece dini hizmetin yerine getirilmesi için kurulan vakıfların recep ayında belirgin bir şekilde fazla kurulduğu görülmektedir. Benzer bir durum sadece diğer hizmetlerin arzı için kurulan vakıflarda da söz konusudur. Dini ve diğer hizmet amacıyla kurulan vakıflarda recep ve şaban ayı belirgin şekilde muharrem, cemaziyelevvel ve cemaziyelahir aylarından farklılaşmamaktadır.

Şekil 5: Sunduğu Hizmetler Bakımından Aylara Göre Kurulan Vakıf Sayıları

Not: 1-Muharrem, 2-Safer, 3-Rebiülevvel, 4-Rebiülahir, 5-Cemaziyelevvel, 6-Cemaziyelahir, 7-Recep, 8-Şaban, 9-Ramazan, 10-Şevval, 11-Zilkade ve 12-Zilhicce. Kaynak: Bilgin vd. (2015).

Genel olarak, Şekil 5'te, ramazan ayında kurulan vakıf sayısı düşüken recep, şaban ve muharrem aylarında kurulan vakıf sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Sadece dini bir hizmeti yerine getirmek için kurulan vakıf sayısının aylık dağılımına bakıldığında recep ayındaki fevkalade yükseklik dikkat çekicidir.

Sonuç

Bu makalede insanların dini saiklerle vakıf kurduğu tezi merkeze alınarak Osmanlı İstanbul'unda 1550-1900 yılları arasında yaşanan vakıf kuruluşundaki aylık dalgalanmalar incelenmiştir. Bu bağlamda dini bakımdan önemli görülen zamanlarda vakıf sektörüne yönelimin daha yüksek olması gerektiği düşünülmüştür. İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu'nda bulunan on bin dört yüz adet vakfiye kaydı kullanılarak yapılan analizde ramazan ayında en az sayıda vakfın kurulduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte üç ayların başlangıcı olan recep ayında ve onu takip eden şaban ayında kurulan vakıf sayılarının ise görece yüksek olduğu görülmüştür. Ramazan ayında yaşanan iktisadi hayattaki yavaşlama bu ayda en az sayıda vakıf kurulmasına sebep olmuş olabilir. Ramazan ayında kurulan vakıf sayısının az olması dini motivasyonun vakıf kurmada önemli olduğu hipoteziyle örtüşme de üç aylardan recep ve şaban ayında kurulan vakıf sayısının yüksekliği bu hipotezin geçerli olabileceği yönünde ipuçları vermektedir. Vakıf kuruluşunda aylara göre gözlemlenen genel eğilim Osmanlı toplumunu oluşturan asker-bürokrat, ilmiye mensubu, kadın ve reaya gibi sosyal grupların vakıf kurma davranışlarında da gözlemlenmektedir. Yine, vakıflar faaliyet alanlarına göre incelendiğinde benzer mevsimsel hareketlerin var olduğu görülmüştür. Sadece İstanbul'da kurulan vakıflar için geçerli olan söz konusu eğilimlerin Osmanlı İmparatorluğunun örneğin Balkan veya Arap coğrafyası gibi farklı bölgelerinde nasıl bir seyir izlediğinin ileriki çalışmalarca ortaya konulması konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Anderson, J. N. D. (1951). The Religious Element in Waqf Endowments. *Journal of the Royal Central Asian Society*, 38(4), 292-299.

Aydın, B., Yurdakul, İ., Işık, A., Kurt, İ., & Yıldız, E. (2015). İstanbul Şer 'iyye Sicilleri Vakfiyeler Katalogu. *İSAM Yayınları, İstanbul*.

Campante, F., & Yanagizawa-Drott, D. (2015). Does Religion Affect Economic Growth and Happiness? Evidence from Ramadan. *The Quarterly Journal of Economics*, 130(2), 615-658.

Coşgel, M., & Ergene, B. (2016). *The Economics of Ottoman Justice*. Cambridge University Press.

Danışman, Z. (1972). *Koçi Bey Risalesi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Doumani, B. (1998). Endowing family: Waqf, property devolution, and gender in greater Syria, 1800 to 1860. *Comparative Studies in Society and History*, 40(1), 3-41.

Köprülü, F. (1942). Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti. *Vakıflar Dergisi*, 2, 1-35.

Kuran, T. (2001). The Provision of Public Goods under Islamic Law: Origins, Impact, and Limitations of the Waqf System, *Law and Society Review*, 841-898.

Kurt, İ. (1996). *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*. Ensar Neşriyat, İstanbul.

Mottahedeh, R. P. (1980). *Loyalty and Leadership in an Early Islamic Society*. Princeton Univ. Press.

Orbay, K. (2017). Imperial Waqfs within the Ottoman Waqf System. *Endowment Studies*, 1(2), 135-153.

Özer, E. (2020). Osmanlı Mahkemelerindeki Sulh ve Davaların Nicel Analizi: Merkez ve Taşra Karşılaştırması (1800-1840). *Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi*.

Özvar, E., & Yıldırım, S. (2022). Long-Term Changes in The Creation of New Cash Waqfs in Istanbul. *Bilig*, (102), 27-51.

Peri, O. (1992). Waqf and Ottoman Welfare Policy. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 35(2), 167-186.

Singer, A. (2012). *Constructing Ottoman Beneficence: An Imperial Soup Kitchen in Jerusalem*. State University of New York Press.

Yaşaroğlu, M. K. (2012). Üç Aylar. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 42(s 276).

Yediyıldız, B. (1982). Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800. *Osmanlı Araştırmaları*, 3(03).

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), IX/1 (2024), s. 49-72

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ*

Ferhat SAYIM*
Nuray ÇETİN**

Özet

Söylem çözümlemesi kısaca, çeşitli konularda geliştirilmiş metinlerin farklı söylem-yazım kalıpları ve çözümleme yaklaşımlarından yola çıkılarak incelenmesi olarak tanımlanabilir. Buna olanak sağlayan yöntemler farklı başlıklar halinde sıralanabilir. Söylem çözümlemesinde amaç, kişilerin özne söylemlerinin mümkün olduğunca insanlığın ortak duygularıyla ifade edilebilmesini sağlamak için bir raporlama şeklinin tesisidir. Bilimsel faaliyette güvenilirlik kaygısıyla aynı verilerden aynı sonuçların üretilmesi beklenir. Bu beklenti yöntemde bazı standartları gerekli kılar. Bu çalışmada söylem çözümlemesi için literatürde raporlanmış yaklaşımlar ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlar şu şekilde sıralanabilir iletişim etnografisi, eleştirel söylem çözümlemesi, etkileşimsel toplum dilbilim, çoklu ortam yaklaşımı, edim bilim, konuşma çözümlemesi, tür çözümlemesi. Bu yaklaşımlar açıklanmış ve ayrıca her biri için çeşitli örnekler verilmiştir. Çalışmayı gerekçelendiren iki araştırma hedefinin birincisi şu şekildedir. Akademik camiada son zamanlarda yükselen değer olarak ortaya çıkan söylem çözümlemesi yöntemi sosyal bilim araştırmalarında nasıl katkı sağlayabilir. İkincisi bu yöntemin kendine özgü format ve uyulması gereken kuralları var mıdır? Varsa bunlar nelerdir hangi durumlarda hangileri kullanılır ve nasıl örneklendirilebilir? Çalışmada bu çerçevede yedi farklı söylem çözümlemesi yaklaşımı açıklanmakta ve örneklendirilmektedir. Son kısımda ise güncel bir davadan esinlenerek bir örnek hazırlanmıştır. Bir dolandırıcılık vakasında mağdur ve bankacı arasında geçtiği ifade edilen kısa bir konuşmanın çözümlemesi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Söylem Çözümlemesi, Eleştirel Söylem, Edimbilim*

* Prof. Dr., Yalova Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı, fsayim@yalova.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9271-0469

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Yalova Üniversitesi, İşletme Bölümü, nryctn123@gmail.com

DISCOURSE ANALYSIS AS A RESEARCH METHOD

Abstract

Discourse analysis can be briefly defined as the analysis of texts developed in various positions based on different discourse-writing patterns and analytical approaches. The methods enabling this can be listed under different headings. The aim of discourse analysis is to establish a form of reporting in order to ensure that the subjective discourses of individuals can be expressed with the common feelings of humanity as much as possible. In scientific activity, it is expected to produce the same results from the same data with the concern of reliability. This expectation necessitates some standards in the method. In this study, the approaches reported in the literature for discourse analysis are discussed. These approaches can be listed as follows: communication ethnography, critical discourse analysis, interactional sociolinguistics, multimedia approach, pragmatics, conversation analysis, genre analysis. These approaches are explained and examples are given for each of them. The first of the two research objectives justifying the study is as follows. How can the discourse analysis method, which has recently emerged as a rising value in the academic community, contribute to social science research. Secondly, does this method have its own format and rules to be followed? If so, what are these, which ones are used in which situations and how can they be exemplified? In this framework, seven different discourse analysis approaches are explained and exemplified. In the last part, an example inspired by a current case is prepared. A short conversation between the victim and the banker in a fraud case is analysed.

Keywords: *Discourse Analysis, Critical Discourse, Pragmatics*

Jel Codes: M1, M190, Z13, Z19

Giriş

Söylem çözümlemesinde amaç, kişilerin ifadelerinin mümkün olduğunca insanlığın ortak duygularıyla ifade edilebilmesini sağlamaktır. Yöntem ise bu amaç doğrultusunda olabildiğince nesnel bir raporlama şeklinin tesisidir. Söylem çözümlemesi faaliyetinde kavramların yerinde kullanılması gerekmektedir.

Bilimsel faaliyetlerde amaç elde edilmiş bilgiler arasında bağ kurmaktır. Nicel araştırmalar sayısal düzlemde elde edilen verileri işleyerek bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında bağ kurmaya çalışır. Sonra katsayılarla ilişkinin şiddeti ve yönünü ifade eder. Nitel araştırmalarda ise konu kapsamında belirlenen durumun en hakiki şekilde ifade edilmesi yani raporlanması arzulanır. Nitel araştırmalarda birbiriyle bağ kurulmaya çalışılan veriler sayısal düzleme aktarılmamış verilerdir. Bunlar konuşmalar, tepkiler, sorular, cevaplar, davranışlar vb. olabilir. Ancak en çok kullanılan veri kaynağı çeşitli konuşmalardan elde edilen dökümler ya da yazılı metinlerdir. Bu dökümlerin sistematik bir şekilde raporlanması ve yorumlanması yoğun bir zihinsel faaliyet gerektirir. Raporlamayı yapan araştırmacı kendi alt yapısı, kültürü, bilgi ve anlama kapasitesi ile çıktılarını şekillendirir. Nitel araştırmalarda bir miktar sübjektivite olduğu zaten kabul edilir. Bununla birlikte bilimsel faaliyet güvenilirlik kaygısıyla aynı verilerden aynı sonuçların üretilmesini gerektirir. Bu da yöntemde bazı standartları gerekli kılar.

Sonuç kısmında ise güncel bir davadan esinlenerek bir örnek hazırlanmıştır. Bir dolandırıcılık vakasında mağdur ve bankacı arasında geçtiği ifade edilen kısa bir konuşmanın çözümlemesi yapılmaktadır. Çalışmada çözümlemesi yapılan veri çok fazla sayıda basın yayın organlarında serbest olarak yayımlanan haberlerden derlenerek kurgulanmıştır. Verinin elde edilmesinde anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney şeklindeki görüşme teknikleri kullanılmadığı için etik kurul raporu gerekmemiştir. Bu çalışmada yapılan örnek çözümlemelerin söylem çözümlemesinin nasıl yapılacağına dair olduğu ve herhangi bir kişi ya da kurum hedef almadığı ya da yargı oluşturmak amacı taşımadığı özellikle belirtilmiştir. Çalışmada araştırma ve yayın etiğine uygun davranmak adına çözümleme örneği oluşturulan ifadeler için basın organlarında yer alsa bile isim vb. tanımlayıcı bilgiler kesinlikle kullanılmamıştır.

Çalışmayı gerekçelendiren araştırma hedefleri/soruları şu şekilde ifade edilebilir:

- Akademik camiada son zamanlarda yükselen değer olarak ortaya çıkan nitel araştırma yöntemlerinden söylem çözümlemesi yöntemi sosyal bilim araştırmalarında nasıl katkı sağlayabilir.
- Yöntem olarak çözümlenecek söylemin araştırmacı tecrübesi ve altyapısıyla serbestçe ve olabildiğince yorumlanması mıdır? Yoksa yöntemin kendine özgü format ve uyulması gereken kuralları var mıdır? Varsa bunlar nelerdir hangi durumlarda hangileri kullanılır ve nasıl örneklendirilebilir?

Söylem çözümlemesi yöntemi uygulanan nitel araştırmalar vardır. Literatürdeki bu çalışmalarda kısaca yöntem açıklandıktan sonra bu çalışmada açıklanan yaklaşımlardan biri kullanılarak çözümleme yapılmaktadır. Ya da söylem çözümlemesini konu alan müstakil çalışmalar da bulunmakta ve bunlarda yöntemin avantaj ve dezavantajlarına yoğunlaşabilmektedir. Bu çalışma, literatür taramasına dayalı ve çeşitli örneklerle zenginleştirilmiş

betimsel bir incelemedir. Bu çalışma farklı olarak söylem çözümlemesinin bütün alt türlerini açıklamayı ve örneklendirmeyi hedeflemiştir. Ayrıca bu çalışma için üretilen bir örnek diyalog iki farklı yaklaşımla karşılaştırmalı olarak çözümlenmektedir. Çalışmanın sosyal bilimler alanında nitel bir araştırma yöntemi olarak söylem çözümlemesinin kullanılabilirliği alanları derli toplu ve örneklerle vererek araştırmacılara alternatif sunduğundan bahsedilebilir. Yeni araştırma yapacaklar gerekçeli bir şekilde söylem çözümlemesi yaklaşımlarından birini seçebilirler.

Sonuç bölümünde, araştırma sorularında belirtilen hedeflere sistematik bir özetle cevap verilmektedir. Araştırma soruları bu sistematik özetle cevaplandırılmaktadır.

Söylem Çözümlemesi Tanımı

Söylem analizi, Harris (1952)'nin literatüre kazandırdığı, post-modern paradigmanın bir parçası olan, post-yapısalcı ve sosyal yapılandırmacı bir yöntemdir. Söylem analizi, nitel araştırmalarda sıkça kullanılan ve sosyal psikolojideki son gelişmelere uyum sağlayan bir inceleme yöntemidir. Bu yöntem, dilin günlük hayatta nasıl kullanıldığını, sözlerin eylem yaratma gücünü ve kişilerin dünyayı nasıl algıladıklarını ortaya çıkarmak için 'etnometodoloji' adı verilen bir yaklaşımdan yararlanır (Yalçın, 2023, s. 2).

Bir başka tanımlamaya göre söylem analizi; farklı teorik geleneklerden ve çeşitli konularda gelişen, metinlerin incelenmesine olanak sağlayan, farklı yaklaşımlara verilen addır. Bu yaklaşımların ortak noktası, dilin sadece dünyayı yansıtan tarafsız bir araç olduğu şeklindeki realist yaklaşımın reddedilmesi ve söylemin sosyal hayatın inşasındaki önemine duyulan inançtır (Gill, 2000, s. 172).

Söylem Çözümlemesi İle İlgili Başlıca Kavramlar

1. Söylem

Yazılı veya sözlü dil kullanımı, kısacası bir şeyi söyleme tarzıdır. Bir tanımda, söylem, birbirleriyle ilişkili metinlerin birleşiminden oluşan ve bu metinlerin üretimi, anlamlandırılması ve yayılmasıyla bir obje haline gelen dilsel yapılar olarak tanımlanmasıdır. Bu tanımda diğer tanımlardan ayrılan bir nokta ise, söylemin oluşabilmesi için birçok metnin birleşmesi ve birbirleriyle ilişkili olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Öte yandan, diğer bir tanımda söylem, bilgi, uygulama, değerlendirme, yargılama ve inançları kullanarak realiteyi oluşturan ve dünyanın anlaşılmasını ve algılanmasını sağlayan bir yapı olarak görülmesidir. Bu farklı tanımlamalar ışığında, söylemin, dilin bireysel kullanımını yansıtan, kullanıldığı veya üretildiği bağlamın hem kaynağı hem de ürünü olduğunu ve sosyal ilişkiler, sosyal kurumlar ve yazılı veya sözlü dilsel ürünler olabileceği ifade edilebilir (Gür, 2013, s. 190).

2. Bağlam

Dilin kullanımı söz konusu olan her şeyde söylem vardır ve dilsel üretimlerin (köşe yazısı, filmler, reklamlar, edebi eserler vd.) tamamında dili incelemek, değerlendirmek, tasvir etmek söylemdeki bu anlamı ortaya koymak içindir. Günlük konuşmalardaki söz ve ifadeler hatta bir soruya verilen cevap kadar, verilmeyen cevaplar da bir anlam içermektedir (Ko-

şumcu, 2023, s. 811). Bağlam yapılan konuşmada ya da yazılan yazıda kullanılan bölümlerin, paragrafların, cümlelerin hatta kelimelerin yazının tamamı ele alındığında ne anlama geleceğini ifade edebilecek ilişki olarak açıklanabilir. Yani bağlam kullanılan dilsel öğelerin bütün ile nasıl anlamlandırıldığı sorusunu cevaplar.

3. Dilbilimsel Unsurlar

Metnin zamansal tasarımında dilsel öğeler, hızı ve ritmi ayarlayan dışlılar görevi görür. Üslup metinlerinde fren uygulayarak akışın hızını yavaşlatan, kısacası metnin teknik boyutunu ayarlayan dilsel araçlar bulunmaktadır. Görünüş ve zaman biçimbirimleri (kelimenin en küçük kök biçimi), fiil özellikleri veya kiplik biçimbirimler, sinemada kamera açıları, ritim, hızlı veya yavaş temponun, metnin farklı aşamalarında oluşturduğu anlamlara benzer anlamlar üreten altyapı öğeleri olarak işlev görür (Aslan Demir, 2021, s. 185).

4. Metinler Arasılık

Metinler arasılık bir metin içinde diğer metinlere gönderim yapılmasıdır. Başka metinlere yapılan gönderimlerin çeşitli şekilleri vardır. Çözümlemeci metinler arasılık özellikleri şu sebeplerden araştırılmalıdır (Gür, 2013, s. 191):

- Söylemler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak,
- Söylem geliştirme sürecini anlamak
- Araştırılmakta olan söylemin sınırlarını belirlemek.

5. Refleksivite (Yansıtırlılık)

Refleksivite, kelime anlamıyla kendi üzerine düşünme anlamına gelir ve araştırma yöntemleri bağlamında, araştırmacının araştırma sürecini ve sonuçları etkileme potansiyeli olduğunun farkındalığı olarak ifade edilmiştir. Araştırmacının, nitel araştırmaları nasıl etkilediği ve nitel araştırmadan nasıl etkilendiğini anlaması beklenir (Demirtepe Saygılı, 2021, s. 3).

Bir başka yazar refleksivitenin toplumsal düzenin sürdürülmesi ve anlaşılması için temel bir koşul olduğunu belirtir. Refleksivite, bir toplumsal portreyi betimleyip, oluşmasını sağlayan bir olgudur. Bu süreçte, birey, kendi ve diğer bireylerin eylemleri üzerinde düşünme yeteneğine sahiptir. Bu suretle, bireyin eylemlerini değiştirme veya anlama yeteneğini sağlar. Ancak, bu bilinçli bir eylem değildir. Bireyler eylemlerinin refleksif karakterini fark ettiklerinde, pratik eylemlerini sürdürmekte zorluk çekebilirler (Doğan & Oral, 2020, s. 45-46).

Söylem Çözümlemesinin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Bazı yazarlar söylem çözümlemesi yönteminin zayıf yönlerini, daha fazla zaman ve enerji gerektirmesi ve bu konu hakkında literatürde çok fazla bilgi bulunamaması olarak ifade edilirken, güçlü yönleri aşağıda gösterilen şekilde sıralanabilir (Gür, 2013, s. 188).

1. İnsanla ilgili bilimlerde "anlam"ın önemi artmaktadır.
2. Sosyal bilim araştırmalarında, tasvir etme, yorumlama ve yeniden anlamlandırma yapılmalıdır. Sosyal hayatta olayları ve olguları farklı şekillerde sunan söylem çözümlemesi, daha fazla ilgiyi üzerine çekmektedir.
3. Günümüz bilim camiasında, nicel ve nitel araştırma yöntemleriyle yapılan çalışmaların genellemenin ötesinde, yeni olgulara ulaşmak, ancak söylem çözümlemesi yöntemi ile derinlemesine irdelenebilir.
4. Tüm bilgi ve sistemlerin yeniden değerlendirme ve eleştirel çözümlemenin önemi, bu yöntem sayesinde daha çok vurgulanabilir.
5. Geleneksel yöntemler sonuç itibarıyla tekdüze hale gelmiştir.
6. Geleneksel yöntemlerin tekdüze hale gelmesi sonucunda araştırmacıların yeni yöntemlere yönelmesi daha fazla yaratıcılık, ilerleme ve çıkarım yapma imkânı sunmaktadır.
7. Bilim dünyasında kaynak ve yöntem çeşitliliğinin çoğalması, daha derinlemesine bilgiye ulaşmaya yol açacaktır.
8. Sosyal bilimlerde son zamanlarda çok sesliliğe vurgu yapılmakla birlikte, "en iyi ve tek yöntem" fikri eleştirilmiş, yöntem ve teorilerin çoklu olmasının daha iyi olacağı öngörülmektedir.

Söylem Çözümlemesinde Araştırma Süreci

Nitel araştırma yöntemlerinde, bilgiye tümevarım yöntemi kullanarak ulaşma hedeflenmektedir. Bu teorinin gelişiminde en önemli katkısı, Glaser ve Strauss sağlamıştır. Glaser ve Strauss (1967), teorinin, araştırma süresince sistemli bir şekilde elde edilen bilgilere dayanarak keşfedilmesini önermişlerdir. Söylem çözümlemesi yapılırken izlenmesi gereken aşamalar şu şekildedir (Özdemir, 2010, s. 326):

- Konu Belirleme Aşaması
- Örneklendirme Aşaması
- Veri Toplama Aşaması
- Verinin Analizi Aşaması
- Geçerlilik Aşaması
- Araştırmanın Raporlanması Aşaması

Konu Saptama Aşaması

Söylem analizinde incelenecek olan metinlerdir. Bunlar yazılı, sözlü ve sözsüz içerikte olabilir. Belirli bir soruyla alakalı kesin cevaplar vermektense, mevcut olan bilgiyi, düşüncüyü ve duyguyu genişletmek amaçlanmaktadır. Bu sayede, inançları, tutumları ve eylemleri belirleyen söylemlerin varlığına odaklanılabilir. Söylem analizinde, yazı hale getirilmiş her türlü kaydedilmiş materyal veya metin araştırmanın konusunu teşkil edebilir (Çelik & Ekşi, 2008, s. 110).

Bir müfettişin, soruşturma dosyasına giren tanıktan aldığı ifadeyi konu alan ve söylem çözümlemesi şeklindeki analizlerle hazırlanan araştırma raporu örnek gösterilebilir. Zira konu tanığın araştırmaya değer bir ifadesi ya da imasından hareketle oluşturulmuştur.

Örneklendirme Aşaması

Analizde, az sayıda katılımcıdan elde edilen zengin dilsel veriler önemlidir. Söylem analizi, nicel bir araştırma yöntemi olarak, kişi sayısından çok, dil kullanımının biçimleri ve amaçları üzerinde durur. Söylem analizinde, örneklem büyüklüğü ve temsiliyeti, araştırma amaçlarına/sorularına bağlıdır. Söylem analizinin başarısı, örneklem ölçüsünün araştırma soruları ile uyumlu olması ile ilgilidir (Çelik & Ekşi, 2008, s. 110).

Banka müfettişlerinin, şubede ihbara konu olmuş bir husus hakkındaki yazışmaları ve ifadeleri inceledikten sonra hesap hareketlerini inceleyeceği mudileri tespit etmesi ve rapora alacağı ifadeleri ayrıştırması örneklem tabanı olarak düşünülebilir.

Veri Toplama Aşaması

Bu aşamada, alandan toplanıp işlenmeyi bekleyen ham veri seti, seçme, özetleme ve dönüştürme işlemlerine tabi tutulmaktadır. Veri azaltma sürecinde araştırmacı, araştırmanın hedefine uygun verileri, araştırma kapsamına alarak, veri setini nasıl sınıflayacağına karar vermektedir (Özdemir, 2010, s. 327-328).

Analiz aşaması, araştırmanın temel amacının gerçekleştirildiği evredir. Böylece, toplanan verilerin kapsamlı bir tanımı yapılmakta; ardından, veri setinde gizli kalan temalar, sınıflandırma yoluyla belirlenmekte ve bu temalar birbirleri ile ilişkilendirilerek, incelenen toplumsal gerçekliğin açıklanması amaçlanmaktadır (Ertugay, 2019, s. 60).

Bir müfettişin örnekleme sürecinde toplamış olduğu yazılı, görsel veya işitsel verileri; ayıklama, özetleme ve dönüştürme işlemlerinin yapılması, bu aşamaya örnek gösterilebilir.

Geçerlilik Aşaması

Her toplum potansiyel olarak bir bilgi yayıcısı ve aynı zamanda bilgi alıcısı olarak işlev görebilir. Elde edilen bilgi, genellikle gündelik yaşamda bir söylem veya ölçüt olarak kullanılmaktadır. Ancak, elde edilen veya yayılan bilginin her zaman doğru olduğu ve bu bilginin geçerliliği çoğu zaman test edilememiştir. Bilginin yayılma hızı, sıklıkla, alınan materyalin sahte haber olup olmadığını eleştirel bir şekilde değerlendirme becerisiyle orantılı değildir. Bu durum, yanlış bilgilerin hızla yayılmasına ve toplumsal algının yanıltılmasına yol açabilir. Dolayısıyla, bilginin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamaya yönelik eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Muhammadiyah, Tannuary, Romadhianti, Fatmawati, & Herman, 2023, s. 96).

Geçerlilikle ilgili açıklamalarda “gerçek” ve “doğru” kavramları üzerine odaklanıldığı görülmektedir. Araştırma konusu ve amacıyla uyumlu olarak kullanılan veri toplama aracının doğruluğu ve araştırmacının tarafsızlığı, geçerlilikte önemli bir rol oynamaktadır (Arslan, 2022).

Söylem analizinin geçerliliğini etkileyen birçok aşama vardır. Alan yazında, söylem analizinin geçerliliğini sağlayan bütünlük, katılımcıların yönelimi ve verimlilik olmak üzere 3 temel şart belirtilmektedir (Çelik & Ekşi, 2008, s. 112-113).

1. Bütünlük; analizden elde edilen verilerin bir bütün olarak sunulması gerekmektedir. Söylemin yapısının nasıl etki ve işlev ürettiği gösterilmelidir.
2. Katılımcıların Yönelimi; araştırmacı, kelimelerin temel veya yan anlamları ile değil, katılımcıların deneyimlerinde önemli olarak öngördükleri etkileşimleri dikkate almaktadır.
3. Verimlilik; söylem türlerinin araştırmaya yeni açıklama ve anlama imkânları sunması gerekmektedir. Eğer yapılan araştırmalar yeni çözümler üretmeye yararlıysa, yapılan araştırmanın geçerliliği sağlanmış olur.

Daha önceki müfettiş örneğinden yola çıkıldığında; veri toplama aşamasında toplanan ve özetlenen verilerin nicel yöntemler dahil bir dizi testlerle sınanması, üçgenleme vb. yöntemlerle nicel ve nitel verilerin birbirini doğruladığının tespiti gerekir. Çıkan sonuçların; zaman, konu ve mekanla objektif bir bütünlük oluşturması beklenir. Ayrıca araştırmanın amacına hizmet edecek pratiklikte çıkarımlar hedeflenir.

Araştırma Raporu Aşaması

Miles ve Huberman'ın (1984) önerdiği bu son aşama “sonuç çıkarma ve doğrulama”dır. Araştırma raporu, veri analizinin tüm aşamalarının, okunması, yorumlanması ve makro yapılandırılmasını içermelidir. Araştırma sürecinin başında belirsiz ve verilerin içinde saklı bulunan realite, son aşamada keşfedilip ortaya çıkarılmasına gayret gösterilmelidir (Özdemir, 2010, s. 329).

Araştırma raporu sürecin nihai çıktısıdır. Süreç boyunca yürütülen bütün titiz çalışmalar bazı yönetsel açıklamamalarla da ifade edilebilir. Bunun amacı okuyucuya araştırmanın çıktılarına güven sağlamaktır. Ancak yönetime ilişkin açıklamalarda abartıya gidilmemelidir. Araştırma raporunu yazan kişi kendini okuyucunun yerine koymalı ve okuyucunun beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığını sürekli kontrol etmelidir. Araştırma raporu araştırma süreci ve verileri gerçekçi bir şekilde yansıtmalı olmayan incelemeleri yapılmış gibi göstermemelidir.

Örnek olarak, banka müfettişlerinin diğer söylem analizi aşamalarında örnek verilen, çalışma silsilesinin sonunda yazdıkları raporlar gösterilebilir. Elde edilen bütün veriler ve söylemler çıkarımlarla ilintilendirilir. Birbirini besleyen bir yapı oluşturulur. Verilerin ve söylemlerin örtüşüp birbirini desteklediği çıkarımlar yazılır. Sonrasında bu çıkarımları besleyen deliller ve söylemler sıralanır. Sonuç kısmında müfettişin kanaatleri daha öz olarak ifade edilir.

Söylem Çözümlemesi Yaklaşımları

Söylem çözümlemesi başlığı altında birçok yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımların her biri kendisine has özellikler taşımaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- ✓ İletişim Etnografisi
- ✓ Eleştirel Söylem Çözümlemesi
- ✓ Etkileşimsel Toplum Dilbilim (Göstergebilim)
- ✓ Çoklu Ortam Yaklaşımı
- ✓ Edimbilim
- ✓ Konuşma Çözümlemesi
- ✓ Tür Çözümlemesi

İletişim Etnografisi

İletişim etnografisi, incelediği grup veya bireyin günlük yaşamına odaklanır. Günlük hayat ölçülebilir veya ölçülemez değerlerden oluşur. Yemeğin maliyeti ve kalorisi ölçülebilir ama tadı ölçülebilir bir değer değildir. Araştırma yaparken gıdaya, araştırma nesnesinin önem-sediğimiz veya ilgilendiğimiz yönü ile aynı açıdan bakarız. Her ne kadar maliyete odak-lansak da tadı, tadına çok önem versek de maliyeti göz ardı etmeyiz (Kartarı, 2017, s. 216). İletişim etnografisinin asıl amacı, kültürleri genel yargılar göz önünde bulundurarak de-ğerlendirmek yerine, o kültürün içinde yer alarak ya da uzun süre gözlemleyerek, kültü-rün kendine özgü değerlerini kodlayarak anlamak ve bu kodları o kültür çerçevesi içinde yorumlamaktır (Özüdoğru, Nitel Araştırmanın İletişim Araştırmalarında Rol Ve Önemi Üzerine Bir Deneme, 2014, s. 266).

Örnek vermek gerekirse; Roman diye tabir edilen toplumsal ve ırksal sınıfın hayatlarını ve bazı değer yargılarını inceleyen bir araştırma yapılmak istenebilir. Böyle bir araştırmada literatürde yer alan tüm toplumlara ilişkin kriterler ve genel yargılardan yola çıkmak yerine aralarında yaşamak ve gözlemlemek seçeneği değerlendirilebilir. Böylece kendi aralarındaki ve diğer bireylerle olan etkileşimlerindeki ifadeleri dışarının yargı ve yorumlarıyla de-ğerlendirmek yerine gündelik yaşamlarındaki anlamları ile birlikte anlamlandırmak imkânı ortaya çıkar. Bu toplumdaki bireylerin kendi aralarındaki ticaretlerinde ya da dışarıdan birisiyle yaptığı alışveriş faaliyetinde ortaya çıkan tartışmaları nasıl anlamlandırdıklarını değerlendirme imkânı doğabilir.

Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Eleştirel söylem çözümlemesi (critical discourse analysis), dilbilimsel bir yaklaşımla söyle-min altında yatan ideolojik yapıyı ortaya çıkarmayı hedefler. Bu yaklaşım, toplumdaki güç dinamikleri, bu dinamiklerin yarattığı eşitsizlikler, algılama ve anlamlandırma biçimleri, toplumsal yapılanma, tarihsel ve kültürel süreçlerin ve değerlerin evrimi, eylemlerin ka-rakteri, cinsiyet ve grup kimliklerinin temsil biçimleri ve ayrımcı yaklaşımlar gibi çeşitli özellikleri göz önünde bulundurarak, söylemin neden belirli bir şekilde oluştuğuna dair değerlendirmeler yapar (Koşumcu, 2023, s. 811).

Teun A. Van Dijk'e göre Eleştirel Söylem Analizi (CDA), toplumsal eşitsizliklerin, özellik-le cinsiyetçilik ve ırkçılık gibi güç istismarlarının söylemsel olarak yeniden üretilmesine odaklanan çok disiplinli bir yaklaşımdır. CDA, önemli sosyal sorunların incelenmesinde beşeri ve sosyal bilimlerin çeşitli yöntemlerinden yararlanır. Bu çerçeve, söylem yapılarını sosyal yapılarla ilişkilendirmenin yanı sıra, sosyal durum ve olayların zihinsel temsillerini söylemin altında yatan bilişsel yapılarla ilişkilendiren sosyobilişsel bir arayüz kullanır. Bö-y-lece, söylemin sosyal ve bilişsel boyutlarını bütüncül bir şekilde inceler (Dijk, 2015, s. 467). Eleştirel söylem analizini paradigmasındaki çalışmayı karakterize eden ve onu diğer politik söylem analizi çalışmalarından ayıran bazı kriterler vardır. Bu kriterlerden bazıları şu şekil-dir (Kress, 1991, s. 85-86):

1. Dil her şeyden önce sosyal bir pratiktir.
2. Metinler, sosyal olarak simüle edilmiş konuşmacıların ve yazarların eylemlerinin so-nucudur.

3. Metinlerin üretiminde katılımcıların ilişkileri, varsayımsal bir tam eşitlik durumundan (dayanışma boyutu) tam eşitsizliğe (güç boyutu) kadar genellikle eşitsizdir.
4. Anlamlar, okuyucuların ve dinleyicilerin metinlerle ve metinlerin konuşmacıları ile(karşılıklı) eylemlerinin sonucudur.
5. Dilsel özellikler, hangi düzeyde olursa olsun, metinlerde ortaya çıktıklarında her zaman opaklıkla karakterize edilirler.
6. Dil kullanıcıları sosyokültürel konumları nedeniyle bir dili oluşturan kodlar kümesine karşı belirli bir duruşa sahiptir.

Eleştirel söylem çözümlemesine örnek olarak aşağıdaki haber metinleri gösterilmektedir (Zararsız & Seyhan, 2021, s. 281-284):

C Gazete Başlıkları

- Ana Başlık: “A ülkesi”, “E Ülkesi” İşgalindeki 7 köyü geri aldı” (28.09.20)
Alt Başlık: “Sınırdaki Savaş” (28.09.20)
Alt Başlık: “Ateşkes için ‘çekilin’ şartı” (29.09.20)
Alt Başlık: “Türkiye-Rusya diyalogu çözer” (30.09.20)
Alt Başlık: “Olayların Ardındaki Gerçek” (01.10.20)
Ana Başlık: “K Bölgesi Gerilimi” (03.10.20) Alt Başlık: “Moskova ile Anlaşmazlık” (03.10.20)
Alt Başlık: “Gence’ye Saldırı” (05.10.20)

S Gazete Başlıkları

- Ana Başlık: “İşgalci “E Ülkesi”ne “A Ülkesi” Tokadı” (28.09.20)
Alt Başlık: “Tüm Gücümüzle Yanınızdayız” (28.09.20)
Ana Başlık: “İşgal Bitsin Barış Gelsin” (29.09.2020)
Alt Başlık: Terör Destekli “E Ülkesi” Mevzileri Yerle Bir” (29.09.20)
Ana Başlık: “İşte “E Ülkesi” Cephesindeki Teröristler” (30.09.20)
Ana Başlık: “A ülkesi” Tarih Yazıyor” (01.10.2020)
Ana Başlık: “Haydut Devlet “K Bölgesi”ni Terk Et” (02.10.20)
Alt Başlık: “E Ülkesi” Sivilleri Vuruyor” (02.10.20)
Ana Başlık: “E Ülkesi” Birlikleri Silahlarını Bırakıp Kaçıyor” (03.10.20)
Alt Başlık: “Büyük Bozgun” (03.10.20)

T Gazete Başlıkları

- Ana Başlık: “Azgın B Ülkesi’ne “A ülkesi” Tokadı” (28.09.2020)
Alt Başlık: “E Ülkesi” Büyük Tehdit” (28.09.2020)
Alt Başlık: “Kanımızla, Canımızla Yanlarındayız” (28.09.2020)
Ana Başlık: “E Ülkesi” Köşeye Sıkıştı: Hesap Vakti” (29.09.2020)
Alt Başlık: “İşgal ettiğin yerleri terk et” (29.09.2020)
Ana Başlık: “Tek Çözüm “K Bölgesi”nin Azatlığı” (30.09.2020)
Ana Başlık: “A ülkesi” Ne İsterse Yaparız” (01.10.2020)
Ana Başlık: “Şimdi Netice Zamanı” (02.10.2020)
Ana Başlık: “K Bölgesi” Azat Olmadan Bu Ateş Kesilmez” (03.10.2020)
Ana Başlık: “30 Yıl Daha Bekleyemeyiz” (04.10.2020)

- Örnekteki Çözümleme: Üç gazete, başlıklarında haberin içeriği hakkında bilgi vererek okuyucuyu bilgilendirir. Başlıkların odak noktası, her üç gazetenin de “K Bölgesi”nin “E Ülkesi” tarafından işgal edildiğine vurgu yapılarak “işgal altındaki” ve “işgal” ifadelerine yer vermesidir. Diğer bir dikkat çekici nokta ise, C gazetesinin “K Bölgesi” sorununun çözümüne dair başlıklara yer verirken, S gazetesinin daimi olarak “A Ülkesi”nin zaferlerini, “E Ülkesi”nin yenilgisini ve “ezan sesi” gibi kültürel ve dini motiflere vurgu yaparak, “A Ülkesi” ile olan kültürel ve dini bağlara dikkat çekmesidir. T gazetesi ise açıkça “A Ülkesi”ni desteklerken, süreçteki hamlelerini övüyor ve “E Ülkesi”ni açıkça düşman olarak kodlayarak küçümsediğini gösteriyor.

Etkileşimsel Toplum Dilbilim (Göstergebilim)

Göstergebilim, görünenin aslında gerçeğin kendisi olmadığı varsayımından yola çıkarak, asıl anlatılmak istenileni bulmaya odaklanır. Bu amaçla farklı yöntemler kullanılarak, kendine has terimlerle gözlemleri bilimselleştirir (Çiçek, 2016, s. 27).

Göstergebilim, farklı ifade biçimleri arasındaki ilişkileri incelemektedir. Soyutlama düzeyi yüksek seviyededir. Anlamın nereden geldiğini ve hangi işlevi taşıdığını bulmaya çalışmaktadır. Nasıl betimler yapıldığı ile ilgili sorular sorar ve nasıl değerlendirildiğini açıklamaya çalışır. Anlam açısından bilimsel bir söylem olarak kendini oluşturan dil, olduğu toplulukların anlamlı, kültürler ötesi yapıtları ve kendisinin incelenmesini sağlayan şartlara ilişkin bilgi kuramsal verilerle kısmen bağlantılı görülür. Bu bağlantılar, dilsel, bedensel, görsel, plastik, müzikal veya kokusal gibi anlamlandırılan ve insani yapıtların tanımlanmasındaki işlevleriyle tasvir edilir (Güneş, 2012, s. 32).

Göstergebilimi örneklendirmek için, Mehmet Başbuğ’un resimlerinde yer alan; Türk ve Anadolu kültüründe büyük öneme sahip olan kurt, köpek, at, eşek, geyik, öküz, kartal, koyun, keçi, horoz gibi bazı hayvanlar ele alınabilmektedir. Örneğin, at hem binek hayvanıdır hem de Anadolu ve Orta Asya toplumlarında güç ve statü anlamlarına gelmektedir. Bu hayvanlar, doğal görünüşleri yanında; cesaret, kahramanlık, sadakat ve fedakârlık gibi farklı anlamları da çağırıştırır (Soylu, 2021, s. 2230).

Çoklu Ortam Yaklaşımı

Çoklu ortam, farklı iletişim biçimlerinin birleşimine dayanan iletişimlerin nitelendirilmesidir. (Bateman,2017)’den (Özsöz, 2023, s. 294). Örneğin yüz yüze etkileşimde, sözlü dilin imkânlarının yanı sıra el, kol ve baş hareketleri, yüz ifadeleri ve vücudun aldığı şekiller anlam üretme ve anlam çıkarma süreçlerine katkı verir. Bunun yanı sıra, çoklu ortam yaklaşımında, bir gösterge dizgesini ötekine tercih etmek doğru değildir. Önemli olan farklı potansiyele sahip göstergesel kaynakları birlikte ele almaktır (Özsöz, 2023, s. 294).

Örnek vermek gerekirse, savcı veya müfettiş ifade alırken, kişinin sözlü ve yazılı ifadelerinin yanı sıra kaş-göz işareti ya da çeşitli şekillerde sıkıntılı halleriyle korktuğu ve doğruyu söyleyemediğini belli etmesi durumu örnek gösterilebilir. Burada raporu yazacak savcı ya da müfettiş söylem çözümlemesi yaparken, kişinin kaş, göz ve diğer işaretlerini de katabilecektir.

Edimbilim

Edimbilim; söylemin belirli bir anlam içinde nasıl kullanıldığını ve söylemi oluşturan sözcelerin ilkelerini inceleyen yeni bir alan olarak tanımlanmaktadır. Edimbilimle ilişkili kökbilim ve alanlar şu şekilde sıralanabilir (Uslu, 2005, s. 35):

- a) Dil felsefesi tartışma alanı
- b) Söz-eylem teoremi(kuramı)
- c) Toplum dilbilim ve etkileşim araştırmaları
- d) Söylem çözümlenmeleri

Edimbilim, anlamı değerlendirirken analitik kesinlik ve kategorik farklılıklar üzerine odaklanır. Bu bakış açısı, dilsel ifadelerin kullanımında ve anlaşılmasında netlik ve belirginlik sağlar (Degen, 2023, s. 21).

Edimbilim, söylem ve bağlam açısından sözün oluşması, konuşmacılar ve konuşmanın dinleyici üzerinde bıraktığı etkiyi inceler. Dil felsefesi tartışmalarının odağında bulunan, bu dilbilim dalı, insana yönelik dilin gerçekleşmesini sağlayan, üretilen, telâffuz edilebilen unsurlar üzerinde durarak, dili inceleme alanı yapan diğer dilbilim dallarıyla da yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır (Aşkın Balcı, 2017, s. 557).

Bu alanların ortak yönleri, insan iletişimindeki gizemleri çözmeye çalışmalarıdır. Mesela odada sıcaklık yüksek ve pencerelerin açılmasını arzu ediyoruz. Bu düşünceyi dile getirmek için kullanabileceğimiz sözcelerden birkaçı şöyle sıralanabilir (Uslu, 2005, s. 37);

- (a) Pencereyi aç!
- (b) Pencereyi açar mısın?
- (c) Pencereyi açabilir misiniz?
- (d) Lütfen pencereyi açın!
- (e) Pencereyi açmanız mümkün mü?
- (f) Açın şu pencereyi!
- (g) İçerisi çok sıcak.
- (h) Pencere bozuk mu? (1) Bu sözcüklerin her biri farklı anlam değerlerine sahiptir. Kiminle iletişim kuracağımız ve konuşma amacımız, hangisini seçeceğimizi belirler ve düşüncemizin gerçekleşmesini sağlar. Kişinin toplumsal konumu, ruh hali, düşüncesi ve toplumsal özelliği burada rol oynar. (g) ve (h) örnekleri sözce ile tümce arasındaki farkı iyi gösterir. 'İçerisi çok sıcak' tümcesi bağlamdan bağımsız kullanıldığında başka bir anlam ifade eder, ama buradaki bağlam 'pencereyi açın' anlam ve işlevini taşır.

Konuşma Çözümlemesi

Konuşma Analizi-Çözümlemesi (KÇ), genel olarak insanların konuşmasının ve sözlü iletişiminin bilimsel düzlemde çalışılması olarak tanımlanabilir. KÇ yöntemi, hem günlük yaşamdaki sosyal etkileşimin mekaniğini hem de profesyonel etkileşimin doğasını anlamak için birçok açıdan faydalı olmaktadır (Sert, Balaban, Can Daşkın, Büyükgüzel, & Ergül, 2015, s. 3).

Konuşma Çözümlemesi, konuşmacının fiziksel durumu, iletilen mesajın içeriği ve dinleyiciye karşı olan tutumlarını kapsar. Dinleyicinin iletişim sürecine katılımı, konuşmacı ile dinleyici arasında çeşitli çağrışımsal anlamları ortaya çıkarır. Konuşma tonu, örneğin güven, kararlılık, cesaret, korku, güvensizlik, şüphe, belirsizlik ve neşe gibi duyguları yansıtabilir. Ayrıca, dil kullanımı, fonetik özellikler ve sözsüz iletişim araçları gibi unsurlar büyük önem taşır ve iletişimde bulunan kişiler hakkında ek bilgiler sunar (Fayzulloyevna, 2023, s. 63).

Konuşma Çözümlemesinin temelini Harold Garfinkel'in Budun Yöntembilimi (ethnomethodology) ve Harvey Sacks'ın da hocası olarak bilinen Erving Goffman'ın çalışmalarının etkilediği söylenebilir. Budun Yöntembilimi (BY) ve KÇ yöntemi, toplum üyelerinin kendi perspektifleriyle, bir durumda toplumsal hayatı araştırma hedefini paylaşmaktadır. BY'nin ve KÇ'nin ortak temel ilkeleri şunlardır (Maynard & Clayman, 2003, s. 173-202) ve (Sert, Balaban, Can Daşkın, Büyükgüzel, & Ergül, 2015)

(1) Tabandan-yukarı işleme yaklaşımını (bottom-up approach) esas alarak toplumsal düzeni, dışarıdan herhangi bir teori, kural ya da kod uygulamadan, etkileşim içinde doğal olarak ortaya çıkan şekilde inceleme, (2) Görülen fakat fark edilmeyen (seen-but-unnoticed) etkileşim özelliklerini belirleme; bunun yanı sıra, normal anlamak için olağandışı durumları incelemenin yararlı olacağı düşüncesiyle, ayrıca doğal olarak gelişen normalden farklı durumları inceleme, (3) Günlük hayatta doğal dil kullanımına odaklanma, (4) Toplumbilimin tersine, toplumsal eylemleri kural temelli modellerle incelemeye karşı çıkmak, belirli bir bağlamda ortaya çıkabilecek olası durumları göz önünde bulundurma (5) Günlük hayatta toplum üyelerinin toplumsal eylemler ve durumlar oluştururken kullandıkları konuşma ve diğer kaynaklarda bir düzen olduğunu vurgulayarak toplumsal hayatın iç işleyişine ilişkin bilgimizi artırma.

Örneğin bir tartışma programında, sunucu, söz dağılımını ve etkileşimi belirli ölçüde yönlendiren ya da kontrol eden kişi rolünü üstlenirken, katılımcılar birbirleriyle eşit konumdadırlar. Katılımcılar, bir yandan, kurumsal bağlamın gereği olarak, sunucunun sorduğu sorulara belirli bir zamanda tutarlı cevaplar vermeye çalışırken, diğer yandan da etkileşimin doğal akışının gereği olarak, gündelik konuşma işleyişini kullanırlar (Büyükgüzel & Gül, 2015, s. 96-97).

Böyle bir örnekte konuşmanın bazı bölümlere ayrıştırılması ve bu bölümlerin "sunucuya sınırlı zamanda verilen cevap" ya da "kişiler arası iletişimin gereği" olduğu ya da "konuşmacıların gündelik yaşam ve alışkanlıklarıyla" ilgili olduğu gibi betimlemeler yapılması konuşma çözümlemesi çerçevesinde değerlendirilebilir.

Tür Çözümlemesi

Swales türü "bir dizi iletişimsel amacı paylaşan üyelerden oluşan iletişimsel bir olay" olarak tanımlanmaktadır. Türler, belirli sosyal olaylara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Türlerin belirli bir amacı bulunmaktadır. Bir veya daha fazla katılımcı tarafından gerçekleştirilir. Türlerin kendilerine has özellik ve yapıları vardır. Swales, tür kavramının özelliklerini şöyle belirtmektedir (Swales,1985)'den (Özyıldırım, 2001, s. 69):

Türler, iletişimsel olaylardır. Geleneksel olarak kabul edilen ve herkes tarafından paylaşılan ortak bir amacı bulunmaktadır.

Bir tür, belirli özgürlük sınırlarına sahip, herkes tarafından kabul gören olaylardır. Amaç ve yapı bakımından sınırları bulunmaktadır.

Bir türün geleneksel verileri ve yapısı, bu işin uzmanları tarafından diğerlerinden daha fazla bilinir.

Toplumlar, tekrarlanan iletişimsel olaylara tür adı verirler.

Alt-türlerin ortaya çıkması da tekrarlanan ve dikkat çeken ortak özelliklere dayanmaktadır. Bütün konuşmalar ve yazılar belli bir amaca yöneliktir. Yazar ya da konuşmacı dinleyici ya da okuyucu kitleyi belli bir fikre inandırmaya çalışır. Bir ana fikri açık ya da gizli olarak ifade eder sonrasında ise bir takım destek cümleleri ile bu fikri desteklemeye çalışır. Bununla birlikte yazarların ve konuşmacıların kullandığı bazı kalıplar vardır ve bu kalıplar amaca göre şekillenmiştir. Örneğin bazı konuşmalar bilgilendirici türde olup akademik bir tonda ifade edilebilir. Bazı konuşmalar düşündürmeyi hedefleyip dinleyici kitlede birtakım soruların oluşmasını sağlamaya yönelik olarak bazı bitirilmemiş cümleler, devrik cümleler ya da konu atlamaları içerebilir. Bazı konuşmalar ise eğlendirmek amaçlı olup içinde komik hikayelerin ve bazı rastlantısal durumların resmedildiği hikayelerin yer aldığı bir konuşma manzumesi halinde olabilir. Bu tür bir konuşmada dinleyicilerin sık sık gülümsemesi istenir ve sıkıcı bölümlerin olabildiğince az olması arzulanır. Başka türler de tanımlanabilir. “Dedikodu”, “Coşturucu”, “Korkutucu”, “Heyecan verici” vb. Yapılan bir konuşmanın içeriğindeki cümle yapıları, betimlemeler, örnekler, kullanılan kelimeler vb.nin analiz edilerek konuşma için tür tanımlamasının yapılması mümkündür. Bu tanımlama sonrasında konuşma türüne ilişkin kodlar ve beklenen performans çerçevesinde kullanılan kelime ve cümleler anlamlandırılır.

Söylem Çözümlemesi İçin Örnek

Bu örnek bir banka müdürünün yüksek getirili fon vaadiyle yaşanan dolandırıcılık hadisesi dosyasından alınmış bir diyaloga şekillendirilmiştir.

Bu örnekte bir dönem gündemi meşgul eden banka dolandırıcılığı vakasına ilişkin diyaloglar ele alınacaktır. Bu dökümden görevini kötüye kullanma ve yüksek faizli fon vaat edip dolandırdığı iddiasıyla yargılanan banka şube müdürü mağdur ile telefonda görüşmektedir. Telefon görüşmelerinin, çeviryazıya (orthographic transcription) dökülmüş hali, basın yayın organlarından temin edilmiştir. Hem dökümlerin resmi onaylı olmaması hem davanın karara bağlanmamış olması nedeniyle, banka çalışanı ve mağdurların açık isimlerinden bahsedilmemiş ve harfli ifadelendirme yapılmıştır. Bu çözümleme vakanın tümünü kapsamamaktadır. Dolayısıyla vakayı çözmek ya da tamamen anlamlandırmak iddiası yoktur. Burada söylem çözümlemesi için kısa bir örnek kurgulanmıştır.

B: Bankacı **A:** Mağdur

A'nın avukatı aracılığıyla B ile yaptığı telefon görüşmesi kaydı da dosyaya sunuldu. 12 Haziran 2023'te dökümü yapılan görüşmede, A'nın 7,5 milyon dolarının akıbetini sorduğu, kendisinden başka kimlerin B'ye para verdiğini sorduğu tespit edildi.

1-A: Kaç kişi var 20-25 ya B gözünü seveyim bize artık yalan söyleme çoluğumuz çocuğumuz zor durumda

2-B: 100 kişi falan yok dur...eee.

3-A: Kaç kişi var tahmini bi düşün bakayım

4-B: Bi dakika... ee... 10 tane futbolcu var

5-A: Evet

6-B: Eee... işte 10'da benim yandan yani... 10'da benim yakın çevremden.

7-A: Bak B. Sana diyeceklerimi iyi dinle bak şu anda bu savcılık işlerini de polisi de her şeyi biz tutuyoruz. Kimseyi hiçbir yere göndermiyoruz. Eğer sen bunları doğruyu söyleyeceksin ki biz bu işi bankayla çözmeye çalışalım. 20 kişiye gidip bankayla bunu çözmeye çalışırız. Ama bana dersin ki M 100 kişi var, bu iş olmaz...

8-B: Hani maksimumu olsun 23 kişi yani 25 kişi olsun. O kadar bile yoktur. Hı hı...

9-A: Yani B eğer 25 kişiye gidip oturulur konuşulur bizim peki hepimizin zararlarımızı biliyor musun

10-B: Biliyorum yani zararda olanları biliyorum. Yani zararda... mesela X almadı sen anaparamı tamamladın faizini almadın

11-A: Ya ben faizi geçtim. Ben sana sayıcam zaten. Şeyleri falan 8.250'leri falan onları geçtim hepsini öyle elden aldı. Ben tam anaparam 7.650'ye falan geliyor. Ben hepsini saydım. Anladın mı Vermediğiniz ödemediğiniz

12-B: Ödenenlerden nasıl senin

13-A: Yok ödenenler... ya B darma dağınım ben biliyorsun ...

14-B: İşte onların hepsi bende bi yerde yazıyordu çıkarıcam onları işte

15-A: Peki X. hoca, X. hoca karda mı bu işten

16-B: Valla A bir şey söyleyeceğim normal şartlarda hoca kardaydı yani çünkü hocanın... sen yalnızsın dimi...

17-A: Yalnızım yalnızım. Hoca kardaydı dimi

18-B: Hı hı... Hı hı...

19-A: Hocanın da krediler çıkmış. O adamcağızda oradan darma dağın

20-B: ... yolu kapatıyorlar öyle. Onları da tek tek şimdi çıkaracağız

21-A: Peki bir şey diyeceğim. Bu H. abi. Şimdi H. abi bunu duydu bugün, M.A duydu. Bunların hiç haberi yok muydu hiçbir şeyden ya

22-B: Yok mahvedecekler beni onlar. Ama ne yaparlar...

23-A: Sen bankayı falan düşünme B. Sen şu anda biz, yani biz yani seni, insanları savcılığa vermesinler diye tutuyoruz herkesi. Ya seni, sen bize doğruları söyle ki biz bir çözüm yoluna gidip bu işi bir an önce toparlayalım yoksa savcılık bilmem ne biri bin para olur yani bu işin yani yalanı yok yıllarca yatarsın.

Konu ve Örneklem

Örnekte konu saptama ve örnekleme süreci banka dolandırıcılığı davasında bankacı ve mağdurun bir konuşması çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Veri konuşma metni, medyaya yansıyan teftiş ve savcılık dosyalarındaki ifadelerden oluşturulmuştur.

Geçerlilik

Bu örnek çözümlemede amaç bütün bir vakayı çözmek olmadığı için geçerlilik değerlendirilmesi yapılmamıştır.

Araştırma Raporu

Aşağıda yapılacak çözümlemelere ilişkin metin araştırma raporu olarak değerlendirilebilir. Kullanılacak Söylem Çözümlemesi Yaklaşımları

Kullanılacak 1.Yaklaşım: Bu söylem çözümlemesinde yaklaşım olarak “edimbilim” yaklaşımından faydalanılmıştır. Edimbilim yaklaşımı çerçevesinde konuşmacıların kısa diyaloglarına yükledikleri anlamlar, içinde bulunan duruma bağlı olarak sözcüklerin tek başına ifade ettiklerinden ayrı olarak değerlendirilmektedir.

Kullanılacak 2.Yaklaşım: Konuşma çözümlemesi yaklaşımından hareketle mağdur konumundaki kişinin bankacıdan alacağını tahsil etmeye çalışması konuşmanın ana amacı olarak belirlenmelidir. Konuşmanın türü olarak “İstem-talep” amaçlı olduğu söylenebilir. Konuşmadaki farklı ifadeler bu amaç çerçevesinde birbiriyle ilintilendirilecek ve anlamlandırılacaktır.

İlgili Diyologlar	Edimbilim Yaklaşımıyla Söylem Çözümlemesi	Tür Çözümlemesi Yaklaşımıyla Söylem Çözümlemesi
7 Nolu Diyalog	Mağdurun bankacıyı üstü kapalı tehdit ettiği söylenebilir. “Beklediğimiz yeter. Her an polise gidebiliriz”	
1,2,3,4,6,8,9 nolu Diyaloglar	“Mağdur kendisi gibi kaç kişinin olduğunu öğrenmeye çalışıyor” “Bankacı toplam mağdur sayısını vermiyor, gizlemeye çalışıyor ya da tam bilmiyor”	
11 nolu diyalog	“Mağdur kaptırdığı paranın miktarını tam olarak bilmiyor. Ancak biliyormuş gibi blöf yapmaya çalışıyor”	
1.Bölüm 1 Numaralı Söylem		İstem modunda gerçekleşen görüşmede. A duygusal baskı kurmaya çalışmaktadır. Bu yöntemi kullanması ikilinin daha önceki iş ve işlemlerde de resmi prosedürlerin dışında sözlü güvene dayalı işlemler yaptığı izlemine vermektedir.

<p>1.Bölüm 2,4,6,8,9,10,11,12,13 ve 14 Numaralı Söylemler</p>		<p>Muğlak bırakılan sayılar ve yaklaşık konuşmalar bulunmaktadır. Mağdur sayısının tam olarak bilinmediği, çıkarılabilir. B'nin de ya bilmediği ya da gizlemeye çalıştığı düşünülebilir.</p>
<p>10 ve 11 nolu söylemler.</p>		<p>A bir yandan alamadığı parayı almanın yollarını ararken bir yandan da miktar konusunda B'nin kendisini tutarlarını doğru kaydetmemiş olmasından ya da beyan etmemesinden endişe etmektedir. Bu yüzden telaffuz ettiği bazı rakamlarla bunları teyit etmeye çalışmaktadır. Ayrıca A'nın 11 numaralı söyleminde 'sayıcam' demesi, B'ye blöf yaptığını düşündürmektedir.</p>

1.Bölüm 7 ve 23 Numaralı Söylemler		<p>A olayın bütünü ve boyutunu B den öğrenmeye çalışmaktadır. Aslında mevcut bildiklerini yetersiz ya da güvensiz bulmakta ve ne ile karşı karşıya olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Bu bilgiyi almak için bir yandan duygusal baskı kurmakta bir yandan ise 7 ve 23 nolu söylemlerinde kendisine karşı gösterdikleri iyi niyetten tamamen vazgeçebileceklerini ifade etmektedir.</p> <p>A'nın B hakkında, olumsuz tasarrufta henüz bulunmamakla birlikte, bunun ihtimal dışı olmadığı ima edilmektedir. Mağdur sayısının umulanın üstünde olması durumunda bu çabanın faydasız olabileceği bu mağdur tarafından düşünülmektedir.</p>
---------------------------------------	--	--

<p>1.Bölüm 15 ve 16 Numaralı Söylemler</p>		<p>A'nın bu söylemlerde de bilgi almaya çalıştığı söylenebilir. A konuyu etraflica öğrenmeye çalışmakta kendisi mağdur olmakla birlikte diğer aktörlerin durumunu merak etmektedir. Parça parça da olsa B den bilgi kırıntıları almaya çalışmaktadır. Bununla birlikte B'nin "yalnızsın dimi" diye soru sorması aslında bütün bilgileri vermediği, parça parça verdiği ve bazı bilgilerin duyulmasından endişe ettiğini düşündürmektedir. Bu endişe doğru bilgileri vermekten duyulacak endişe olabileceği gibi daha önce farklı kişilere verilen yanlış bilgilerin çatışması endişesinden de kaynaklanabilir.</p>
<p>1.Bölüm 21 ve 22 Numaralı Söylemler</p>		<p>A yana yakıla bilgi kırıntılarını almaya çalışmaktadır. A, B'nin çalıştığı bankanın üst görevlilerinin konuyla ilgili önceden bilgilerinin olup olmadığını sorgulaması üzerine B'nin yanıtında; bu kişilerin daha önce durumu bilmediklerini ifade etmekte ve bunun inandırıcılığını arttırmak üzere yeni durumdan sonra kendisine yoğun tepki olacağını ifade etmektedir. Ancak ne yaparlar şeklindeki ifade ile bunu göze aldığı ve hatta küçümsediği düşünülebilir.</p>

Sonuç

Araştırmaların nicel yöntemlerle yürütülmesi sırasında ortaya çıkan uygulama hataları ve sonuçların genelleme amacıyla ortalamaları ifade etmek zorunda olması, derinlemesine araştırma imkanını azaltmakta ve güvenilirlik sorunlarına yol açmaktadır. Buna mukabil yükselen değer olarak ortaya çıkan söylem çözümlemesi gibi nitel araştırma yöntemleri akademik camiada üzerinde daha fazla durulması ve öğrenilmesi gereken bir unsur olarak belirginleşmektedir. Daha fazla akademisyenin ve raporlamacının bu konuya aşına olması için derli toplu kaynaklara ihtiyaç vardır.

Söylem çözümlemesi eldeki açık uçlu cevapların ya da bir belge veya konuşma metninin sadece araştırmacının mevcut altyapısıyla istediği şekilde yorumlamasından ibaret değildir. Söylem çözümlemesinin alt türleri bulunmakta olup ihtiyaca bağlı olarak kullanılmaktadır. Her bir alt tür uygulanması gereken bazı formatlar sunmaktadır. Söylem çözümlemesi, metinlerin iletişim etnografisi, eleştirel söylem çözümlemesi, etkileşimsel toplum dilbilim, çoklu ortam yaklaşımı, edimibilim, konuşma çözümlemesi ve tür çözümlemesi gibi yöntemlerle incelenmesidir. Söylem, duygu veya düşüncenin aktarım tarzı olup; bağlam, dilbilimsel unsurlar, metinler arası ve refleksivite kavramları temel alınır. Yöntemin güçlü yönü nitel araştırmalarda derinlemesine anlamlandırma sağlaması iken zayıf yönleri subjektiflik ve araştırmacının muhtemel yetersizlikleridir. Araştırma süreci, konu saptama, örnekleme, veri toplama, veri analizi, geçerlilik ölçümleri ve rapor yazımını içerir. Bu yöntemler, söylem sahibinin yaşamının incelenmesi, politik söylemlerin ideolojik analizleri, söylemlerin arka planındaki anlamların incelenmesi, iletişimdeki tüm unsurların birlikte ele alınması, dilin bağlamlarda kullanımı ve sözlü iletişimin bilimsel incelenmesini kapsar. Araştırma sorusunda sorgulanan söylem çözümlemesi türleri üst bölümlerde örneklerle birlikte açıklanmıştır. Araştırma sorusunda ifade edilen sosyal bilim araştırmalarına nasıl katkı sunabileceği ve hangi durumlarda kullanılabileceği sorgusu için aşağıda alt yöntemler sistematik bir şekilde özetlenmiştir.

İletişim etnografisi, söylem çözümlemesi yapılan alanla ilgili olarak söyleme sahip olan grup ya da bireyin gündelik yaşamının dikkate alınmasını gerektirir. Bu arada gündelik yaşamın ölçülebilir ve ölçülemez unsurlarının olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla iletişim etnografisinin amacı, kültürleri genel yargılar çerçevesinde ele almaktan çok o kültürün içinde bulunarak ya da derin gözlemlere dayanarak özgün kodlar ifade edebilmektir. Sonrasında ise bu kodlar o kültür içerisinde yorumlanır. “Roman” diye tabir edilen kültürdeki kişilerin örneğin alışveriş diyalogları bu yöntemle çözümlenebilir.

Eleştirel söylem çözümlemesi daha çok politik içerikli söylem ve yazıların çözümlemesi için kullanılan bir yaklaşımdır. Söylemin altında yatan ideoloji, dil bilim unsurlarıyla birlikte ele alınır ve yorumlanır. Bu şekilde toplumdaki güç ilişkileri, eşitsizlikler ve beklentiler ifade edilmeye çalışılır. Eleştirel söylem analizinde çoğunlukla bir karşılaştırma yaklaşımı da söz konusu olabilir. Eleştirel söylem çözümlemesinde daha önce yapılan konuşmalara ya da olaylara atıflar çokça bulunabilir ve bunların raporlanması da gerekebilir. Örneğin politikacıların konuşmaları bu çerçevede çözümlenebilir.

Etkileşimsel toplum dilbilim ya da gösterge bilim olarak ifade edilen yaklaşımda ise görünenin aslında gerçeğin kendisi olmadığı düşüncesinden hareket edilir. Dolayısıyla söz ya da

yazı da gerçekte neyin gösterilmek istendiğine yoğunlaşılır. Göstergebilim değişik anlatım tarzlarını ve işaret ettiklerini incelemeye çalışır. Dolayısıyla bazı durumları ayrıca ifade etmek ve birtakım başka soyut unsurlara bağlamak gerekebilir. Bazı edebi metinlerde ya da konuşmalarda kullanılan objelerin ifade ettikleri bu yöntemle sorgulanabilir.

Çoklu ortam yaklaşımı, farklı iletişim biçimlerinin bir arada kullanıldığı gerçeğinin gözeltmesini gerektirir. Burada kastedilen şudur; çözümlemesi yapılacak olan unsurun sadece söz ya da yazıdan ibaret olmayabileceği dikkate alınmalıdır. Sözü söyleyen ya da yazıyı yazan kişinin aynı anda bir takım mimik ya da vücut hareketleriyle sözünün anlamını değiştirme imkânı vardır. Çoklu ortam yaklaşımında, sözün ya da yazının yanında ifade edilen birtakım görseller slaytlar ya da bağlantı kurulan diğer olaylar yazının ya da sözün anlamını önemli oranda değiştirebilir. Çoklu ortam yaklaşımı sözün ya da yazının diğer bütün unsurlarla birlikte ele alınmasını gerektirir ve böyle bir raporlama pratiği sunar. Müfettiş ya da Savcıların ifadeleri değerlendirirken tanıkların imalarını, yüz ifadelerini ya da diğer bazı delilleri bir arada değerlendirmesinde bu yöntemden faydalanılabilir.

Edimbilim dilin tanımlanmış bağlamlar içinde nasıl kullanıldığını ve bunun birtakım kurallara bağlanıp bağlanmadığını inceler. Edimbilim yaklaşımında dil felsefesi tartışmaları, söz eylem kuramı, toplum dil bilimi ve etkileşim araştırmaları, söylem çözümlemeleri birer alan olarak birbiriyle etkileşim içerisinde bulunur. Yasal ortam dinlemeleri ya da kamera kayıtları vb. diyalogların çözülmesinde bu yöntemden faydalanılabilir.

Konuşma çözümlemesi genel olarak insanların birbiriyle olan sözlü iletişiminin olabildiğince bilimsel bir yaklaşımla incelenmesi faaliyetidir. Burada bilimsellik iletişimin gerçekleştiği ortamın, astlık üstlük ilişkilerinin, cari kuralların, fiziki imkanların da dikkate alınması ve raporlamada bunlardan da bahsedilmesini gerektirebilir. Kurumlararası yazışmalarda ya da ast üst ilişkilerinde ortaya çıkan ifadelerin çözülmesinde bu yöntemden faydalanılabilir.

Tür çözümlemesi söz ve yazıların dahil olduğu grupların ortak özelliklerinin ortaya konmasıyla yapılır. Örneğin tartışma formatındaki bir söz ya da yazı ile bilgilendirme formatındaki bir konferans metninin çözülmesi birbirinden ayrı yapılır. Tartışma faaliyetlerinin genel karakteristiği ele alınır ve sözcüklerin ya da cümlelerin bu karakteristik içerisinde anlamlandırılması sağlanır. Aynı şekilde bilgi verme amaçlı bir konferans bildirisinin ya da konuşmasının da kendi tür rolüne ilişkin karakteristikleri ile ele alınması tür çözümlemesinin gereğidir. Dilbilimsel olarak eksik ya da hatalı ifadelerin ya da farklı jargonların kullanıldığı konuşmanın-yazının türüne bağlı olarak anlamlandırılmasında bu yöntemden faydalanılabilir.

Bu çalışma, nitel araştırmalarda söylem çözümlemesi yapacaklara yönelik açıklayıcı bilgiler sunmakta ve örneklerle desteklenmektedir. Bu çalışmada alıntılanan bazı örneklerin yanısıra bu çalışma kapsamında banka müfettişleri için dolandırıcılık konulu bazı diyaloglar edimbilim ve tür çözümlemesi yaklaşımlarıyla analiz edilmiştir. Ancak kısıtlılık olarak bütün bu çözümlemelerin birer örnek sunabilmek amacıyla hazırlanmış kısa diyaloglardan oluştuğu ifade edilmelidir. Burada amaç bahsedilen konu hakkında tam bir çözümleme yapmak ve hüküm tesis etmek olarak düşünülmemelidir. Zor gözükmeyle birlikte ileride birçok çözümleme yönteminin uygulanabileceği bir metin tesisine çalışılabilir. Böylece formattaki ve anlamlandırmadaki farklılıklar daha keskin bir şekilde gösterilebilir.

Kaynakça

- Degen, J. (2023). The Rational Speech Act Framework. *Department of Linguistics*, 21.
- Fayzulloyevna, N. M. (2023). Pragmatic Values In Pronunciation Of Phonetically Changed Words. *International Journal Of Literature And Languages*, 3(2), 63.
- Arslan, E. (2022). Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenirlilik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 395-407.
- Aslan Demir, S. (2021). Türkmen Şair Kerim Gurbanpeşov'un Yazması Ağır Düşen Goşgu'su (Yazması Zor Gelen Şiir) Üzerine Anlatıbilimsel Bir İnceleme. *Bilig*.
- Aşkın Balcı, H. (2017). Edimbilim ve Gramer İlişkisi. *International Journal Of Languages Education And Teaching*, 557. https://ijlet.com/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=12096 adresinden alındı
- Büyükgüzel, S., & Gül, S. (2015). Tartışmada Örtüşme Ve Örtüşmelerin Çözümü. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 96-97.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem Analizi. *Atatürk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 109-113.
- Çiçek, M. (2016). Göstergebilim Ve Sinema Ya Da Sinema Göstergebilimi. *Kesit Akademi Dergisi*, 27.
- Demirtepe Saygılı, D. (2021). Refleksivite ve Etkileşim Açıklarından Nitel Araştırmacı Olmanın Fırsatları ve Zorlukları. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 3.
- Dijk, T. A. (2015). Critical Discourse Analysis. H. E. D. Tannen içinde, *The Handbook of Discourse Analysis*, 2 (s. 467). Wiley Blackwell.
- Doğan, B., & Oral, S. (2020). Toplumsal Gerçekliğin İnşasında Etnometodoloji Ve Sembolik Etkileşimcilik Kuramlarının Etkisini Kavramak. *Hafıza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Sayı/Issue:1*, 39-50.
- Ertugay, F. (2019). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma/Esnek Desen Araştırması. *Nitel Sosyal Bilimler-Qualitative Social Sciences*, 48-68.
- Gill, R. (2000). Discourse Analysis. P. Atkinson, M. W.Bauer, & G. Gaskell içinde, *Qualitative Researching* (s. 172). Londra. https://books.google.com.tr/books?id=UQewQ4FzHowC&dq=%22Discourse+Analysis%22&lr=&hl=tr&source=gbs_navlinks_s adresinden alındı
- Güneş, A. (2012). Çağdaş Bir Çözümleme Yöntemi: Göstergebilim. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 32.
- Gür, T. (2013). Post Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi. *Journal Of World Of Turks*, 185-202.

- Kartarı, A. (2017). Nitel Düşünce Ve Etnografi:Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım. *Moment dergisi Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 207-220.
- Koşumcu, S. (2023). Yalan Haber Metinleri Üzerine Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Ulusal Basın Örneği. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 811.
- Kress, G. (1991). Eleştirel Söylem Analizi. *Cambridge University Press*, 84-99.
- Maynard, D., & Clayman, S. (2003). Ethnomethodology and Conversation. L. Reynolds, N. Herman-Kinney, & R. Altamira içinde, *Handbook of Symbolic Interactionism* (s. 173-202). America: Oxford: Rowman Altamira. 01 21, 2024 tarihinde alındı
- Muhammadiyah, M., Tannuary, A., Romadhianti, R., Fatmawati, E., & Herman. (2023). Critical Discourse Analysis in the Education Community to Respond the Hoax Based on Technology and Information. *Al-Ishlah: Jurnal Pendidikan*, 96.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Özsöz, B. (2023). Çoklu Ortam Yaklaşımı Çerçevesinde Sözlü Çerçevede İki Değerli Yapılar. *Söylem Filoloji Dergisi*, 294.
- Özüdoğru, Ş. (2014). Nitel Araştırmanın İletişim Araştırmalarında Rol Ve Önemi Üzerine Bir Deneme. *Mersin Üniversitesi Dil Ve Edebiyat Dergisi*, 266.
- Özyıldırım, I. (2001). Tür Çözümlemesi:Yönelimler,Yöntem Ve Sınırlamalar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, 69.
- Sert, O., Balaban, U., Can Daşkın, N., Büyükgüzel, S., & Ergül, H. (2015). Konuşma Çözümlemesi Yöntemi. *Mersin Üniversitesi Dil Ve Edebiyat Dergisi*, 3.
- Soylu, R. (2021). Mehmet Başbuğ Resimlerinde Hayvan İmgelerinin Göstergebilim Çözümlemesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2230.
- Uslu, Z. (2005). Edimbilim Ve Yabancı Dil Öğretimine Etkileri. *Dil Dergisi*, 35-38.
- Yalçın, V. İ. (2023). Donald Trump'ın Söylemlerinde Göçmen Karşıtlığı ve Irkçılık: Popülizm Perspektifinden Eleştirel Söylem Analizi. *Uluslar Arası Çalışmalar Dergisi*, 1-18.
- Zararsız, Ö. F., & Seyhan, A. S. (2021). Azerbaycan-Ermenistan Çatışması Haber Metinlerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 281-284.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), IX/1 (2024), s. 73-80

Kitap İncelemesi

İktidar ve Teknoloji: Bin Yıllık Mücadele

Daron Acemoğlu, Simon Johnson

(Çeviri: Cem DURAN)

İstanbul: Doğan Kitap, 2023, 1. Baskı, 516 Sayfa, ISBN: 978-625-6570-20-7

Erkin ERDİM*

Günümüzde neredeyse her gün yeni bir teknolojik gelişmenin haberini alıyoruz. Bu teknolojik gelişmelerin; eğitimden sağlığa, üretimden tüketime hayatımızın her alanında değişiklikler yapacağı konuşuluyor. Bu değişikliklerin yaşam standartlarımızı nasıl daha iyiye götüreceği, konforumuzu arttıracığı, verimimizin yükselerek daha fazla kendimize vakit ayırabileceğimiz konuları neredeyse sözleşmiş gibi tüm dijital platformlarda ortak bir görüş olarak sunuluyor. Bu haberler ister istemez mükemmel bir dünyaya gidiyoruz düşüncesini bilinçaltımıza işliyor. Daron Acemoğlu ve Simon Johnson bu kitapta, teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin arkasında yatan düşünceleri, bizleri bin yıllık tarihsel bir yolculuğa çıkararak akıcı ve anlaşılır bir dil ile anlatıyorlar. Kitapta ilerleme üzerine yapılan geniş bir tanım sonrası tüm bu konular ayrıntılı bir şekilde karşıt görüşler tarihsel örnekleri ile verilerek on bir bölümde toplanıyor. Bu yönüyle kitap, günümüz insanının biraz şüphe/endişe ile aklının bir köşesinde yer alan sorularına akademik düzeyde cevaplar veriyor.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı Yönetim Ekonomisi, erknerdm@gmail.com, ORCID: 0009-0005-3243-6786

Kitabın giriş bölümünde yazarlar ilerleme nedir sorusu üzerine okuyucuları teknolojik ilerleme hakkında düşünmeye davet ediyorlar. Bunu yaparken de teknolojik ilerlemelerin hayata geçirilirken toplumun her kademesi açısından faydalı olup olmayacağı konusunun da değerlendirilmesinin yapılması gerektiğini savunuyorlar. Bu bağlamda konunun daha da net anlaşılmasına katkıda bulunmak amacıyla tarihten çeşitli örnekler veriyorlar. Jeremy Bentham teknolojik gelişmelerin toplumsal hayatın daha iyi işlemesine fayda sağlayacağını, insanların yeteneklerini artıracığını, tüm ekonomiye uygulanması yolu ile de üretkenliği ve verimi artıracığını, Adam Smith ise daha iyi makinelerin otomatikman daha iyi ücretlere yol açacağını düşünüyordu. Ancak yazarlar bu pozitif görüşlere rağmen tarihten verdikleri örneklerle teknolojik gelişmelerin refah payını arttırmadığına dair birçok delil sunuyorlar. Teknolojik gelişmelerin getirdiği refahın toplumun tamamına yayılmasının kendiliğinden olmayacağını, bu kazanımların dar bir elit kesime hizmet etmesinden uzak tutularak sağlanabileceğini savunuyorlar. Toplumsal refahın teknolojiye paralel gelişimi için, işçilerin de örgütlenerek mücadele vermesi gerektiğini söylüyorlar. Bugün bizlerin geçmiş kuşaklardan daha iyi refah seviyesinde yaşamamızı da atalarımızın verdiği bu mücadeleye bağlıyor ve aynı davranışı bizlerin de sergilemesi gerektiğini belirtiyorlar. Günümüzde körü körüne bir teknolojik iyimserliğin hâkim olduğunu ve ilerlemenin toplumun tamamına fayda sağlamak yerine dar bir grup girişimciye ve sermayeye fayda sağladığını belirterek, bölümler ve konu başlıkları halinde okuyucularını uzun bir tarih yolculuğuna çıkarıyorlar.

Birinci bölümde yazarlar teknolojinin geniş bir tanımını yaparak kitaba başlıyorlar. Teknolojinin sadece üretim için uygulanan yeni yöntemler olmadığını, kolektif insan bilgisini kullanarak geliştirilen yöntemlerin tamamı olarak betimlerken sadece insanlığın faydasına değil zararına da kullanılabileceğine dikkat çekiyorlar. Teknoiyimser olarak tanımladıkları kesimlerin, endüstriyel devrim ile birlikte çevre kirliliği ile doğaya zarar vermelerine rağmen, bu zararların teknolojik gelişmeleri durdurmaya yetmeyeceği ve hallolacağı görüşünde olduklarına dikkat çekiyorlar. Doğaya verilen tahribat dışında teknolojik gelişmelerin getirdiği işsizlik konusu da kitap boyunca gündem yapılan konulardan biri olarak karşımıza çıkıyor. Bu kavramı ilk olarak Keynes'in 1930'larda kullandığı "emekten tasarruf etmemizi sağlayacak yöntemler keşfetme hızımızın, emeğe yeni kullanım alanları bulma hızımızı geçmesi" ifadesi üzerinden tanımlıyorlar. Bu tanım üzerinden de ABD'de eskiden insanların bir üniversite diploması olsun ya da olmasın iyi işlere sahip olabildiklerini ancak günümüzde üniversite diplomalı insanların bile iyi işlere sahip olmakta zorlandığını ve milyonlarca kişiyi ekonomik olarak etkilediğini belirtiyorlar. Artık dijital teknolojilerin her iş alanına entegre olduğunu, şirketlerin yatırımcılarına ve üst düzey yöneticilerine servet kazandırdığını, buna karşılık çoğu çalışanın ücretinin aynı oranda artmadığını belirtiyorlar. Bunu da yeni teknolojilerin getirdiği eşitsizlik kavramı üzerinden inceliyorlar. Kitabın geneline hâkim olan bir kavram da teknolojik gelişmelerin getirdiği refahın sadece girişimcilere ve sermaye sahiplerine değil herkese sağlanabileceği konusundaki iyimserlik olan üretkenlik vagonu kavramıdır. Üretkenlik vagonu yeni teknolojilerin getirdiği faydanın işleri otomatize edip işçi sayısını azaltmak ya da işçileri gözetlemek değil, iş çıktısını arttırmak ve yeni iş alanları oluşturarak daha fazla istihdam sağlamak olduğunu vurguluyorlar. Üretkenlik vagonunun işlemesi için refah paylaşımının sermayedarlar ve girişimciler tarafından işçilere de dağıtılması gerekir. Ancak sermaye sahipleri güçlüdür ve bu rant paylaşımını işçiler ile paylaşmak istemez. Buradan hareketle güçlü işgücü ve sendikalaşmanın önemine vurgu yapılmaktadır. Yazarlar toplumun tamamını ilgilendiren teknolojik ilerleme kararlarının hep birlikte alınması gerektiğini belirtiyor. Ancak bu kararların genelde sermaye sahipleri, üst düzey yöneticiler veya siyasi liderler tarafından verildiğine

dikkat çekiyorlar. Aslında sonuçları itibari ile toplumun tamamını ilgilendiren teknolojik ilerlemelerin ve vizyonların güçlü kişiler tarafından sanki herkesin faydasınaymış gibi dayatılmasının önüne nasıl geçilebileceği konusu da kitapta sorgulanan konulardan bir tanesi. İktidar sahiplerinin sadece kendi çıkarlarını düşündüğü bu vizyondan kaçınmanın önerisi olarak, karşıt güçler geliştirmeli ve daha kapsayıcı vizyonlar üretilmesi gerektiğini savunuyorlar. Bu insanların yüksek ticari başarıları, kendine has karizma ve ikna güçleri ile getirdiklerini söyledikleri yeni teknolojiler sayesinde doğa üstünde hakimiyet kurma ve bolluk söylemleri ile toplumu etkileyerek yanlış yönlendirdiklerine vurgu yapıyor. Özellikle günümüz teknolojilerini düşünürsek, yapay zekâ, insansız araçlar ve makineler sayesinde elimizde müthiş imkanlar var. Ancak bu teknolojiler günümüz patronlarının görüşüne göre şekillendiğinde ve bu durumu sorgulamadığımızda, daha önceki gelişmelerde olduğu gibi (sanayi devrimi vb.) toplum yararına kullanılmayacağı uyarısı yapılıyor.

Kitabın ikinci bölümünde dünya ticaretini değiştirmek ve geliştirmek üzere tasarlanmış 2 kanal; Süveyş ve Panama kanallarından örnekle teknolojik gelişmelerin yönü konusunda ikna gücü ve vizyon konuları üzerinde duruluyor. Yazarlara göre bu iki kanal içinde yanlış tercihler ve mühendislik yöntemleri benimsenmesine rağmen, yatırımların ve teknolojik ilerlemelerin herkesin yararına olacağı konusunda insanlar inandırılmıştı. Alternatif görüşte olanların yeterince güçlü olmadıklarından dolayı seslerini duyurmadığı belirtiliyor. Yapılan yanlış tercihlerin sonucu olarak binlerce insan hayatının ve paranın kaybı gösteriliyor. Buradan hareketle günümüzde de toplumun geri kalanına kıyasla bir avuç inandırıcılığı yüksek, karizma sahibi sermaye sahibi ve girişimci karşısında, yeterince alternatif sosyal güç oluşturulamaz ise aynı sonuçların yaşanma ihtimalinin olduğu vurgulanıyor.

Teknolojik ilerlemelerin getireceği vizyon sonucunda kimin karlı çıkacağı konusunda belirleyici olanın toplumun tercihleri olacağı belirtiliyor. Toplumun da genelde bu tercihlerini güçlü kişilerden yana kullandığı saptaması yapılıyor üçüncü bölümde ve bu da kitaptaki ilginç tespitlerden birisi olarak karşımıza çıkıyor. Peki güçlü nasıl olunur ve güçlü fikirler nasıl üretilir? Bu konuda da yazarların çeşitli örnekler ile pekiştirdiği birkaç varsayımı var. Fikrin öngörülerinin doğru çıkması, söyleyen kişinin siyasi, sosyal konumu, fikrin ne kadar sık ve farklı kişiden duyulması insanlar üzerinde etkili olduğu değinilen konulardan bazıları. Güçlü insan olmak içinse gündem belirlemenin önemine dikkat çekiyorlar. Soruları sorup öncelikleri belirleyen kişilerin ikna konusunda büyük güce sahip olduklarından bahsediliyor. Bu da bizim söz sahibi insanların yetkinliklerini değerlendirmedeki yanlışımızı ortaya koyuyor. Bunu yaparken genelde bilimsel verilere dayalı konuşmadan ziyade zengin, sosyal statüsü güçlü ve siyasi nüfuzlu gördüğümüz kişilerin sözlerinden daha çok etkilendiğimize değiniliyor. Gücün insanları yozlaştırdığını, insanlar ne kadar güçlüler ise bencilce karar alma ihtimal ihtimallerinin o kadar yüksek olduğunu söylüyorlar. Tarihten alıntılar ile destekledikleri bu uyarılar çerçevesinde, kimin görüşlerine değer vererek söz sahibi olacağını belirlemenin bizim elimizde olduğunu ve bunu iyi kullanmamız gerektiğine vurgu yapıyorlar. İkna gücü yüksek ve güçlü kişilerin vizyon tuzaklarına düşmemek için, çökseslilik ve farklı sosyal derneklerin yasalar ile garanti altına alınarak verilecek kararlarda söz sahibi olmasına dikkat çeken yazarlar, daha kapsayıcı sosyal kurumlar ile alternatif fikirlerin de dinlenip desteklenmesi gerektiğini belirtiyorlar. Bu sayede tek bir teknolojik gelişmeye ya da vizyona mecbur kalmayacağımızın, seçeceğimiz vizyonu iyi analiz etme ve bedellerini ortaya koyma şansımızın olacağını, sermayeyi ve gücü elinde bulunduran dar bir kesimin teknolojik geleceği belirlenmesinin önüne geçme fırsatı yakalayacağımızın altı çiziliyor.

Kitabın dördüncü bölümünde ilk çağlardan itibaren tarımın teknoloji ile gelişimi ve bu gelişimin sonucundaki refah paylaşımının tarım işçileri yönünde eşitsizliği nasıl arttırdığına dair yapılan çalışmalardan örnekler veriliyor. Ortaçağ toplumunu; hükmedenler, dua edenler ve emekçiler olarak sınıflandıran kitap, emekçilerin az para karşılığı çok fazla çalışıp ürettikleri tarım ürünlerinin oluşturduğu refah artışının, kilise ve devleti yönetenler arasında paylaşıldığını belirtiyor. Dönemin ihtişamlı kiliselerinin köylülerin sefalet içinde yaşamalarına karşı tarımdan gelen refah artışı sayesinde yapıldığına değiniliyor. Yasalar da güçlü elit kesimin ve kilisenin lehine olduğundan, köylüler daha uzun saatler baskı altında çalışarak bir nevi köle gibi kullanılıyordu. Yüzyıllar sonra tarımdaki teknolojinin gelişimi ile gelen biçerdöverler ve traktörler ile tarım ekonomisi ABD, Rusya gibi ülkelerde büyümesine rağmen, güçlü ve elit kesim tarımdaki bu yeni teknolojileri kendi vizyonları yönünde belirlediği için tarım işçilerinin zararına olan bir büyüme olduğu vurgulanıyor. Modernleşmenin eşitsizliği tarım sektöründe de teknolojiler değişse yüzyıllar geçse de değişmiyor. Yazarlar bu eşitsizliğin ancak üretkenlik artışlarından gelecek refahın en alt kesime kadar paylaşılması ile ortadan kalkabileceğine/azalabileceğine??? vurgu yapıyorlar. Bunun da ancak toprak sahibi olan güçlü ve elit kesimlerin, yeni teknolojilerin getirdiği üretim ve sermaye fazlasını kendilerine ayırmak yerine, işçiler ile paylaştığı zaman olabileceğini yine orta çağlardan günümüze çeşitli örnekler ile açıklıyorlar. Ancak ne yazık ki tarım teknolojilerinin uzun tarihi boyunca yaptıkları incelemelerde siyasi ve sosyal güç sahiplerinin dayatmaları ve kilise benzeri kurumların dini telkinleri ile insanlar üzerinde oluşturdukları afyon etkisi birleştiğinde bu teknolojik gelişmelerin her zaman elit kesimin lehine sonuçlandığı konusunda fikir birliğine varıyorlar. Bir teknolojik gelişmenin ilerleme olup olmadığını değerlendirirken, iktidar sahibi gibi güçlü kişiler tarafından bir vizyon benimsetilmeye çalışıldığında çok dikkatli davranmamız gerektiği bu uzun tarım tarihinden almamız gereken ders olarak işleniyor.

Beşinci bölümde yazarlar İngiliz Sanayi devrimini ele alıyorlar ve sanayi devriminin ortaya çıkış hikâyesini de devrim sayesinde gelen birçok yeni teknoloji ürününün ve ekonomik büyümenin işçileri nasıl etkilediğini üretkenlik vagonu perspektifinden anlatıyorlar. 18.yüzyıldan itibaren İngiltere’de mucit ve girişimci bir sınıfın oluşarak yükselmesi ile sanayi devriminin temelleri atılıyor. İlk buharlı makinenin icadının getirdiği yeni demiryolları ile ulaşımın gelişmesi ve şehirlerarası taşımacılık faaliyetlerinin artmasının endüstriyel gelişimin hızını arttırdığına vurgu yapılıyor. Bu sanayi devrimi ile önceki bin yıllardan çok daha hızlı bir teknolojik gelişim sürecine girildiğinden bahsediliyor. Sanayi devrimi öncesi sosyal, kültürel, politik ve ekonomik açılardan uzun bir incelemeye tabi tutularak neden İngiltere’de başladığı sorusuna cevap aranıyor. Neden sorusuna cevap olarak da İngiltere’deki yüksek işçi ücretlerinden kaynaklı maliyetleri düşürme çalışmalarının hız kazanması, devletin piyasaya müdahalesinin olmaması, kurumların da mütevazı köklerden gelen hevesli yeni girişimcilere yol açmak için bir dizi dönüşüme gitmeleri gösteriliyor. Bu alt ve işçi sınıfından gelen hevesli ve yetenekli girişimciler bir yandan ekonominin ve teknolojinin gelişmesine büyük katkıda bulunurken, diğer yandan da sermayeye sahip olup zenginleşiyorlardı. Toplumun da sosyal statülerdeki yükselmeye izin veriyor olması, insanların daha büyük hayaller kurmasına ve hırslanmalarına olanak sağlaması, sanayi devriminin yukarıda bahsedilen neden İngiltere’de ortaya çıktığı sorusunun ana cevaplarından biri olarak gösteriliyor. Tüm bu etkenler ile sanayi devrimi gelişmiş, feodalite zayıflamış, artık varlık sahibi olmanın tek yolu toprak edinmek olmaktan çıkmıştı. Bunun yerini teknolojik ürünler geliştirmek, fabrika kurmak, ticaret yapmak alıyor ve statü de bunların peşinden geliyordu.

Sanayiciler yeni teknolojiler ve büyüme stratejileri sonucunda ekonomide meydana gelen üretim ve kar artışını işçiler ile paylaştılar mı? Yoksa eşitsizlik daha da mı arttı? İşte bu sorunun cevabı da altıncı bölümün ana konusu olarak karşımıza çıkıyor. Yazarların fabrikalar çağı olarak adlandırdıkları bu dönemde, işçilerin uzayan çalışma saatlerine ve kötüleşen çalışma koşullarına rağmen gelirlerinde bir artış olmadığı hatta daha da kötüye gitmesi konusu ele alınıyor. Sanayileşmenin sadece bölüşüm sorununun artmasına değil, alt yapısı yetersiz şehirlere olan göçün ve bunun sonucun da hava kirliliğinin ve hastalıkların artmasına neden olduğu da gündeme getiriliyor. Ayrıca çocuk işçi sorunu da çeşitli sektörlerden verilen örneklerle ele alınıyor. Tarih perspektifinden konuya yaklaşan yazarlar, sanayi devrimine kadar geçen son on bin yılda tarım sektöründeki teknolojik gelişmelerin, işçiler için zenginlik ve refah getirmek yerine, sefaleti daha da arttırdığına değiniyor. Sanayileşmenin ilk yüzyılında bu durumun geçerliliğini koruduğunu, hatta insanların yaşam standartlarının daha da geriye götürdüğünü iddia ediyorlar. Diğer yandan şehirleşme, insanların etkileşiminin artarak sosyalleşmesini ve bu sayede işçilerin örgütlenmesini de beraberinde getirmiştir. Bu durumun, dengeleyici karşıt güçlerin yükselmesine katkıda bulunması da kitaptaki önemli tespitlerden birisi. Örgütlenme sonucu elde edilen siyasi gücü sayesinde, insanlar temiz şehirlerde yüksek ücretler ile çalışma taleplerini daha yüksek sesle ifade etme şansını yakalamışlardı. Ancak örgütlenme imkânı bulamayan ve bu nedenle de yeteri derece siyasi güce sahip olmayan ülkelerde ise işçilerin sefaletinin kaçınılmaz olarak devam ettiği de değinilen konulardan biridir. Bu hakları elde edemeyen ülkelerdeki işçilerin, genelde Avrupa ve Amerika'nın sömürgesi konumunda kalmaları da bunun sonuçlarından biri olarak gösteriliyor.

19.yüzyılın ikinci yarısından Birinci Dünya savaşına kadarki dönemde işçiler örgütlenerek siyasi ve sosyal bir güce kavuşmuş, bunun sonucunda da ilk defa teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin getirdiği refah artışı geniş kesimler ile paylaşılmıştı. Teknoloji ile birlikte silahlar da gelişmiş ve Birinci Dünya savaşında milyonlarca insanın ölümüne yol açmıştı. Arkasından gelen Büyük Buhran ile birlikte de sanayi çağında dünyanın pek çok ülkesi ekonomik olarak küçülme sürecine girmişti. Tüm bu olumsuz gelişmeler Avrupa ve ABD'de büyük işsizlik artışlarına sebebiyet vermişti. İkinci dünya savaşından sonra ise, otomasyon yolu ile maliyet tasarrufu kaynaklı yeni iş ve ürün imkanlarının artması ile teknolojinin daha hızlı gelişimi, çalışanların lehine kurulan kurumsal yapılar sayesinde tüm ABD ve Avrupada otuz yıl sürecek parlak bir döneme girildiği kitapta akıcı bir şekilde detaylandırılarak anlatılıyor. İşçiler açısından parlak olarak belirtilen bu dönemin vizyonunun iyi incelenmesi gerektiğinin belirtildiği bölümde yazarlar, bu vizyonun günümüzün devam eden refah paylaşımı problemlerine ışık tutabileceği kanaatindedir. Bu dönemde Amerika'nın üretkenlik vagonunu iyi çalıştırmasını; geliştirdikleri teknolojileri, yeni iş kolları ve istihdam alanları oluşturmak için kullanmalarına bağlıyor yazarlar. Çeşitli sanayi kollarından örnekler vererek, birinci bölümden bu yana vurguladıkları üretkenlik vagonu fikirlerinin işçilerin marjinal üretkenliklerini ve yaşam standartlarını nasıl arttırdığına yönelik kanıtlarda sunuyorlar. ABD'nin sadece endüstriyel üretim sistemlerinin değil aynı zamanda ekonomik kalkınma modeli, işçi eğitimleri ve gelişimi konusunun da Avrupada hızla kabul gördüğü, gelen refah paylaşımı yönetiminin Avrupa dışında Japonya ve Güney Kore'de de yerel düzenlemeler ile teşvik edilerek uygulandığı detaylandırılarak anlatılıyor. Ancak bu dönemde dahi ABD ve bazı Avrupa ülkelerinin düşük ücretler karşılığı ağır koşullarda çalıştırdıkları göçmen ve siyahî işçiler konuları da atlanmadan dönemde siyasi ve sosyal koşulları altında yazarlar tarafından değerlendiriliyor. İkinci dünya savaşından sonra 20. yüzyılın sonlarına doğru yaklaşırken ABD'de işçilerin lehine olan bu refah paylaşımının

altındaki ekonomik model, sermaye sahipleri ve iktidar güçleri tarafından tekrar sorgulanmaya başlıyor. Teknolojinin yönünü tekrar otomasyona çevirerek emeği değersizleştirmek isteyen sermaye sahipleri yüzünden refahın paylaşıldığı parlak dönemin sonuna nasıl geldiği de kitapta değinilen konulardan birisi.

Yazarlar sekizinci bölümde artık yaşadığımız çağa odaklanıyor. İkinci dünya savaşı sonrası parlak dönem olarak adlandırılan otuz yıllık sürecin ardından paylaşılan refah modelinin nasıl kaybedildiği irdeleniyor. Üretkenlik vagonu olarak adlandırdıkları, işçiler için yeni iş imkanları ve fırsatlar sunan teknoloji vizyonundan, işleri otomatize ederek işgücü maliyetini azaltan modele geçişte, işgücü örgütleri ve regülasyonların neden seslerini yeterince çıkaramadığı da değinilen en önemli konulardan biridir. 1980'lerden sonra işgücü eğitim düzeyinde yaşanan değişim ile de en yüksek maaş alan çalışanların sadece yüksek lisans yapanlar olmasına da vurgu yapılıyor. Yine bu dönemden günümüze sermayenin payı büyürken işçilerin yani emeğin payının gittikçe küçüldüğü veriler ile sunuluyor. Yazarlara göre, otomasyon ile birlikte emeğe duyulan ihtiyacın azalmasına paralel işçilerin ve sendikaların pazarlık güçleri şirketler karşısında oldukça azalmıştı. Şirketlerin üretimi sendikalı işçi olmayan fabrikalara hatta yurtdışına kaydırması işçilerin elini zayıflatmıştı. Şirketlerin daha fazla kar etme yönündeki vizyonları, bu vizyonlara uygun yönetici seçimleri ve teşvikleri sayesinde dış kaynak kullanımını ve taşeronlaştırma stratejileri de eşitsizliklerin emeğin lehine sonuçlanmasına katkıda bulunan başlıca etmenler olarak gösteriliyor. Yine düşük işçi ücreti ve ürün maliyeti vizyonu ile üretimin Çin ve Meksika gibi ülkelere kaydırılması da incelenen konulardan birisidir. Dijital teknolojilerin gelişimi ile eskiden yapılan birçok büro işinin yazılımlar ve otomasyon ile yok edildiğine vurgu yapılan kitapta, bu işlerde çalışan milyonlarca kişinin artık düşük vasıflı işlerde daha az maaşa çalıştıkları ya da işsiz kaldıkları da istatistikler ile desteklenerek okuyuculara sunuluyor. Bu gibi gelişmelerin işçilerin ellerini zayıflatması nedeniyle sermaye karşısı güçlerin neredeyse ortadan kalkmış olduklarının altı da çizilmektedir. Bununla birlikte, dijital teknolojiler sayesinde artık tamamen emeğin ve işçinin maliyetini ortadan kaldıran yazılımlar ve makinelerin kullanımının da yaygınlaştığı dile getiriliyor. Sermaye ve kar odaklı teknoloji liderlerinin dayatmaya çalıştığı bu dijital teknolojilerin toplum tarafından sorgusuz sualsiz kabul edilmesi sonucunda çalışanların çoğunun işlerinden olduğu vurgusu da kitaptaki önemli gündemlerden bir olarak karşımıza çıkıyor. Kitapta günümüzün büyük teknoloji devlerinin yöneticilerinin direk ağızlarından verilen örnekler ile de bu konu desteklenerek, teknolojik gelişmelerin herkesin faydasına olduğu dayatmasının toplumun büyük bir kısmına getireceği işsizlik ve yoksulluk konusunda bu liderlerin bakış açıları Mark Zuckerberg' in şu ifadesi ile özetleniyor aslında "Hızlı hareket et, kırmaktan çekinme".

Dokuzuncu bölümde yazarlar, günümüzdeki yapay zekâ da dahil dijital teknolojilerin kesinlikle topluma faydalı olduğunu savunan vizyonun ve düşüncenin, aslında bir illüzyondan ibaret olduğunu savunuyorlar. Özellikle yapay zekâ vizyonunun, teknolojinin yönünü gözetlemeye ve otomasyona doğru çevirdiğini belirterek, asıl amacının yüzyıllardır değişmeyen bir şekilde elit zümreyi zenginleştirme ve güçlendirme olduğunu veriler ile birlikte desteliyorlar. Kitapta yapay zekânın 1950'lerden bu yana birkaç dönemlik yükseliş ve düşüş dönemleri yine bu dönemlerdeki beklentiler ve yapay zekadaki bu büyük beklentilerin çoğunu karşılayamaması tarihsel örneklerle kronolojik olarak anlatılıyor. Ayrıca yapay zekânın insan zekasının yerini alacağı görüşüne, insan zekasının sosyal iletişime ve öğrenmeye odaklı empati yeteneği ile sosyal etkileşim, adaptasyon, esneklik ve iletişim gerektiren temel yeteneklerini yapay zekânın edinemeyeceği, birçok argüman geliştirerek karşıt görüş

olarak yazarlar tarafından sunuluyor. Bu yeteneklerin ileride yapay zekâya kazandırılacağı şerhi düşülürken, günümüzde yapay zekâ teknolojilerinin hedefinin, olabildiğince çok veri toplamak ve işleri makine öğrenme teknikleri ile otomatize etmek olduğu belirtiliyor. Yazarlara göre yapay zekanın kullanıldığı bir diğer kritik alan da çalışanların gözetlenmesi. Kitapta günümüzün en büyük firmalarından verilen örnekler ile de konu detaylandırılıyor. Çalışanlarını yapay zekâ uygulamaları ile takip eden firmaların, işçilerin anlık iş çıktılarını ölçüp, performanslarına göre değerlendirip hızlıca işten çıkartabildikleri de verilen ürkütücü örnekler arasındadır. Yazarlara göre bu izleme faaliyetleri işverenlerin işçileri daha sıkı takip ederek daha çok çalışmalarına imkân vererek emeğin payını azaltıp rantı işveren yönüne kaydıran bir durumdur. Yapay zekanın getireceği rant paylaşımının, üretkenlik vagonuna katkı sunabileceği kullanım alanları da olduğu vurgusunu yapan yazarların, çeşitli örnekler üzerinden açıkladığı bazı önerileri de mevcut. Bu öneriler arasında; insanların halihazırda yaptığı işlerde üretkenliğini artırabilecek uygulamalar, yeni iş alanları ve pazarlar ile istihdama katkı da bulunuyorlar. Ancak insanları tamamlayıcı nitelikteki bu uygulamaların, maliyetleri azaltma derindeki sermaye sahiplerine ve yöneticilerine çekici gelmediği uyarısı da yapılıyor. Kitapta yapay zekâ teknolojilerindeki ilerlemenin, gelişmekte olan ve yoksul ülkeler perspektifinden değerlendirildiği bir kısım da dikkat çekiyor. Çalışmada yazarlara göre yapay zekanın şu anki vizyonu, sermayeye ve yüksek vasıflı işçilere odaklıdır. Geri kalmış ülkelerde ise bu kaynaklar yok ve bu ülkelerin gelişimi doğal kaynaklara ve ihracata dayalı olduğunda gerçekleşebilir. Fakat yapay zekâ illüzyonu olarak adlandırdıkları vizyon doğrultusunda teknoloji ilerlerse bu kaynaklar atıl durumda kullanılmadan kalacaktır. Yazarlar yapay zekâ illüzyonu tabirini kullanma nedenlerini ayrıntılı bir şekilde, 18. yüzyıldan günümüze örnekler ile anlatarak şu şekilde özetliyorlar. Büyük şirketlerin dijital teknolojileri büyük bir acele ile devreye almak istemelerinin ardında; verimliliği arttırmak, insanlığın büyük sorunlarını çözmek gibi iddialarının aksine, işleri otomatikleştirmek ve insanları izlemek amacı olduğunu belirtiyorlar. Kitapta yazarlar, dijital teknolojilerin sadece otomasyon için kullanılması gerektiğini, insanların bu söylemler karşısında büyülenmek yerine makinelerin insanlığa yararları üzerinde tartışması gerektiğine inanıyorlar. Önceki yüzyıllarda görüldüğü üzere bunun bir kader olmadığı, aşağıdan yukarıya demokratik süreçler ile bu vizyonun ve dijital teknolojik gelişmelerin yönünün insanlığın yararına çevrilebileceğini belirtiyorlar.

Onuncu bölümde internet ve sosyal medyanın oluşturduğu iletişim imkanları sayesinde, farklı görüşlerin özgürce ifade edilebileceği, gerçeklerin hızlıca ortaya çıkabileceği ve insanlığın bilgiye kavuşabileceği demokratik bir ortam hayalinin geldiği nokta tartışılıyor. Özellikle Çin devleti ve özel kurumlarının sosyal medya, internet ve yapay zekâ teknolojilerini, bireyleri işlemek ve hareketlerini, politik görüşlerini takip etmek amacıyla nasıl kullandıkları detaylı bir şekilde okuyuculara açıklanıyor. Sosyal medya ve yapay zekâ uygulamalarının, anti demokratik şekilde yönetilen ülkelerde sebep olduğu sorunlar detaylı bir şekilde incelendikten sonra İran, Rusya gibi ülkelerde liderlerin bazı dijital araçları sansürediklerine vurgu yapılıyor. Dijital teknoloji araçlarını insanların hareketlerini kontrol ederek bir nevi işleme amacıyla kullananların sadece otoriter yönetimler olmadığını belirtiyorlar. ABD ulusal güvenlik ajansının telefon, internet arama motoru ve sosyal medya şirketleri aracılığı ile Amerikan vatandaşlarının tüm dijital alanlarındaki hareketlerini takip ettiğini anlatarak konuyu detaylandırıyorlar. Günümüzün dijital teknolojilerinin veri toplama ve gözetleme konularına yoğunlaşmasını bu teknoloji şirketlerinin sahipleri ve devletlerin bunu talep etmesiyle açıklıyorlar. Ayrıca vatandaşlarını kontrol altında tutmak isteyen iktidarların ve aykırı sesleri bastırmaya kararlı olan güç sahiplerinin artan talepleri

doğrultusunda da tüm araştırmaların bu yöne kaydığına dikkat çekiyorlar. Bu bölümde sosyal medya uygulamaları stratejileri de detaylı bir şekilde inceleniyor. Kullanıcılarını provake etmek amacı üzerine kurdukları etkileşime dayalı algoritmalarını örnekleri ile inceleyen yazarlar, insanların bu dijital araçlar sayesinde çok kolay kutuplaştırılabileceği ve tercihlerinin yönlendirilebileceği uyarılarını yaşanan olaylar üzerinden yapıyorlar.

Yapay zekâ algoritmaları sayesinde insanların nefret söylemleri, yanıltıcı ve provokatif bilgiler ile platformlarında daha çok vakit geçirdiğini fark eden sosyal medya platformlarının, bu algoritmalarını tüm eleştirilere rağmen değiştirmemesi de tartışılan önemli bir konu. Yazarlara göre kullanıcılarından veri toplayan büyük şirketler bu verileri dijital reklam pazarlama amacı ile kullanıyorlar. Büyük teknoloji şirketlerinin elde ettikleri reklam karları üzerinden verdikleri örnekler ile de destekliyorlar. Yapay zekanın oluşturduğu heyecanın, aslında büyük bir fayda sağlamak, marjinal faydayı arttırmak yerine bu tarz uygulamalarda kullanıldığında büyük ölçekli veri toplama ve reklam kazançları ile ilgili olmasına bağlıyor. Yazarlar Google, Facebook, Youtube gibi birçok uygulamadan bu tarz çarpıcı örnekler sunuyorlar. Teknolojik ilerlemenin şu an ki yolunun kar maksimizasyonu ve yapay zekâ illüzyonu tarafından çizilen anti demokratik bir istikamette, hükümetlerin ve teknoloji şirketlerinin yönünde olduğunun tespitini yapıyorlar. Gelmiş olduğumuz durumun sorumlusu olarak da teknoloji şirketleri, yapay zekâ araştırmacıları ve hükümetler gösteriliyor. Buna karşılık wikipedia gibi reklam gelir hedefi olmayan insanlığa faydalı örnekler de karşıt görüş olarak sunuluyor. Yapay zekâ ve dijital teknolojilerin gerek devletler gerekse teknoloji şirketleri tarafından günümüzde yeni baskı ve manipülasyon araçları olarak kullanıldığından demokrasiye zarar verdiği uyarısı yapılıyor.

Son bölümde ise teknolojinin bu baskıcı ve manipülatif yönünün nasıl değiştirileceğine dair yöntemler ve politikardan örnekler verilerek yol gösterilmeye çalışılıyor. Faydalı olarak gösterilmeye çalışılan ve aslında dayatılmak isteneni sorgusuz sualsiz kabul etmememiz ve anlatıları değiştirecek sosyal karşıt güçlerin oluşturulması kitapta öne çıkan görüşlerden biridir. Böylece siyasilere ve sosyal güç sahiplerine karşı doğru fikirlerin savunulacağı siyasi çözümler üretilebileceği düşünülüyor. Yazarlar bu görüşlerini de Avrupa'dan Amerika'ya dünyanın birçok yerinden yaşanan olaylar ile destekliyorlar. Ortak refahı geri getirmenin, teknolojiye yeni bir yön vermekle mümkün olacağını ve bunun da kitaptaki fikirlerin hayata geçirilmesi ile yapılabileceğini belirtiyorlar. Bundan sonra yeni teknolojiler üzerindeki tartışmaların bu teknolojilerin ne kadar harika olduğundan çok, halkın lehine mi yoksa aleyhine mi olduklarının üzerine olması gerektiği belirtiliyor. Dijital teknolojilerin yönü hakkındaki kararların, artık bir avuç sermaye ya da siyasi güç sahibi tarafından alınmasının önüne geçilmesi gerekliliği anlatılıyor. Bu bölümde yazarlar tüm bu kazanımları sağlamak ve teknolojinin yönünün üretkenlik vagonuna hizmet etmesini sağlamak için yapılması gerekenleri; işçi örgütleri kurmak ve sivil toplum eylemleri yapmak konu başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde çeşitlendirerek anlatıyor. Bunun yanı sıra da birçok reform önererek bunların nasıl hayat geçirileceği konusunda da ayrıntılı ve anlaşılır bir yöntem izliyorlar. Günümüzde teknoloji sektöründeki büyük şirketlerin, son yüzyıldaki siyasi açıdan en etkili şirketler olduğunu söyleyerek bu reformların hiç de kolay olmayacağına da vurgu yapıyorlar. Günümüzün teknoloji devlerinin hiç olmadığı kadar toplumdaki saygı görmelerini de teknolojinin geleceği hakkındaki söylemlerinin sorgusuz sualsiz toplum tarafından kabul görmesine bağlıyorlar. Bundan dolayı da yazarlara göre teknolojinin rotasını otomasyon ve gözetimden çevirecek bir eylem de henüz ufukta görülüyor.

İÇİNDEKİLER

Aybars KARCI, Avrupa ve Aşırı Sağ: İngiliz Savunma Birliği Örneği	1-13
Gülcan YILDIRIM & Emre SAYGIN, Türkiye'de Afet Yönetişi: AFAD'ın Ürettiği Politika Belgelerinin İçerik Analizi	15-35
Sadullah YILDIRIM, Osmanlı İstanbul'unda Vakıf Kurulumunda Yaşanan Mevsimsel Hareketler: Dindarlığın Rolü	37-47
Nuray ÇETİN & Ferhat SAYIM, Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi	49-72
Erkin ERDİM, Kitap Değerlendirmesi: İktidar ve Teknoloji: Bin Yıllık Mücadele	73-80

JMP Journal of Medeniyet Politics

CONTENTS

Aybars KARCI, Europe and Far Right: The Case of English Defence League ...	1-13
Gülcan YILDIRIM & Emre SAYGIN, Disaster Governance in Türkiye: Content Analysis of Policy Documents Produced By AFAD	15-35
Sadullah YILDIRIM, Seasonal Variations in Waqf Creation in Ottoman İstanbul: The Role of Piousness	37-47
Nuray ÇETİN & Ferhat SAYIM, Discourse Analysis as a Research Method..	49-72
Erkin ERDİM, Book Review: Power and Progress: Our Thousand – Year Struggle Over Technology and Prosperity	73-80

ISSN: 2547-9695
e-ISSN: 2587-0815

İLETİŞİM/CONTACT

Adres/Address: İstanbul Medeniyet Üniversitesi,

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı, Kuzey Yerleşke C Blok 7. Kat, Ünalın Mahallesi D-100 Karayolu, Üsküdar/ İstanbul

Telefon: +90 (216) 280 25 52 • Fax: +90 (216) 280 25 55

Kurumsal E-mail: siyasal@medeniyet.edu.tr • E-mail: ismus.dergi@medeniyet.edu.tr